

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANABİLİM DALI**

**TARİHSEL VE TEORİK PERSPEKTİFTEN GÜVENLİK
KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Yaşar ATALAY**

**Danışman
Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN**

Ankara – 2020

**T.C.
POLİS AKADEMİSİ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI GÜVENLİK ANABİLİM DALI**

**TARİHSEL VE TEORİK PERSPEKTİFTEN
GÜVENLİK KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Yaşar ATALAY**

**Danışman
Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN**

Ankara – 2020

Yüksek Lisans Tezi İçin Jüri Üyeleri Onay Sayfası

ONAY

Yaşar ATALAY tarafından hazırlanan “Tarihsel Ve Teorik Perspektiften Güvenlik Kavramının Dönüşümü” başlıklı bu çalışma, [**Savunma Sınavı Tarihi**] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve SOYADI] (Başkan)

.....

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve SOYADI] (Danışman)

.....

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve SOYADI]

TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ

GÜVENLİK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferinde yollama yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim.

Enstitü veya başka herhangi bir mercii tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Tarih 18.08./2020

Yaşar ATALAY

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında çok kıymetli Tez Danışman Hocam Sayın Hüseyin Arslan'a çalışma boyunca gösterdiği destekten dolayı teşekkürlerimi sunuyor, beni bugünlere getiren ve bu çalışmayı yapabilmemde en önemli katkıyı sunan Aileme, dostlarıma teşekkür ediyorum.

ÖZET

T.C.

Polis Akademisi

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı

Tarihsel ve Teorik Perspektiften Güvenlik Kavramının Dönüşümü

Hazırlayan: Yaşar ATALAY

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN

2020 ve 169 Sayfa

İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçen sürede fiziksel ihtiyaçlarından birisi de korunmadır. İnsanın ve devletin içinde bulunduğu ahvali bilmesi ile güvenliği de bilinebilecektir. Bugünkü Avrupa'dan söz edebilmemiz için, onu var eden düşünce yapısını iyi bilmemiz gerekir. Avrupa düşüncesinin oluşmasında Antik Yunan ve Roma sentezinden oluşan bir düşünce sistemi vardır. Antik Yunan, düşüncesi ile etkili olduğu kadar, siyasi mücadelelerle de kendinden sonraki süreci etkilemiştir. Atina'nın güvenliği etrafında dönen süreç Perslerle yapılan savaşlarla netice bulmuş ve Atina'nın Makedonya'nın egemenliğine girmesiyle sona ermiştir.

Makedonyalı İskender'in ortaya çıktığı zamanda güçlenen Roma, Ortaçağın siyasi düşüncesinin oluşmasında önemli rol oynadı. Roma, devlet yapılanması ve hukuk kuralları ile Avrupa'nın kurumsal yapısının da temellerinin atılmasında önemli bir güç oldu. Ortaçağ döneminde, Antik Yunan ile yayılan felsefî düşünce, Hristiyanlık ile birleşerek skolastiğe kayd. Reformasyon'a kadar Avrupa'yı etkileyen bu düşünce sentezi bir yandan din bir yandan da felsefe tartışmalarıyla güvenlik kavramını da etkiledi. Roma'da Hristiyanlık ortaya çıktıktan sonra siyasi kavram olan güvenlik, dini söylemlerle 15. yüzyıla kadar varlığını sürdürdü. Kilise'nin hâkim olduğu Ortaçağ düşüncesi, Reformasyon ile birlikte dönüşüme uğradı. Modern düşüncenin ve dünyanın tohumlarının atıldığı Rönesans ile başlayan süreç modern devlet ile birlikte gücüne kavuştu. Siyasi olarak Avrupa'yı bölünmüşlükten kurtaran bu devlet yapılanması egemen olması ve sınırları içinde her şeyin hâkimi idi. Hâkimiyetinin kanıtı da güvenliğini sağlaması idi. Ulusal güvenliği ile kastedilen de

kendi çıkarlarını korumasıydı. Modern devlet bir yandan kurumlarını oluştururken diğer yandan ülkesi üzerinde yaşayan halkını eğiterek, kendi sınırları içerisinde egemen otoriteye ve bu devletin vatandaşları (ulus) olarak ülkesine bağlılığını sağlamıştır.

Uluslararası kavramının da ortaya çıkmasıyla birlikte modern devlet yapısına bürünen diğer örgütlenmeler yeni örgütlerle hem ulusal güvenlik düzeyinde hem de uluslararası alanda güvenliklerini sağlayacak mekanizmalar geliştirecektir. Bu çalışma, güvenlik kavramını ortaya çıkaran düşünce sistemini ele aldığı gibi modern devletin merkezi kavramı haline gelen güvenlik örgütlenmeleri ile birlikte değişimini değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Ulusal Güvenlik, Modern Devlet, Polis, Ordu, Jandarma.

ABSTRACT
Police Academy
Institute of Security Sciences
Department of International Security
Transformation of the Concept of Security from Historical and
Teoritical Perspective
Yaşar ATALAY
Master's Thesis
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ARSLAN
2020 and 169 Page

One of the phycisal needs of the person from birth to death is safety. Security can be known with the knowing of the situation of people and the state in which they live. In order to speak of Europe today, we need to know the mindset that created it. There is a thought system consisting of Ancient Greek and Roman synthesis in the formation of European thought. Ancient Greece influenced the process after it, not only with its thoughts, but also with its political struggles. The process that revolves arounda the security of Athens came to a conclusion with the wars against Persians and ended when Athens came under the sovereignty of Macedonia.

Rome, which got stronger in the time of emergence of Alexander of Macedonia, played an important role in the formation of the political thought of the Middle Ages. Rome was an important force in laying the foundations of the institutional structure of Europe with its state structure and legal rules. In the medieval period, the philosophical thought that spread with Ancient Greece merged with Christianity and became scholastic. This synthesis of thought, which affected Europe until the Reformation, also had impact of the concept of security through religion and philosophical discussions. After the emergence of Christianity in Rome, the political concept, security, existed until the 15th century with religious discourses. The medieval idea dominated by the Church was transformed with Reformation. The process that started with the Renaissance, in which modern thought and the seeds of the world were spread, gained the power with the modern state. This state structure, which politically saved Europe from separation, was

dominant and dominated by everything within its borders. Proof of his domination was to ensure his safety. What he meant by his national security was to protect his own interests. The modern state, while establishing its institutions on the one hand, educated the people living on its country, on the other hand, ensured its loyalty to the sovereign authority within its borders and to its country as citizens (nation).

With the emergence of the international concept, other organizations that take on the modern state structure will develop mechanisms with the new organizations that will ensure their security both at the national security level and internationally. This study evaluates the change of the security system, which has become the central concept of the modern state, as it addresses the thought system that reveals the concept of security.

Key words: Security, National Security, Modern State, Police, Army, Gendermarie.

TARİHSEL VE TEORİK PERSPEKTİFTEN GÜVENLİK KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	iii
TELİF HAKLARI BEYANNAMESİ.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEORİK PERSPEKTİF

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI.....	6
1.1.1. Tanım.....	6
1.1.1.1. Etimolojik Tanım.....	6
1.1.1.1.1. Antik Yunan'da Güvenlik: Asfalia.....	6
1.1.1.1.2. Roma'da Güvenlik: Securitas.....	13
1.1.1.2. Güncel Tanımlar.....	19
1.1.2. Kapsam.....	24
1.1.2.1. Ulusal Güvenlik.....	24
1.1.2.2. Uluslararası Güvenlik.....	28

1.2. GÜVENLİK TEORİLERİ VE YAKLAŞIMLARI.....	32
1.2.1. Geleneksel Teoriler.....	32
<i>1.2.1.1. İdealizm ve Güvenlik.....</i>	<i>32</i>
<i>1.2.1.2. Realizm ve Güvenlik.....</i>	<i>36</i>
1.2.1.2.1. Neorealizm.....	38
1.2.2. Yeni Güvenlik Teorileri.....	42
<i>1.2.2.1. Konstrüktivist Yaklaşım.....</i>	<i>42</i>
<i>1.2.2.2. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı.....</i>	<i>45</i>
1.2.2.3. Kopenhag Okulu.....	47
1.2.2.4. Aberstwyth (Galler) Ekolü.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK ÖRGÜTLENMELERİ

2.1. GÜVENLİK VE DEVLET.....	53
2.1.1. Ortaçağ Dönemi.....	53
2.1.1.1. Feodalizm.....	53
2.1.1.1.1. Feodalite'nin Oluşumu ve Siyasal Sistem.....	53
2.1.1.1.2. Feodal Toplum.....	54
2.1.1.1.3. Ticaretin Canlanması ve Kentin Ortaya Çıkışı.....	56
2.1.2. Modern Devletin Oluşum Süreci.....	61
2.1.2.1. Rönesans.....	61
2.1.2.2. Reformasyon.....	64
2.1.2.3. Coğrafi Keşifler.....	69
2.1.2.4. Aydınlanma.....	76
2.1.2.5. Sanayi Devrimi.....	79

2.1.3. Modern Devlet.....	82
<i>2.1.3.1. Modern Devletin Üç Unsuru.....</i>	82
2.1.3.1.1. Ulus.....	82
2.1.3.1.2. Ülke.....	85
2.1.3.1.3. Egemenlik.....	88
2.2. DEVLET VE GÜVENLİK ÖRGÜTLENMELERİ.....	93
2.2.1. Polis.....	93
2.2.2. Jandarma.....	101
2.2.3. Ordu.....	104
2.3. ULUSLARARASI GÜVENLİK ÖRGÜTLENMELERİ.....	108
2.3.1. Birleşmiş Milletler.....	108
2.3.2. NATO.....	113
2.3.3. VARŞOVA PAKTI.....	116
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	129
ÖZGEÇMİŞ.....	153

KISALTMALAR LİSTESİ

A. g. e.	: Adı Geçen Eser
AB	: Avrupa Birliği (European Union)
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)
Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler (United Nations)
C.	: Cilt
COMECON	: Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
IFOR	: Bosna - Hersek'de Uygulama Gücü (Implementation Force)
KAİK	: Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (KAİK)
KFOR	: Kosova Barış Gücü (Kosovo Force)
M.S.	: Milattan Sonra
M.C.	: Milletler Cemiyeti
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
S.	: Sayfa
SFOR	: Bosna-Hersek İstikrar Gücü (Stabilization Force)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Vb.	: Ve benzeri
Vol.	: Volume

GİRİŞ

Güvenlik, insanın içinde bulunduğu hal ve ahvalden emin olması ile mümkündür. İnsanın da devletin de içine doğduğu bir sistem vardır. Bu sistem bütün unsurlarıyla kâinat sistemidir. İnsan ve devlet bu sistem içerisinde varlığını devam ettirir. Güvenlik kavramını bilmek ve anlatabilmek, içinde bulunulan sistemi bilmek ile mümkündür. İnsanın ya da devletin içinde bulunduğu ve işleyişi dâhilinde varlığını sürdürebilmesi için inşa edilen bir de uluslararası sistem vardır.¹ Westphalia Barışı ile başlatılan ve Westphalian sistem denilen modern uluslararası sistem bugün tüm kurulu düzeni ile devam etmektedir. Devletin güvenliğinden söz edildiğinde akla modern devlet gelmektedir. Güvenlik de bu sistemin işleyişi doğrultusunda ortaya konulan veriler çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

Avrupa, Aydınlanma ile yeni bir dünya düzeni inşa etmiştir. Yeni inşa edilen bu düzende insan merkeze alınmış ve her şey ona göre şekillendirilmiştir. Modern döneme özgü düşüncenin inşasında Antik Yunan ve Roma'nın etkisi büyüktür. Bugün demokrasiden, hukuktan söz edildiğinde akla Yunan ve Roma gelmektedir. Antik Yunan döneminde var olan şehir-devletleri arasındaki mücadele, dönemin güvenlik algısına göre şekillenmiş ve kendinden sonraki süreci de etkilemiştir. Atina ile Sparta arasında yaşanan güç mücadelesi sadece maddi kazanç için değil, şehir devletleri arasındaki lider pozisyonun sürdürülmesi için de yapılmıştır. Atina'nın gücünü artırması ve var olan gücünü koruması yani güvenliği için yaptıkları dönemin güvenlik algısının özetidir. Yunanlıların, Perslilerle mücadelesi İskender'e kadar devam etmiştir. Atina'nın varlığına son veren İskender sayesinde Yunan kültürü, Roma devletinin gelişmesiyle yeni bir sentez oluşturmuştur. Fikri anlamda Yunanlı hale gelen Roma, kavramlarını da onun öğretileri ile oluşturmuştur.² Eski Roma ile Hristiyan dini ve teolojisinden etkilenen güvenlik kavramı, Ortaçağ Hristiyanlık

¹ Muhammet Savaş Kafkasyalı, “Güvenlik Kavramının Anlamı ve Uluslararası Sistem”, *Güvenlik: Kargaşa ve Belirsizlik Çağından Nereye?*, Mehmet Akif Okur (Ed.), İstanbul 2018, s.51.

² Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s.87.

felsefesi, Epikürosçuluk, Stoa Okulu, Aristo ve bu düşünürlerin ve okulların görüşlerinden etkilenmiştir. Roma döneminin en bilinen isimlerinden Cicero, Roma Cumhuriyetinin sorunlarına kafa yorarken, eserleri Hristiyanlık Çağı ile Yunan ve Roma düşünceleri arasında bağ kurmasından dolayı önemlidir.

Ortaçağ dönemi düşüncesinin oluşmasında Yunan felsefesinin yanında Hristiyanlık da önemli derecede rol oynamıştır. Hristiyanlığın egemen olduğu Roma bir yandan eski düşüncelerin etkisinde kalırken diğer yandan da yeni dinin etkisinde kalmıştır. Ortaçağ siyasetinin merkezinde yer alan Kilise, Avrupa siyasi düşüncesinin belirleyicisi olmuştur. Batı düşüncesinde Hristiyan düşünüşün egemen olmasının yanında, Batı toplumunda da feodal düzen egemendir. Hristiyan Roma'da, Antik Yunan düşüncesi ile senteze giren Hristiyanlık skolastiğe kaçmıştır. 16. yüzyıla kadar egemen olan Kilise hem dini hem siyasi olarak gücünü her konuda hissettirmiştir. Ortaçağ düşüncesinin güvenlik kavramına etkisi, Roma'nın ortaya çıkması ile etkili olan Antik Yunan düşüncesi, Hristiyanlık ile birleşerek fikri ve siyasi olarak 16. yüzyıla kadar etkisini sürdürmüştür. Hristiyanlık dinin de üçüncü mezhep olarak ortaya çıkan Protestanlık, Reformasyon ile yaşanan değişimin sonucudur. Reformasyon ile yaşanan değişim Ortaçağın güvenlik algısını yıkmıştır. 16. yüzyılda ortaya çıkan insan merkezli dünya tasavvurunun yerleşmesi ile öteki dünyaya ait olarak görülen Ortaçağ düşüncesi ortadan kalkmış ve yeni düzendeki güvenlik kavramı bu düşünceye göre şekillenmiştir.

Ortaçağın güvenlik algısının yıkılmasıyla modern dönemde güvenlik, devletin merkezi kavramlarından birisi haline gelmiştir. Bizim çalışmamız temelde modern-devletin güvenlik algısı üzerine olduğu için, bu çalışmada güvenlik, modern dönem düşüncesine göre şekillenmiştir. Modern uluslararası sistemin temel aktörü olan modern devletin güvenliğini sağlamak temel amaç haline gelmiş ve kurumları da ona göre şekillenmiştir. Avrupa bir yandan siyasi olarak güçlenirken diğer yandan Karanlık Çağdan itibaren gerilediği ekonomisi de canlanmaya başlamıştır. Rönesans ve Reform ile bilimde, kültürde ve sanatta yaşanan ilerleme, Aydınlanma düşüncesi ile zirvesine çıkmıştır. Modernleşme düşüncesinin temelinde yer alan eskinin dogmalarına karşı çıkma, yeni düzende siyasi, kültürel ve ekonomik konuları da

etkilemiştir. Antik Yunan dönemi düşünceleri güvenlik kavramını etkilediği gibi Batı'nın ilerleme düşüncesinde de etkilidir. Reformasyon ile Kilise'ye karşı yapılan itiraz sonucu skolastik düşünce sorgulanmaya başlamıştır. Aklın önderliğinde kurulan yeni düzende devletler de rasyonel hareket edeceklerdir. Coğrafi keşiflerle ticareti gelişen Avrupa devletleri bir yandan ekonomik güçlerini artırırken diğer yandan sömürgeciliğe başlamıştır. Sanayi devrimi ile endüstrisi gelişen Avrupa, maddi zenginliğin yanında siyasi olarak güçlü duruma gelmiştir.

Genel hatları bu şekilde çizilebilecek tezimizin ispatına yönelik çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Teorik Perspektif başlıklı birinci bölümde evvela kavramsal çerçeve çizilerek güvenlik kavramının etimolojik ve güncel tanımları ele alınmıştır. Daha sonra güvenlik kavramının kapsamına dair ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik konuları anlatılmıştır. Güvenliğe dair teorilerin ve yaklaşımların ortaya konulduğu bu bölümde geleneksel ve yeni güvenlik çalışmaları incelenmiştir. Geleneksel teorilerin var olan süreci açıklayamadığı eleştirileri üzerine ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, güvenliğe dair yeni önerileri ortaya koymuştur.

Çalışmanın Güvenlik Örgütlenmeleri başlıklı ikinci bölümünde; ilk olarak modern devleti ortaya çıkaran düşüncelerin ve olayların seyri anlatılarak modern devletin güvenlik algısını oluşturan süreç açıklanmıştır. Ortaçağ döneminin çözülmeye başlamasıyla birlikte modern devletin tedrici ortaya çıktığı görülür. 1648 Westphalia Barışı ile temeli atılan modern devletin özelliği belirli bir toprak üzerinde yaşayan halkları kendi egemenliğinde muhafaza etmesidir. Avrupa'da sınırların ortaya çıkmasıyla birlikte devletler, diğer devletlerden farklı olduklarını vurgulamak için ayrı bir ulus olduklarını vurguladılar. Artık egemen olan her devlet kendi ulusunun çıkarı için egemenliği altındaki sınırlarını koruyacaktı. Devlet, ülke içinde güvenliği sağlaması için güvenlik örgütleri meydana getirdi. Devlet, bir yandan kurumsal gelişimini tamamlarken diğer yandan kendi halkını da dönüştürüyordu. Eğitim ve askerlik ile kendi vatanına bağlanan insanlar, bir müddet sonra kendi ülkesi için savaşır hale gelecekti. Ülke içinde polis ve jandarma ile güvenliğini muhafaza etmeye çalışan devlet, dışarıya karşı ordusu ile gücünü gösterecek ve egemenliğini muhafaza edecekti. Devletin merkezileşmesiyle birlikte modern

sınırların en önemli sembollerinden birisi olan pasaport ile girilebilen ülkeler ulusal güvenliğini korumaya çalışacaktı. Avrupa yaşadığı parçalanmışlığı modern devlet yapılanması ile aşmıştır. Uluslararası sistem içinde var olan aktörlerden birisi olan devletlerin güvenlik algıları da egemenlik üzerine inşa edilmiştir. Her devlet kendi egemenliğini muhafaza etmek amacıyla diğer devletleri tehdit olarak görmeye başlamıştır. Devletlerin birbirlerini tehdit olarak görmesi ise, uluslararası alanda otoritenin olmaması nedeniyle ortaya çıkan anarşik bir yapının sonucudur. 1850'lerden sonra yaşanan değişim ile birlikte güvenliğe dair çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Zira devletler artık her şeyi güç ile açıklayamamaktadır.

Birinci Dünya Savaşından sonra devletlerin çatışmalarını engelleyecek uluslararası örgütün olmaması ya da var olanların engelleyememesi, devletleri İkinci Dünya Savaşından sonra barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla işbirliği yapmaya zorlamıştır. Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığı sonucu savaşların çıkması, Birleşmiş Milletler'in ortaya çıkmasına sebep oldu. İkinci Dünya Savaşının kazananı olarak sisteme giren iki büyük güce sahip devlet arasında yaşanan güç mücadelesi, 1990 yılında SSCB'nin yıkılmasıyla son buldu. İşte bu süreçte ortaya çıkan Batı'nın (ABD ve Batı Avrupa ülkeleri) oluşturduğu NATO'ya karşılık Doğu'nun (SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleri) oluşturduğu Varşova Paktı gibi askeri örgütlenmeler, iki kutuplu olarak adlandırılan süreçte güvenlik örgütleri olarak faaliyet gösterdiler. Bizim çalışmamızda güvenliğı sağlama amacıyla olan uluslararası güvenlik örgütlerinin işlevleri, organları ve sisteme etkileri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Tezimiz konu itibariyle güvenlik kavramının etimolojik kökenleri, güvenlik teorileri, güvenlik ve devlet ilişkisi ve güvenlik örgütlenmeleri üzerinedir. Güvenlik kavramı insanın, birey olarak kendi ihtiyaçları ve toplu olarak bir arada yaşama tecrübesi ile birlikte bir devlet altında varlığını sürdürmesinden itibaren vardır. Avrupa için bu süreç Antik Yunan ile başlamış ve zihni temelleri itibariyle Ortaçağ ve Aydınlanma döneminde de etkili olmuştur. Mevcut çalışmalar da güvenlik ve devlet ilişkisi ortaya konulmuş olmasına rağmen bu devlet yapısının, Avrupa'ya ait Westphalian düzeni ile sömürgecilik sonrası uluslararasılaşmış ve insanlığın evrensel tarihi olarak veri alındığı görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı;

- Güvenlik Kavramının zihni temellerinin Avrupa tarihi açısından devamlılığını göstermek,
- Modern devletin oluşum sürecini ortaya koymak,
- Modern Devlet ve Güvenlik İlişkisini ortaya koymak,
- Modern Devletin Güvenlik Örgütlenmelerinin önemini ortaya koymaktır.

Bu çalışmanın önemi açısından ise;

- Güvenlik Kavramının Avrupa tarihi için önemi ortaya konulacaktır. Zira son 500 yıldır Batı düşüncesi uluslararasılaşmış ve insanlığın evrensel tarihi olarak veri alınmıştır.
- Antik Yunan dönemi güvenlik algısı üzerine çalışmadır.
- Roma İmparatorluğu dönemi ve sonrası güvenlik algısı üzerine çalışmadır.
- Ortaçağ Güvenlik Düşüncesi üzerine çalışmadır.
- Modern Devlet ve güvenlik ilişkisini ortaya koyması bakımından önemlidir.
- Modern Devletin güvenlik örgütlenmeleri üzerine ilk çalışma olması yönüyle önemlidir.
- Devletin güvenlik aygıtlarından birisi olan Polis ile modern devletin birbirini var etme süreci açısından önemlidir.
- Sosyal Güvenliğin modern devlet için önemi ve Ulusal Güvenlik ile bağlantısını ortaya koyması bakımından önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK PERSPEKTİF

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI

1.1.1. Tanım

1.1.1.1. Etimolojik Tanım

1.1.1.1.1. Antik Yunan'da Güvenlik: Asfalia

Antik Yunan toplumu ve düşüncesi, günümüz Batı dünyasının düşünce sisteminin temelidir. Yunan uygarlığının kökeninde Girit (Minos) uygarlığının, Minos ve Mykene uygarlıkları vasıtasıyla, Ortadoğu uygarlığının üç bin yıllık kültür birikimi yatmaktadır.³ Antik Yunan toplumunun kökeninde ise Minos'u yıkmakla beraber onun kültürel değerlerini benimseyen tunç silahlı Akalar ile Mykene toplumunu yıkan demir silahlı Dor'lar arasındaki mücadele yatmaktadır.⁴ Yunanistanlı Akalar ile Batı Anadolu'daki Troyalılar arasında cereyan eden, Eskiçağın Birinci Dünya Savaşı olarak kabul edilebilecek bu savaş sonunda Akalar galip gelmiş Troya kentini yakıp yıkmışlardır.⁵ Mykene uygarlığı Dor akınları ile yıkılınca, Akdeniz'de egemenliği Fenikeliler ele geçirdi. Fenikelilerden sonra İyonyalıların eline geçen güç, Atina'nın emperyal politikaları için kullanılacaktır.⁶

Akha ve Dor kabilelerinin Yunanistan'a getirdikleri –talan ve yağma- geleneği, yerleşik hayata geçildikten sonra denizcilik sayesinde Akdeniz çevresindeki bölgelere seferler yapılmasında etkili olmuştur. Bu yağmacı feodal beylikler, deniz aşırı sefere çıkmadıkları zaman birbirlerine saldırmışlardır. Diğer toplumlar üzerinde egemen olmayı değil, yağma yapıp çekilmeyi sağlayan bu hareketler, Yunan toplumunda birliği sağlayamamış, Yunan uygarlığının sonuna kadar küçük bağımsız siyasal birimler olarak kalmasına yol açmıştır.⁷ Siyasal gelişmelerin yanında ekonomik canlılık içine giren Yunan dünyası, M.Ö. 7.

³ Alaeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara 1982, s.32.

⁴ Age, s.133.

⁵ Peter Levi, *Eski Yunan*, (Çev. Neşe Erdilek), İstanbul 1987, s.54.

⁶ Alaeddin Şenel, *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üzerine*, Ankara 1970, s.23.

⁷ Age, s.34.

yüzyıldan itibaren dış ülkelerde değerli olan şarap ve zeytinyağı ile yapılan deniz aşırı ticaretten büyük kazançlar elde etmiştir.

Yunan kent devleti (polis), Yunan toplumunun siyasal düzeni ve düşüncesinde etkili olmuş siyasal örgütlenme biçimidir. Salt Yunan'a ait olmayan bu kurumun kökenleri Mezopotamya'ya kadar götürülür.⁸ Batı düşüncesinde, Antik Yunan hem fikir hem de kurumlar açısından uzun süre etkili olmuştur. M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren yaşanan önemli gelişmeler, polisler arasındaki ilişkilerin sonucudur.⁹ Sparta, Peloponez Birliği adında müttefikleriyle karşılıklı ittifak sistemini kurmuştur. Atina ise yakın komşularıyla ilişki kurmasının yanında küçük çaplı deniz ötesi yayılma amacındaydı. Atina ile Sparta arasındaki mücadeleden daha önemlisi Perslerin, Yunan anakarasına saldırıları bölgenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Pers saldırıları döneminde güçlenen Atina, kendi önderliğinde Attik-Delos Birliğini kurdu. Aslında bu birliğin kurulması ile birkaç yüz şehir devletten (polis) oluşan Yunan dünyasının kaderi de değişecekti. Tukidides'in Peloponnesos Savaşları eserinde anlatılan Atina ile Sparta arasındaki mücadele, günümüzde realist teorinin temel aldığı düşüncedir. Avrupa'nın düşünce tarihini etkileyen Antik Yunan, güvenlik tarihini de etkilemiştir.

Yunanlıların savaşa bakışları dönemin güvenlik algısını da oluşturmuştur. *"Müreffeh bir topluluk, mağrur bir kendi fikri (phronema) oluşturur ve diğerlerini hakir görmeye (hybris) başlar; ki bu da "daha fazlasını arzulamayı" (pleonexia) ilham eder."*¹⁰ İlk olarak Yunan şehir-devletlerinin yapısal özelliği yayılcı politikalar izlemek ve yürütmektir. Yunanistan'da vatandaş ordusuna katılan bir gencin ettiği "Ata yurdumu küçülmüş değil; güçlenmiş ve genişlemiş bir halde teslim edeceğim"¹¹ yemini açıklayıcıdır. Burada önemli olan birinci nokta Yunanlıların güçlenmesi ve genişlemesi toprak kazanımı değil; şehir-devletleri arasında tanınmış lider pozisyonuna sahip olmaktır. Atina gibi hırslı bir şehir-devlet, kendi bölgesinde önemli bir güç, denizlerin hâkimi (thalassokratör) veya tüm Yunanistan'ın kontrolünü

⁸ Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.136.

⁹ Anja V. Hartmann ve Beatrice Heuser, *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış*, (Çev. Onur Atalay), İstanbul 2006, s.54.

¹⁰ Age, s.78.

¹¹ Age, s.78.

sağlamak amacı güdebilirdi. İkincisi ise maddi menfaatten ziyade kurbanı/düşmanı/müttefikî küçük düşürmektir. Ya maddi menfaat elde ederek ya da saygınlık veya onur için mücadele edecektir. Yunan yayılmacılığında amaç toprak değil diğer maddi kazanımlardan da önce onurdur.¹²

Tukidides, Atinalıların üç şey için mücadele ettiklerini söyler: korku, şeref ve çıkar.¹³ Korkuya dair temel referansları realist teoriye ya da ABD'nin ulusal güvenlik dediği şeye evirmek kolay gözükür. Yalnız gözden kaçırılmaması gereken husus, Antik Yunan'daki şehir-devleti ile modern devletin korkuları birbirinden farklıdır. Antik Yunan döneminde şehir-devletlerin korkusu, varlıklarını veya bağımsızlıklarını kaybetmenin yanında lider pozisyonlarını kaybetmektir. Savaş sonrasında kar veya servet elde etmek sınırlıydı. Yeni ele geçirilen toprak işgal edilse dahi nadiren anakaraya dâhil edilirdi. Genelde işgal edilen şehre ya yeni topluluklar getirilir ya da şehir, sadık olan müttefiklere devredilirdi. Bir bölgenin ya da şehir-devletin ele geçirilmesinde vazgeçilebilir kaynaklar olmasına rağmen stratejik konumundan dolayı o bölge askeri üstünlük sembolü olarak görülürdü.¹⁴ Asıl hedef maddi servet değil statü elde etmektir.

Yunanlılar için onur, güvenlikten hemen sonra maddi kazançtan da önce gelmekteydi.¹⁵ Bu durumun en iyi örneğini; Atina'nın Yunan anakarasında yükselişinde görmemiz mümkündür. Atina'nın bulunduğu coğrafya da güvenliğini sağlamanın birkaç hedefi vardı. Birincisi, Helenlerin (Perslilere karşı) özgürlüğü, ikincisi Atinalıların gücünden kaynaklanan ünleri ve üçüncüsü ise Atina'nın müttefiklerinden korunmasının sağlanmasıdır.¹⁶ Tukidides, Peloponnesos Savaşı boyunca Atina şehir devletinin zayıflaması ve düşüşünü konu alan çalışmasında, *asfalia* (güvenlik) müttefiklerden korunma çerçevesinde kullanılmıştır.¹⁷ Son hedefte güvenliğe (*asfalia*) (tökezleme ve yenilgiye karşı güvenliğin sağlanması için)

¹² Age, s.79.

¹³ Tukidides, *Peloponnesos Savaşları*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul 2017, s.56.

¹⁴ Hartmann ve Heuser, *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış*, s.84.

¹⁵ Age, s.83.

¹⁶ J. Frederik M. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, S. 22, 2009, s.8.

¹⁷ Age, s.8.

yöneldiğini göstermektedir. Atina'nın gücünü devam ettirmek için ortaya koyduğu iki davranış durumu özetler niteliktedir:

Birincisi; M.Ö. 5. yüzyılda Atina'nın emperyal politikalarının temeli denizlerdeki üstünlüğüne bağlıydı. Atina'nın tiranlık rejiminin başında olan Peisistratos'un izlediği dış siyaset sayesinde Atina varlığını devam ettirebilmiştir.¹⁸ Peisistratos, Atina'nın sınırlarını genişletmekten ziyade Attika'nın sınırlarını güvenlik altına almakla yetindi. Bunun içinde koloniler kurarak, siyasi dostluklar ve ittifaklar yanında kuzey ve doğu bölgelerinde elde ettiği üslere dayanarak bütün şehir-devletlerini nüfuzu altına almak istedi.¹⁹ Dış ticaretin güvenliğini sağlamak için kurduğu filo -deniz hâkimiyetinin ilk adımı-, Atina'nın emperyalist politikalarının ve güvenliğinin (*asfalia*) ilk adımını atmış oldu. Atina, M.Ö. 5. yüzyıldaki güç ve görkemini Solon'un reformları ve Peisistratos'un iç ve dış siyasetine borçludur.²⁰ Salamis savaşında büyük başarılar gösteren Temistokles, Atina'yı Yunanistan'ın en büyük devleti yapmak istiyordu. Atina'yı eskiye kıyasla daha güçlü surlarla çevirmesinin yanında, Pire'nin tahkimli liman haline gelmesinde rol oynadı. Böylece Atina için çevre güvenliği sağlandığında deniz aşırı seferlerin yolu açılmış olacaktı.²¹

M.Ö. 5. yüzyılda yaşanan İyon isyanı ile başlayan Pers-Yunan Savaşları, Perslere karşı Atina'nın gücünü artırmasına yol açtı. Atina, Perslere karşı 180 parçalık bir donanma -deniz hâkimiyetini sağlayacak ikinci adım- hazırladı.²² Perslerin ilk başarısızlıklarından sonra gücünü toplayıp tekrar saldırması sonucu yenilen Atina, M.Ö. 480 yılında Salamis Savaşında Perslere büyük bir darbe indirdi.²³ Atina ve Sparta'nın kaderini belirleyen Pers savaşları, Yunan dünyasının şekillenmesinde de rol oynadı.

Atina, Pers İmparatorluğu'na karşı kurulan Attik-Delos Birliği'ni, Perslerin yenilgiye uğratılmasından sonra kendi hâkimiyetini sağlamak için kullanmaya

¹⁸ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1999, s.194.

¹⁹ *Age*, s.196.

²⁰ Bülent İplikçioğlu, *Helen ve Roma Tarihinin Anahatları*, İstanbul 2007, s.30.

²¹ Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s.301.

²² Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.148.

²³ Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s.287.

başladı. Atina'nın denizlerdeki üstünlüğü, Atina'ya gemi, asker ve para vermekle yükümlü olan müttefiklerin yardımlarını kendi lehine kullanmasına dayanıyordu. Bu dönem de Atina birlik hazinesini kendi merkezine taşımıştı. Attik-Delos Birliği adına ortak parayı, amacı dışında, Atina'nın süslenmesi ve kendi kazançlarının artırılması yolunda kullanmaya başladı.²⁴ Perikles, Persliler ile Kalias Barışı'nı yapmakla, müttefiklerine sürekli tehdit altında olduklarını ileri sürerek baskı altında tutmaya başladı. Kalias barışının ardından Atina, bağlaşıklarını, kendi para birimini -sikke kanunu- ve ölçü sistemlerini kullanmaya zorladı ve onları kendisine haraç ödeyen bağımlı polisler durumuna getirdi.²⁵ Atina kurduğu birlik içinde müttefiklerini, iç işlerini denetlemek üzere denetçiler göndererek kendine tabi şehirler olarak görmeye başladı. Müttefikler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözülmesinde arabulucu rol oynaması ile müttefikler karşısında askeri ve ekonomik üstünlüğün yanında adli üstünlüğünü de kabul ettirmiş oldu.²⁶ Attik-Delos Birliği'nin amacını saptırarak emperyalist bir politika izlemeye koyulan Atina, ekonomisini büyük ölçüde yüzlerce polisin sömürülmesi üzerine oturttu ve birlik'ten ayrılmak isteyenlere karşı şiddet kullanmaktan kaçınmadı. Böylece Atina halkı, bir anlamda son derece geniş ve kendi içinde çeşitli bir egemen sınıf haline geldi.²⁷ Müttefiklerin, Atina'ya olan bağlarının zayıflaması sonucu Atina'nın *güvenlik/ asfalia* ihtiyacı aşırılığa kaçıyor ve müttefikleri bu durumdan çıkış yolu aramaya itiyordu. Bu durumdan kaçış ise Peloponnesos Savaşıydı (M.Ö. 431-404).

İkincisi ise; Atina, Sparta arasındaki savaşta tarafsız kalan Melosluların²⁸ diğer müttefiklere kötü örnek oluşturacağı düşüncesi ile *asfalia* (tökezleme ve yenilgiye karşı güvenliğin sağlanması için)'yı sağlamak için, Meloslular'a kendi *güvenlikleri / asfalia*'ları için onur'lu bir davranış -şehir devletlerinin hayatta kalmasının Atina'ya bağlanmaları ve tarafsızlık hayalinden kurtulmaları- sergileyerek mümkün olduğunu söylüyor.²⁹ *Asfalia* kavramı burada Atina için kendi güvenliğini

²⁴ Mehmet Ali Aliağaoğulları, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, Ankara 1989, s.25.

²⁵ Levi, *Eski Yunan*, s.140.

²⁶ Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s.300.

²⁷ Aliağaoğulları, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, s.25.

²⁸ Atina ile Melos arasındaki dialog için bakınız: Tukidides, *Peloponnesos Savaşları*, s.274-285.

²⁹ Güliz Mutlu, *Euripides'in Oyunlarında Peloponnesos Savaşı'nın Yankılanışı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.57. Ayrıca, Euripides'in *Troyalı Kadınlar* oyunu Melos'lu kadınlara yapılanları anlatır. Savaş, Euripides'i, oyunun başlangıcında gösterilen

sağlama ve kendi çıkarı öyle öngördüğü için tarafsız kalan Melosluların, Atina'ya göre onur'lu olarak görülen, Atina'ya tabi olmaları ve kendi şehir devletlerini kurtarmalarını önermektedir. Atina için önemli olan, Melos'un askeri ya da ekonomik gücünden ziyade arka bahçesindeki bir adanın tarafsızlığına izin verilemezdi. Melos'un tarafsızlığı Atina'nın nüfuzu altında bulunan diğer adaların da dikkatlerini Atina'ya çevirmelerine ve Atina'ya karşı intikam düşüncesine kapılmalarına yol açabilirdi. Bu durumda Atina, Sparta'ya yenilmekten çok kendi tabiiyetindeki müttefiklerin intikamından korkuyordu. Melos'un tarafsız olması diğerleri tarafından güçsüzlük olarak yorumlanacağından bir adanın tarafsız kalması mümkün değildi.

Atina'nın Melos ile yaşadığı durum, Yunan anakarasındaki diğer şehir-devletleri için de geçerliydi. M.Ö. 433 yılında Korfululara savaş açan Korintlilerin sebebi, onlara saygı duyulmamasından ileri geliyordu. Korfu gibi kolonilerden beklenen, Korintlilere, liderleri gibi davranması ve saygı duymasıdır ya da Yunanistan'da olan festivallerde ve şenliklerde ayrıcalıkların tanınması ve kurbanların ilk porsiyonunun Korintliye servis edilmesidir. Sparta ile Elis arasında yaşanan ilişkilerde de onur meselesi gündeme gelir. Elisliler, Spartalıların Olimpik oyunlara katılmasına ve Sparta kralı Agis'in, Zeus tapınağında kurban kesmesine izin vermemesi umursamazlık ve aşağılama olarak yorumlanmıştır.³⁰ Modern dönemde teorilerin ortaya çıkmasıyla birlikte her şeyin güç ve menfaat üzerinden açıklanması, Antik Yunan dönemindeki şehir-devletlerin güvenlik algılarını anlamada eksik kalacaktır. Modern döneme özgü -sınır, modernite, ulus, modern devlet- kavramlar ve düşüncelerle Antik Yunan'da yaşanan savaşların ve olayların anlaşılması mümkün değildir.³¹

Tukidides, Peloponnesos Savaşı sırasında Yunanistan'ın içine düşmüş olduğu ahlaksal yozlaşmanın sebebini savaşın etkisi olarak görür. Atinalılar adalet, onur ve

ahlak düzeni inancının artık mümkün olmadığı bir noktaya getirmişti. Tanrılar yoktur; ya da varsalar bile, ellerinden hiç bir şey gelmez. W. T. Jones, *Klasik Düşünce, Batı Felsefesi Tarihi*, (Çev. Hakkı Hünler), İstanbul 2006, s.91.

³⁰ Hartmann ve Heuser, *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış*, s.83.

³¹ *Age*, s.66.

onursuzluk kelimelerine yeni anlamlar yüklediler.³² Atina için gerçek onursuzluk, kendi şehir-devletinin yıkımına sebep olmaktır. Atinalılar ile Meloslular arasındaki diyaloga benzer konuşmalar, geç dönem Sofistlerin eserlerinde görülür.³³ Çünkü Sofistler, adaletin menfaat ile birlikte gideceğine inanır. Geç dönem Sofisti olan Kallikles'e göre, doğa'da hayatta kalmanın koşulu güçlü olmaktır. Doğa içindeki acımasız yaşamda önemli olan adalet değil, güçtür.³⁴ Platon'un Devlet isimli eserinde, Sokrates ile Thrasymakhos arasındaki tartışmada Adalet nedir? sorusuna, Thrasymakhos, "adalet 'güçlü' tarafın işine gelendir" cevabını vermiştir.³⁵ Thrasymakhos ve Melos'u kuşatan Atinalı kumandanlar tam bir görüş birliği içindedirler.³⁶ Meloslular, Atina'ya tabi olmayarak hırslarından dolayı savaş ve güvenliği (*asfalia*) arasında bir seçim yapmak zorundadır. Atina'ya göre; Meloslular şehir devletinin güvenliğini, Atina'ya tabi olduğunda koruyabilir ve böyle yaptığında onurlu bir davranış sergilemiş olacaktır. Bir şehir-devleti kendinden güçlü birini gördüğünde ona tabi olmalıdır. Hayatta kalmak anlamında anlaşılan *güvenlik / asfalia* nihai amaçtır. Atinanın kendi güvenliği için yaptıkları aslen onurludur ve bu onun hayatta kalmasını sağlamaktadır. "*Doğru veya yanlış, Atinam*"³⁷ sözü bunu anlatmaktadır. Ahlak, bir şehir devletinin devrilmemesi ve şehir devletleri arasındaki mücadele de yenik düşmemesi olarak anlaşılan *asfalia*'nın biçimlendirdiği politikadan çıkarsanır.

Atina'da olduğu gibi, diğer polislerde de görülen iktidar mücadeleleri, bütün Yunan dünyasını kaplayan bir tür iç savaşın siyasal düzeydeki görünümleriydi. Şehir-devletleri içinde yaşanan kıtlık, zenginliğin belli gruplarda toplanması ve işsizlik oranlarının artması, sınıf çatışmalarının yaygınlık kazanarak sürmesine neden

³² Atina'da ortaya çıkan ahlaksal yozlaşma; gücünün haklı olduğuna inanan, çıkarlara uygun düşmedikçe, yani kişinin kendi şahsi amaçlarını gerçekleştirmesine yardım etmedikçe eski bağlılıkların ve erdemlerin tümünü reddeden bir insan tipini ortaya çıkarıyordu. O, aslında, Thukydides'in Meloslularla müzakerelerini anlattığı Atina'lı elçi tipiydi. Jones, *Klasik Düşünce, Batı Felsefesi Tarihi*, s.86.

³³ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a*, İstanbul 2006, s.57-70.

³⁴ *Age*, s.65-68.

³⁵ Platon, *Devlet*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul 2015, s.49.

³⁶ Jones, *Klasik Düşünce, Batı Felsefesi Tarihi*, s.110.

³⁷ Tukydides, *Peloponnesos Savaşları*, s.108.

oldu. Sonuçta polis içi ve polisler arası savaşıardan dolayı zayıflayan Yunanistan, M.Ö. 339'da Khaironeia savaşı ile Makedonya'nın egemenliği altına girdi.³⁸

III. Aleksandros'un (Büyük İskender) ölümünden sonra Yunan polisleri, Makedonya Krallığı'na karşı zaman zaman ve belli süreler için özgür kalabildiler. Atina, M.Ö. 229'da Makedonya boyunduruğundan kurtulup özgürlüğüne yeniden kavuştu. Bu durum M.Ö. 146 yılına dek sürdü. Bu tarihte Yunanistan'ı işgal eden Roma, toprakları kendine bağladı; ancak, Atina ile Sparta'ya bir ayrıcalık olarak özgür kent (ciuitates liberare) statüsü verdi. Diğer polisler, bağımlı kentler (civitates stipendia riae) durumuna geldiler. Hepsi içişlerinde özgürdü, fakat Atina ile Sparta'nın askerlik yapmak, vergi vermek gibi yükümlülükleri yoktu. Sonunda Roma, Makedonya'yı yenip, M.Ö. 146'da Yunanistan'ı Makedonya valisinin yönetimine verdi. M.Ö. 86'da Yunan ayaklanmasını bastıran Roma, polisin hukuksal ve siyasal varlığına son verip tarih sayfasından sildi.³⁹

1.1.1.1.2. Roma'da Güvenlik: Securitas

Makedonyalı İskender'in M.Ö. 334'te çıktığı Doğu Seferi tarihin en önemli olaylarından birisidir. Pan-Helen siyaseti ile birçok bölgeyi ele geçiren İskender Perslerle yaptığı mücadeleleri kazanarak Asya kralı ilan edilmiştir.⁴⁰ Kendi adına şehirler kurduran İskender'in ölümünden sonra üç'e bölünen imparatorluk kısa sürede dağılmıştır. M.Ö. 6. yüzyılda şehir-devlet haline gelen Roma, Kartaca ile yaptığı savaşıardan sonra Anadolu'ya kadar olan bölgeyi ele geçirmiş ve M.Ö. 130 yıllarına gelindiğinde Akdeniz kıyılarına hâkim olmuştur. M.Ö. 3. yüzyılda Roma hâkimiyetini genişletmeye başlamış ve M.Ö. 50'li yıllarda devlet olarak anılmaya başlanmıştır.⁴¹

İskender'in politikaları sayesinde yayılan Yunan kültürü, Roma devletinin gelişmesiyle, bu devletin altında farklı kültürlerle birleşmiş ve yeni bir sentez

³⁸ Aliagaogulları, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, s.31.

³⁹ *Age*, s.31.

⁴⁰ William McNeill, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alaeddin Şenel), Ankara 2002, s.233.

⁴¹ *Age*, s.242.

oluşturmuştur.⁴² Yunan kültürünün etkili olduğu görülse de Hristiyanlığın gelmesiyle birlikte Rönesans'a kadar etkisini yitirmiştir. Helenizm'in Batı'ya geçmesi Roma ile mümkün olmuştur.⁴³ Yunan sosyal ve siyasi düşünce yapısından etkilenen Roma, bu düşünceleri siyasi teşkilatlanması ile birleştirerek büyük bir güç elde etmiştir. "*Bir taraftan Helenistik Doğu siyasî ve askerî yönden teşkilatlandırılarak Romalılaştırken, diğer taraftan da Roma sosyal ve fikrî yönden Yunanlaşıyordu.*"⁴⁴ Fikri anlamda Yunanlılaşan Roma, kavramlarını da onun öğretileri ile oluşturmuştur. Roma'nın siyasi olarak ortaya çıkması ile güvenlik kavramı da değişime uğramıştır.⁴⁵ Eski Roma dini ile Hristiyan dini ve teolojisinden etkilenen güvenlik kavramı, Ortaçağ Hristiyanlık felsefesi, Epikürosçuluk, Stoa Okulu, Aristo ve onların takipçileri olan Seneca ve Cicero'nun görüşleriyle gelişmiştir.⁴⁶

İlkçağ düşüncesinden etkilenen devlet adamı Cicero'nun fikirleri, Ortaçağ düşüncesinin etkisiyle kendinden sonra gelen Aydınlanma düşüncesinde de etkili olmuştur. Cicero, Roma cumhuriyetinin meselelerine kafa yorarken, eserleri, Hristiyanlık Çağı ile Yunan ve Roma düşünceleri arasında bağ kurması bakımından önemli sayılır. Muhafazakârlığın kadim temsilcilerinden sayılan Cicero, eski düşünceye ve atalarına olan bağlılığı sebebiyle Antik Yunan düşüncesini Roma'ya taşımış ve onun sayesinde Antik Yunan ile Ortaçağ siyasi düşüncesini ve Hristiyanlık felsefesini temellendirmiştir.⁴⁷

Cicero (M.Ö. 106-43) tarafından Latinceleştirildiği varsayılan *securitas*, Yunanca *ataraksia* (kayıtsızlık, sakinlik) kelimesinin karşılığı olarak düşünülmektedir.⁴⁸ Etimolojik açıdan *ataraksia*'nın uzağında olan *securitas*,

⁴² J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, (Çev. Fethi Aytuna), İstanbul 2009, s.76.

⁴³ Hartmann ve Heuser, *Tarih Boyunca Avrupa'da Savaş ve Barış*, s.124.

⁴⁴ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.87.

⁴⁵ Jones, *Klasik Düşünce, Batı Felsefesi Tarihi*, s.466.

⁴⁶ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, İstanbul 1987, s.483.

⁴⁷ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.101.

⁴⁸ Akademik literatürde, *securitas*'ın Epikürosçu *ataraksia*'nın benzeri olarak oluşturulduğu Winkler'den beri kabul gören bir görüştür. Winkler'e göre, felsefi temelleri Epiküros'a dayanan *securitas* kelimesi, ilk kez Cicero ve Lukretius'un eserlerinde ortaya çıkmış ve bu eserlerde "acıdan uzak olma, huzurdan gelen memnuniyet" anlamlarındaki *ataraksia* ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bkz. Emil Winkler, "Sécurite", *Abhandlungen der Preußische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse Nr. 10*, Berlin, Verlag der Akademie der Wissenschaften in

Hristiyan geleneğinde Yunanca *akedeia* (a-ked-eia, dikkatsizlik, kayıtsızlık) kelimesinin Latinceleştirilmiş halidir.⁴⁹ Roma'yı etkileyen Yunan düşüncesinin önemli bir kanıtı da Epikürosçu düşüncedir. Latin tarihinin sonunda ortaya çıkan *securitas*, M.Ö. 1. yüzyılda kullanılan *securus* sıfatından türemiştir. *Securus*, M.Ö. 1. yüzyılda Cicero ile aynı dönem de yaşayan Lukretius'un (M.Ö. 94-55) felsefi şiirinde ortaya çıkmıştır. Lukretius'da *securus*, endişeden serbest, dertsiz, sakin, şen anlamlarına gelmektedir.⁵⁰

Cicero, *Securitas* kavramını *eudaimonia*⁵¹ ile ilişkilendirmiştir. Eudaimonia'nın gerçekleşeceği yerin şehir-devleti olduğu düşünüldüğünde, Büyük İskender'in (M.Ö. 356-323)'de ölümünden sonra yaşanan değişim ile küçük devletlerin vatandaşları, büyük monarşilerin tebaaları olmuştur.⁵² Epiküros felsefesinde belirgin olan bireylerin apolitik olduğu bir ortam da her şeyin devlet tarafından idare edildiği düşünüldüğünde artık birey *eudaimonia*'sını kendi başına arayabilecekti.⁵³ Epiküros'un etkisini taşıyan Seneca (M.Ö. 4-M.S. 65) için de, *securitas*, mutlu yaşam meselesidir. Seneca, *securitas*'ı ilahi güç ile alakalandırması, öğrencisi İmparator Nero'nun (M.S. 54-68) iktidarı sırasında Roma paralarının

Kommission bei Walter de Gruyter u. Co., 1939; Franz-Xaver Kaufmann, *Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem: Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften*, Stuttgart, Ferdinand Enke, 1973, s.65 içinde. Lukretius'da *Securus*'un 5 sefer kullanıldığı görülürken, *securitas*'ın kullanımına rastlanmamaktadır. Bkz. ([http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=a\)merimni/a&highlight=securitas](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=a)merimni/a&highlight=securitas), (Erişim: 05.12.2019)'den akt. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", s.12. Ahlaki hayatın en yüksek ürünü '*ataraksia*', iç'in (batın'ın) sarsılmaz sükunudur. Latin şairi Horatius'un '*nil admirari*: hiçbir şeyden etkilenmeye, heyecana gelmemek' dediği de budur. Ayşe Sarıgöllü, *Lucretius ve Eseri*, Ankara 1973, s.10. Ayrıca bkz. Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden-İmparatorluğa*, İstanbul 2004, s.405.

⁴⁹ Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", s.13.

⁵⁰ Liddell ve Scott, Greek-English Lexicon, [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=a\)merimni/a&highlight=securitas](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=a)merimni/a&highlight=securitas), (Erişim: 05.12.2019).

⁵¹ Nazile Kalaycı, "Daimon'dan eudaimonia'ya: Aristoteles'te mutluluk", *Aristoteles, Cogito Dergisi*, S. 77, 2014, s.257-275.

⁵² Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", s.12.

⁵³ Kalaycı, "Daimon'dan eudaimonia'ya: Aristoteles'te mutluluk", s.257-275.

üzerinde *Securitas Augusti* ve *Securitas Caesaris* yazılarının olması İmparatorun kutsallığına vurgu yapar.⁵⁴

Roma'nın emperyal politikalarında *Securitas*'ın kullanımını için Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14) öncesi yüzyıllara bakmak gerekir. Siyasi açıdan Julius Caesar'ın önderliğinde yapılmak istenen yeni yönetim biçimine karşı olan paralı askerlere sahip komutanların mücadeleleri, Roma'da iç savaşa yol açtı.⁵⁵ Augustus döneminden önce hâkim olan pagan inancı ile çok sayıda yöneticinin varlığı, devletin varlığını zorunlu kılıyordu. Bir yandan siyasi ortam diğer yandan inancın etkisi bu dönemin politikalarını etkilemiştir. Pagan inancının yanında Stoacı öğretinin tüm insanların evrensel yasalar ile yönetilmesi düşüncesi, Roma'nın emperyalist yöneliminde etkisi olmuştur.⁵⁶ Kiliseye karşı devleti savunan görüşün temsilcilerinden olan Augustus döneminde Hristiyanlığın egemen olmasıyla ortaya çıkan tek Tanrı inancı, kendini yönetim noktasında tek bir İmparatora bağlı olma düşüncesini ön plana çıkardı.⁵⁷ Augustus döneminin Altın Çağ olarak görülmesinin nedeni Roma'yı iç savaştan çıkararak barış ve huzur ortamına kavuşturmasıdır.⁵⁸ Bu ortam da *Securitas* felsefeye ait olan anlamından uzaklaşıp siyasi bir nitelik kazanmıştır. *Pax-Romana*'yı⁵⁹ yaratmak için kullanılan *securitas*, M.S. 1. yüzyıldan

⁵⁴ *Securitas* paralar üzerinde ilk kez Nero döneminde tasvir edilmişti ve Konstantin (M.S. 285-337) dönemine kadar tasvir edilmeye devam etmiştir. Bkz. Andrea Schrimm-Heins, "Gewißheit und Sicherheit. Geschichte und Bedeutungswandel der Begriffe 'certitudo' und 'securitas'", *Archiv für Begriffsgeschichte*, Böl. I, XXXIV, 1991, s.139. *Securitas*, sıklıkla asa taşıyan ve bolluk simgesi veya çelengi olan oturan bir kadın figür olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvir, "*Securitas Augusti*", "*Securitas Augusti Nostri*", "*Securitas rei Publicae*", "*Securitas Populi Romani*", "*Securitas Imperii*" veya "*Securitas Saeculi*" vb. yazılar taşır. Schrimm-Heins'e göre, bu, Sezar'ın kamu ve özel güvenlikle iç ve dış güvenliği sağlayacağı beklentisini, yani *securitas*'ın kişiselleştirilmesini yansıtır. Bkz. Schrimm-Heins, "Gewißheit und Sicherheit", Böl. I, s.139. Schrimm-Heins, aynı zamanda, *securitas*'ın tanrılaştırılmasına da dikkat çeker. Bununla birlikte, burada dikkat çeken bir husus vardır: *Securitas*'la ilgili literatürde, *securitas*'ın Roma İmparatorluğu dönemindeki ilgisini olduğundan fazla gösterme eğilimi vardır. Örneğin, Schrimm-Heins'e göre, bu, Roma İmparatorluğu'nun merkezi kavramıdır. Bkz. Schrimm-Heins, "Gewißheit und Sicherheit", Böl. I, s. 137. *Securitas*, Roma dönemi paralarında yer alan "slogan" ve kişiselleştirmelerden sadece biridir. Aynı paralarda, "*Aeternitas Imperii*", "*Felicitas*", "*Pax*", "*Tranquilitas*", "*Laetitia*", "*Indulgentia*", "*Beatitudo*" da yer alır. Bkz. Kaufmann, *Sicherheit als soziologisches*, s. 63'den akt. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", s.15-16.

⁵⁵ McNeill, *Dünya Tarihi*, s.246.

⁵⁶ Alâeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara 1995, s.182.

⁵⁷ Age, s.245.

⁵⁸ McNeill, *Dünya Tarihi*, s.247.

⁵⁹ Augustus'un gerçekleştirdiği Roma Barışı, birkaç yüzyıl süren savaşlar, kötü yönetim ve devrimle hırpalanan Yunan-Roma dünyasını yeniden sağlam temeller üzerine oturtmuş gibi görünüyor. Fakat Augustus'un çıkışının, bir ertelemeden başka bir şey olmadığı çok geçmeden anlaşıldı. Ki yüz elli yıl

itibaren imparatorların koruması altında bulunan özel-kamu hayatının güvenliği olarak anlaşılan Roma Barışı'nı anlatır olmuştur. Roma'nın ideali olan *pax-Romana*'nın sağlanması için çok sayıda sistemin iyi tarafları bu amaca hizmet için kullanılmıştır.⁶⁰

Securitas, Roma tarihinde Sezaryen düşüncenin kurucusu olan Augustus döneminde barış ve sükûnet ortamı anlamına gelmektedir. Velleius Paternulus, Roma İmparatorluğu'nun kesintiye uğramayan güvenliği ve sonsuzluğu'ndan bahsetmektedir.⁶¹ *Imperium Romanum*, sonsuzluğu düşünebileceğinden "ölüm"den korkmak zorunda olmayan bir durumdadır. *Imperium Romanum*'un güvenliği, tebaanın güvenliğidir.⁶² Çünkü Augustus ile İmparatorluk sınırları 400 yıl boyunca Avrupa'yı devamlı genişleterek etkisi altına almış ve bugünkü Avrupa'ya temel oluşturmuştur.

M.S. 331'de Batı ve Doğu olmak üzere ikiye bölünen Roma topraklarında barbar istilacıların yağmasından sonra Ostrogot Krallığı kuruldu. Batı kısmının barbarların istilasından yıkılmasından sonra ayakta kalan Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)'nın varlığı 1453 yılında Türklerin İstanbul'u fethiyle sona ermiştir.⁶³ Batı Roma İmparatorluğu'nun 5. yüzyılda yıkılmasıyla birlikte securitas artık devletle ve devletin sağlayacağı barış ile eş anlamlı görülmemeye başlanmıştır. M.S. 1. yüzyıldan itibaren farklı anlamlara gelen securitas, ne tam merkezi bir nitelik kazanmış ne de tam olarak vazgeçilebilen bir kavram haline gelmiştir.

süren bir durgunluktan sonra imparatorluk, miladi tarihin III. yüzyılında öyle bir darbe yedi ki, bir daha kendine gelemedi. V. ve VI. yüzyıllarda ortaya çıkan bunalım sonucunda da bir daha dirilmezcesine parçalandı. Geçici Roma Barışından gerçekten yararlanan Hristiyan Kilisesi oldu. Kilise, kök salmak ve yayılmak için bu olanağı iyi kullandı. İmparatorluk onu ezmede başarısız kalıp, benimsemeye karar verinceye kadar çok zulüm gördü ve bu destek bile imparatorluğu kurtarmaya yetmeyince kilise, imparatorluğun kalıtını devraldı. Arnold Toynbee, *Medeniyet Yargılanıyor*, (Çev. Ufuk Uyan), İstanbul 1988, s.17. Diğer bir yer de ise Toynbee; *Pax Romana* (Roma Barışı) boşuna yapılmış bir barıştı, yaratıcı olmadığı için uzun süreli olmayan bir barış. Asıl vaktinden dört yüz yıl sonra gelen bir barış ve düzendi demektir. *Age*, s.60.

⁶⁰ I. Michael Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, 1926, s. 53 (<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.283766/page/n89>). (Erişim: 05.12.2019)'den akt. Fikret Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, Ankara 2017, s.21.

⁶¹ Velleius Paternulus, *Compendium of Roman History (Res gestae divi Augusti)*, çev. F. W. Shipley, Cambridge Mass, Harvard University Press, Loeb, 1924'den akt. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", s.17.

⁶² *Age*, s.17.

⁶³ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Ankara 2003, s.44.

Hristiyanlığın yayılması, etkisini artan bir şekilde Roma'da da göstermiştir. Batı Roma'nın yıkılmasıyla etkisini artıran Kilise, Ortaçağ siyasetinin merkezinde yer almış ve Avrupa siyasi düşüncesinin belirleyicisi olmuştur. Ortaçağ'ın Batı toplumunda feodal düzenin etkili olması gibi, Batı düşüncesine de; Hristiyan düşünüşü egemendir.⁶⁴ Toynbee'nin dediği gibi; imparatorluğun kurtarılamayacağı görülünce onun mirası üzerine oturan Kilise, halkın dini eğitimi konusundaki görevinden sıyrılıp yönetme konumuna geçmiştir.⁶⁵ Kilise, imparatorluk ile yaşadığı güç mücadelesinden sonra din üzerindeki etkisini artırmasının yanında kazandığı güç ile bunu tüm Avrupa'ya yayma çabasına girişmiştir. Kilise elde ettiği güç ile bilgileri, düşünceleri ve kavramları da şekillendirmiştir. Hristiyan düşüncesinin etkili olduğu bu dönem de güvenlik, şüphe'nin karşıtı olarak, inancın güvencesi biçiminde kullanılmıştır.

Güvenliğe verilen bu yeni anlam, Hristiyan yazarlar tarafından 4. ve 7. yüzyıllar arasında ortaya çıkan *certitudo*'ya⁶⁶ aşamalı olarak geçmiştir. Din meselelerinde artık *certitudo*, *securitas*'ın yerini almıştır. *Certitudo*, Hristiyan bireyin, o güne kadar ki düşünce de alışık olunmayan, bireyin kurtuluşu meselesi sorusunun olduğu bir ortam da kullanılmaya devam edilmiştir.⁶⁷ Kilise savunucusu olarak bilinen Aquinumlu Thomas'a göre insanın mutluluğa ulaşması ancak Tanrı'nın inayetiyle mümkündür. Luther'in de benimsediği bu görüş, insanın doğru yola ulaşması, dünya üzerinde doğrulukla değil, ancak Tanrı'nın inayetiyle mümkündür. Bu düşünceler diğerlerinin de benimsediği gibi Aziz Augustine'in inayet öğretisinin neticesidir.⁶⁸

Hristiyan Roma'dan itibaren, *securitas* giderek *certitudo* karşısında etkisini kaybetmiştir. Doğulu bir inanç olan Hristiyanlık, Antik Yunan düşüncesi ile özünden ayrılarak skolastiğe doğru evrilmiştir. Skolastik düşüncenin ve dini teolojinin etkili

⁶⁴ Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s.230.

⁶⁵ Toynbee, *Medeniyet Yargılayıyor*, s.61.

⁶⁶ <https://logeion.uchicago.edu/certitudo>, (Erişim: 01.01.2020). Thomas Aquinas ve Luther'de ki kullanımları için: <http://www.newadvent.org/cathen/06701a.htm>, (Erişim: 01.01.2020).

⁶⁷ Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", s.18.

⁶⁸ Kaan H. Ökten, *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş*, İstanbul 2003, s.159.

olduğu dönemde siyasi olan securitas değil, inanç güvencesi anlamına gelen *certitudo* merkezi kavram haline gelmiştir. Thomas Aquinas'ın (1225-1274) teolojik-felsefi sisteminde yer alan *certitudo*, "inanç, bilgi ve eylem *certitudo*"su olarak yer aldığı görülmektedir.⁶⁹

Avrupa'da Reformasyon ile yaşanan değişim Roma Kilisesinin siyasi, ekonomik ve entelektüel alandaki hâkimiyetini etkilemiş ve dine ait olan öteki dünya tasavvuruna dayanan Orta Çağ güvenlik duygusu yıkılmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda insan merkezli bir dünya tasavvuruna göre yeni bir güvenlik anlayışı ortaya çıkacaktır. İnsanın merkezde olduğu modern dönem de güvenlik artık modern devletin merkezi kavramlarından birisi haline gelecektir. Schrimm-Heins, "*Descartes'in felsefenin teolojiden özgürleştirilmesine giden süreci, certitudonun sekülerleşmesi olarak tanımlamışlardır.*"⁷⁰ Yeni seküler düzen de Hobbes ile modern dönemde kutsallaştırılan güvenlik, geleneksel dönemde "*Kilise dışında Kurtuluş olmaz*" sözüne alternatif olarak "*Devlet dışında güvenlik olmaz*"⁷¹ sözünde dogma haline getirildiğinin kanıtıdır. Reformasyon ile Kilise'ye karşı başkaldırı sonucu yeni düzende insan, özgür düşüncesi ile yeni bir düzen kurabilecektir.

1.1.1.2. Güncel Tanımlar

İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçen yaşam süresinde fiziksel ihtiyaçlarından birisi de korunmadır. İnsanın önce yeme ihtiyacını gidermesi ile hayatını devam ettirmesi elzemdir. Korunma ihtiyacı, besin ihtiyacından sonra gelir. İnsan, önce kendini güvende hissettirecek ve kendi varlığını devam ettirecek şeyleri belirlemesi gerekir. Gelişim psikolojisinde ihtiyaçları giderilen çocuğun kendini güvende hissettiğinden söz edilir. Aynı şekilde Maslow'un İhtiyaçlar Piramidinde de güvenlik, biyolojik ve fiziksel ihtiyaçlardan sonra ikinci sıradadır.⁷² İnsanın fiziksel

⁶⁹ Schrimm-Heins, "Gewißheit und Sicherheit", Böl. II, s.169'den akt. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", s.20.

⁷⁰ Age, s.30.

⁷¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*, (Çev. Semih Lim), İstanbul 2002, Thomas Hobbes, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, (Çev. Cihan Deniz Zarakolu), İstanbul 2018.

⁷² Maslow's Hierarchy of Needs, <http://www.simplypsychology.org/maslow.html>, (Erişim: 05.12.2019).

korunmasını sağlamasının yanında iç huzurunu sağlaması da önemlidir. Güvenlik, ontolojik bir durum ve duygu halidir.⁷³ Korku insanın var olan halden emin olmaması durumunda ortaya çıkacaktır. Güvenlik kavramı güvende olmak anlamındadır. İnsanın içinde bulunduğu hal ve ahvalden emin olması demektir.⁷⁴

Güvenlik kavramına yönelik açıklamalara bakıldığında farklı yaklaşımlar olduğu görülür. Çevre, ekonomi, gıda, göç ve enerji gibi konularda güvenlikten söz edilse de, siyasal düşünce devlet üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Arnold Wolfers'a göre güvenlik muğlak bir semboldür.⁷⁵ Kavram üzerinde tartışmalar olsa da Baldwin'e göre güvenliğin farklı yorumlanması iki açıdan önemlidir. Birincisi, farklı güvenlik politikalarının olması, rasyonel politika seçimlerinde kolaylık sağlar. İkincisi ise; farklı görüşler arasında ortak bir iletişimin önünü açmaktadır.⁷⁶ Hugh McDonald muğlaklık üzerinden hareket ederek güvenliği yetersiz olarak nitelemiştir. McDonald ile aynı sonuca Hans Mouritzen de ulaşmıştır.⁷⁷ Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılmasındaki eğilimler şunlardır:

*A) Güvenlik kavramlarının genişlemesi, derinleşmesi ve sektörleşmesi, B) gösterilenin devletten insanlar ya da insanlığa (insan güvenliği) kayması, C) yeni güvenlik tehlikelerinin (tehdit, çatışma alanları, hassasiyet ve riskler) algılanması ve yeni güvenlik kaygılarının güvenlikleştirilmesi ve D) yeni algılanan güvenlik tehlikeleri ve kaygılarıyla ve etki altında olan ve savunmasız insanlara bir "beka ikilemi" arz eden yeni çevresel tehlike, risk ve afetlerle yüzleşmek ve baş etmek için yeni askeri olmayan stratejiler araştırmak.*⁷⁸

⁷³ Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, s.25.

⁷⁴ Kafkasyalı, *Güvenlik Kavramının Anlamı ve Uluslararası Sistem*, s.5.

⁷⁵ Arnold Wolfers, 'National security as an ambiguous symbol', *Discord and Collaboration* 7 (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962), bölüm 10'den akt. Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler ve Korku*, (Çev. Emre Çıtak), İstanbul 2015, s.27.

⁷⁶ David A. Baldwin, "Güvenlik Kavramı", (Çev. Çiğdem Şahin), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Kamer Kasım ve Zerrin A. Bakan (Ed.), Ankara 2004, s.2.

⁷⁷ Hugh Macdonald, "The Place of strategy and the idea of security", *Millennium*, 10: 3 (1981); Hans Mouritzen, *Finlandization: Towards a general theory of adaptive politics* (Aldershot: Avebury, 1988), ss. 46-7'den akt. Buzan, *İnsanlar, Devletler ve Korku*, s.28.

⁷⁸ Hans Günter Brauch, "From a Hobbesian Security to a Grotian Survival Dilemma", 40th Anniversary Conference of IPRA, Peace and Conflict in a Time of Globalisation, Sopron, Macaristan, 5-9 Temmuz 2004, http://www.afes-press.de/pdf/Sopron_Survival%20Dilemma.pdf, (Erişim: 19.12.2019). Brauch, "From a Security towards a Survival Dilemma", Brauch, *Globalization and Environmental Challenges*, s.537-552'den akt. Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18, 2008, s.23.

Güvenlik kavramına bakışta muhafazakâr bir tarzda devletin tekrar tekrar denetimini artırdığı yorumları yapılmaya başlanmıştır. Mick Dillon'a göre; güvenlik bir iktidar tekniğidir.⁷⁹ Ken Booth'a göre; güvenlik tehditler olmaması hali, özgürlük ise insanların beşeri ve fiziki baskı ve şiddetten kurtarılmasıdır. Aynı paranın iki yüzü gibi görülen güvenlik ve özgürlük temel alınmalıdır. Zira düzen iktidar tarafından değil özgürlük tarafından sağlanır. Booth burada güvenlik ile özgürlüğü eşit hale getirir.⁸⁰ Booth'un özgürlük üzerine düşüncelerine benzer bir yorum da bulunan Carlo Masala'ya göre güvenlik; devletin vatandaşların yaşam koşullarını düşürme tehlikesi olan tehditlerin azaltılması ve bunlarla mücadele etmesidir.⁸¹ Richard Ullman'a göre, bireylerin, grupların ve hükümet dışı örgütlerin, devletin ya da bireylerin sahip olduğu değerlere ya da yaşam koşullarına saldırı ve tehlike olmaması halidir.⁸² BM'nin yaptığı tanım da yaşam koşulları ile ilgilidir. BM'ye göre insan güvenliğinin iki yönü vardır: Birincisi, açlık, salgın ve baskı gibi tehditlerden korunma; ikincisi ise, günlük hayat içerisinde karşılaşılabilecek ani zararlardan kaçınma.⁸³ Kauffman'a göre;

“Çağdaş güvenlik sorununun içyapısı” şu şekildedir: a) “dışarıdan gelen tehlikenin yokluğu konusunda garanti ihtiyacı”; b) “düzen eğilimi ihtiyacı”; c) “fiziki denge ihtiyacı”. Bu çerçevede, Kauffman şu analizlerde de bulunur: 1) “ekonomik güvensizlik”, 2) “siyasal güvensizlik”, 3) “eğilim güvensizliği”; 4) “kişisel güvensizlik”.⁸⁴

⁷⁹ Michael Dillon, *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought* (London: Routledge, 1996), s. 14'den akt. Marc Neocleous, *Güvenliğin Eleştirisi*, (Çev. Tonguç Ok), Ankara 2014, s.14.

⁸⁰ Ken Booth, *Theory of World Security*, New York, Cambridge University Press, 2007, s.110, Ken Booth, “Security and Emancipation”, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4, 1991'den akt. Arda Bilgen, “Güvenliksiz Kalkınma, Kalkınmasız Güvenlik Mümkün mü? Güvenlik-Kalkınma İlişkisinin Dönüşüm Süreci ve Farklı Yaklaşımlarla Kavramsallaştırılması”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 14, S. 55, 2017, s.21.

⁸¹ Carlo Masala, “Demographic Pressure and Ecological Restraints: The Case of the Mediterranean”, *International Security Challenges in a Changing World*, Kurt R. Spillman ve Joachim Krause (Ed.), Bern, Peter Lang, 1999, s.80'den akt. Bilal Karabulut, *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.8.

⁸² Marc A. Levy, “Is The Environment a National Security Issue?”, *International Security*, Vol. 20, No. 2, Fall 2005, s.40'den akt. Age, s.8.

⁸³ <http://www.un.org.tr/includes/files/18.pdf>, (Erişim: 05.12.2019). Ayrıca bakınız; <https://www.un.org/undss/>, (Erişim: 05.12.2019).

⁸⁴ Kaufmann, *Sicherheit als soziologisches*, s. 16'den akt. Arends, “Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, s.28.

Güvenlik çalışmalarının kendine alan açmak için güvenliği genişletme çabaları tanım konusunda farklı yorumlara yol açmıştır. Arnold Wolfers'un, güvenliği objektif ve subjektif olarak ikiye ayırması⁸⁵ güvenlik üzerine çalışmalar da genel kabul almasına rağmen temel bir anlaşma noktası yoktur. Art'a göre öznel yön 'tehdit ve kaygıdan uzak olma hissi' anlamına gelir. Güvenlik böylece diğerlerinden gelecek tehlikelerden uzak olduğunu hissetme halidir.⁸⁶ Miller'de yapılan tanımlardan hareket ederek açıklanması gereken fenomen (güvenlik) ile bu fenomeni etkileyen faktörlerin ortaya konulması ve tehdidin netleştirilmesi açılımını ortaya atmıştır.⁸⁷ Ole Waever'a göre ise, bir konunun referans nesnesine yöneltilen varoluşsal tehdit olarak görüldüğü ve bu tehdide karşı acil önlemler alınmasının sonucudur.⁸⁸ Güvenlik inceleme alanını genişletme amaçlı *seküritizasyon teorisi*, güvenliği toplumsal süreçlerin bir ürünü olarak görür. Güvenlik çalışmalarını genişletmek amacını güden güvenlikleştirme kuramı, kendini kimin veya neyin güvenceye alındığının söylenmesi üzerinden, güvenlik konularının toplumsal inşasının eleştirel olarak incelenmesine göre konumlandırır.⁸⁹

Güvenlik çalışmalarının zirvesini yaşadığı dönemde yeni bir bilinç türünden söz edilebilir: güvenlik bilinci. Klein'e göre; güvenlik bilinci egemen ideoloji haline gelmiş ve her gün güvenlik farkındalığı günü olarak lanse edilmektedir.⁹⁰ Güvenlik bilincinden hareket eden sermayenin, önemsiz gibi görünen ve insanın temel ihtiyacını tatmin ediyor görünmesi üzerinden güvenliğin fetişistik olarak meta haline

⁸⁵ Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, Cilt 67, No 4, 1952, s. 481–502'den akt. Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", s.4.

⁸⁶ Robert Art, "Security", Joel Krieger (der.), *The Oxford Companion to Politics of the World*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1993, s. 820–822'den akt. Age, s.5.

⁸⁷ Benjamin Miller, "The Concept of Security: Should It Be Redefined?", *Journal of Strategic Studies* 24/2 (2001), pp. 132'den akt. Sertif Demir, "Avrupa Güvenlik Mimarisinin Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye'nin Bu Güvenlik Mimarisindeki Yeri", *Harp Akademileri Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 5, S. 9, 2009, s.15.

⁸⁸ Ole Waever, "Securitization and Desecuritization", Ronnie D. Lipschutz (der.), *On Security*, New York, Columbia University Press, 1995, s.48–86'den akt. Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", s.6.

⁸⁹ Marc Neocleous, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, (Çev. Gül Çorbacıoğlu ve Ersin Embel), Ankara 2012, s.51.

⁹⁰ Bradley S. Klein, 'Conclusion: Every Month is "Security Awareness Month"', Keith Krause and Michael C. Williams, (eds), *Critical Security Studies: Concepts and Cases* içinde (London: UCL Press, 1997)'den akt. Neocleous, *Güvenliğin Eleştirisi*, s.11.

getirilerek güvensizliği yaydığı yorumları yapılmaktadır.⁹¹ Başka bir yerde ise güvenlik liberal düzenin devamlılığını sağlamak amacıyla olduğu için eleştiri getirilmektedir.⁹²

Güvenlik çalışmaları İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmış ve güvenlik literatürü günümüze kadar genişleyerek gelmiştir. MC'nin başarısızlığı sonucu sağlanamayan güvenlik ortamı, İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan ve uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla olan⁹³ Birleşmiş Milletlerin de başarısızlığı sonucu oluşturulamamıştır. İşte bu süreçte etkili olan şey John Herz tarafından 1950'lerin başında ortaya atılan güvenlik ikilemi⁹⁴ fikriydi.⁹⁵ Devletlerin güvenliklerinin tehlikeye girdiği bu süreçte hem güvenlik çalışmaları literatürü oluşuyor hem de devletlerin güvenlikleri tehdit altına giriyordu. Günümüzde güvenlik ve güvensizlik tasavvurları üzerinden bir anlatım söz konusudur. Devlet, toplum ve bireyin güvenliği ve güvensizliğinden söz edilse de güvenlikten vazgeçmek mümkün değildir. Beril Dedeoğlu'na göre; her ne olursa olsun güvenlikten söz edilebilmesi için;

- 1) varlığın korunması ve sürdürülmesi bakımlarından bir ya da birkaç içsel tehdidin,
- 2) ve/veya dışsal bir ya da birkaç tehdidin
- 3) ve/veya bu türden algılamaların ve tahminlerin bulunması gerekmektedir.⁹⁶

Micheal J. Shapiro, modern çağda güvenlikten söz etmenin anlaşılır bir şey olduğunu ve asıl olarak bunu anlaşılır kılan şeylerin sorgulanması gerektiğini

⁹¹ Neocleous, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, s.128.

⁹² Neocleous, *Güvenliğin Eleştirisi*, s.15.

⁹³ <https://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>, (Erişim: 05.12.2019).

⁹⁴ Uluslararası Güvenlik başlığı altında açıklaması yapılmıştır.

⁹⁵ John H. Herz, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", *World Politics*, Cilt 2, No 2 Ocak 1950, s. 157-180'den akt. Ali Bilgiç, "'Güvenlik İkilemi'ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", *Uluslararası İlişkiler*, C. 8, S. 29, 2011, s.125.

⁹⁶ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul 2018, s.10.

söylüyordu.⁹⁷ Aslında yukarı da verilen açıklamalar güvenliğe dair söylenen şeylerin kolay ve anlaşılır bir şeyler olmadığını gösteriyor.

1.1.2. Kapsam

1.1.2.1. Ulusal Güvenlik

Devletlerin ilk amacı güvenliklerini sağlayabilmektir. Devletlerin güvenliğini sağlayabilmesinin en önemli araçlarından birisi güçtür. Devletin güvenliğinden söz edildiğinde önemli olan bağımsızlığıdır. Devlet içinde bulunduğu siyasi ortama ya uyum sağlayacak ya da içinde bulunduğu sistemi değiştirme iradesi ve gücüne sahip olması gerekecektir. Devlet, ülke içerisinde egemenliğini muhafaza etmesinin yanında, ülke dışına yönelik politikalarını (dış politika) uluslararası alanda yönetir. Devletler, rekabetin olduğu uluslararası alanda korumaya çalıştığı siyasi, fiziki, ekonomik ve kültüre dair çalışmalarını önce kendi toplumları için korumaları önemlidir. Zira bir devletin ülke içerisinde var olan bütünlüğü, aynı zamanda o devletin dış politikasında da önemli bir güç sağlar.

Bugün modern uluslararası ilişkilerde temel aktör olarak görülen modern devlet, Birinci Dünya Savaşından sonra imparatorlukların dağılması ile zirvesini yaşamıştır. Modern uluslararası ortam da ulus, ulus-devlet (egemen devlet) ve ulusal çıkar vardır. 1848 yılında Britanya Dışişleri Bakanı Lord Palmerson Britanya'nın ne daimi dostlarının ne de daimi düşmanlarının olduğunu, sadece daimi çıkarlarının olduğunu söylemiştir. Devletler menfaatlerini ulusal güvenlik kavramı literatüre girene kadar ulusal çıkar kavramı ile ortaya koymuşlardır. İki savaş arası döneme bakıldığında güvenlik kavramı yerine savunma, beka, ulusal çıkar, egemenlik ve güç gibi kavramlar kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşından sonraki süreci açıklama iddiasında olan realizm, güç merkezli anlayışına ek olarak güvenliği de dâhil etmiştir.

⁹⁷ Michael, J. Shapiro, *Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice* (Minneapolis; University of Minnesota Press, 1992)'den akt. Neocleous, *Güvenliğin Eleştirisi*, s.10.

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler disiplinin de güvenlik kavramı başlıca odak haline gelmiştir.⁹⁸ İkinci Dünya Savaşından sonra ABD'nin politikalarını şekillendirmesinde iki nokta önemlidir. Birincisi, uluslararası alanda İngiltere'den sonra en etkili güç haline gelerek sistemin hegemonu olmuştur. İkincisi ise; ABD'nin yeni dönemde öteki (sosyalizm) olarak gördüğü SSCB'nin varlığıdır. ABD, İkinci Dünya Savaşının galibi olarak sistemin düzenlenmesinde kendi politikalarını uygulayabilmek için kavramsal dikkatimizi⁹⁹, ulusal güvenlik kavramına çekmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra kurulacak olan yeni sistemde temel mesele güvenlik olacaktır.¹⁰⁰ Yalnız bu güvenlik sadece askeri değil, sosyal, siyasi ve ekonomik konuları kapsayacak kadar geniştir. ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrini çerçevesinde ortaya koyduğu politikaların sonucu ortaya çıkan¹⁰¹ Ulusal Güvenlik kavramı¹⁰² artık tüm devletlerin, hem ülke içinde hem de ülke dışında ki politikalarının yeni argümanı olacaktır. ABD, bir yandan kendi politikalarını ulusal güvenlik kavramı altında uygulamaya sokarken diğer yandan uluslararası alanda

⁹⁸ Güvenlik çalışmaları da bu süreçte ortaya çıkmıştır. Güvenlik çalışmalarının 1918-1955 arası erken dönemden sonra "Altın Çağ" olarak adlandırıldığı dönemdir (1955-1985). 1985-1995 arası güvenliğin derinleştirilmesi ve 1995'ten sonra ise eleştirel güvenlik çalışmaları olarak sınıflandırılmıştır. Zerrin Ayşe Bakan, "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", *21. Yüzyıl*, C. 1, S. 3, 2007, s.35-47.

⁹⁹ Burada kullanılan "kavramsal dikkat (conceptual attention)" tâbiri, gündelik hayatta hemen hiç kullanılmayan bir tâbirdir ve tamamen bir siyasetin beraberinde oluşturulacak/yürütülecek kavramsal kurgusalılığı anlatmaktadır. Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.285. Kavramı R. Nicholas Burns, "The New NATO and the Greater Middle East", NATO and the Greater Middle East, Prague, Czech Republic, 19 Ekim 2003'den akt. *Age*, s.285.

¹⁰⁰ Ocak 1944'teki Ulusa Sesleniş konuşmasında Roosevelt, diğer liderlerle savaş sonrası dünya için yaptığı tartışmalarla alakalı olarak "Tek tek her ulus ve tüm Birleşmiş Milletler bakımından gelecek için tartıştığımız yüce amaç, tek kelimede özetlenebilir: Güvenlik." Bu sadece fiziksel güvenlik değil aynı zaman da, uluslar ailesi içinde, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik ve ahlaki güvenliği kapsıyordu. Franklin D. Roosevelt, "Eleventh State of the Union Address", 11 Ocak 1944, in *The Public Papers and Address of Franklin D. Roosevelt 1944-5* (New York: Harper and Brothers, 1950), s.33'den akt. Neocleous, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, s.68.

¹⁰¹ Daniel Yergin, *Shattered Peace: The Origins of the Cold War and the National Security State*, Boston, Houghton Mifflin Co., 1997'den akt. Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", s.3.

¹⁰² 1934'te yazılan Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, "ulusal güvenlik" maddesi içermiyordu. Ancak 1968'de adı değişmiş olarak Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nde "ulusal güvenlik" için bu maddenin yanında uzun zamandır kullanıldığına dair yazılar vardı. Neocleous, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, s.49. 1965 yılında yapılmış bir çalışma da "şu noktaya kadar ulusal güvenlik kavramını tanımlamak için çok az sayıda girişimde bulunulmuştur" şeklinde düşünceler dile getirilmiştir. P. G. Bock ve Mortob Berkowitz, "The Emerging Field of National Security", *World Politics*, 19, (1966), s. 124'den akt. Baldwin, "Güvenlik Kavramı", s.6. 1973 yılında Klaus Knorr, "Ulusal Güvenlik" kavramının ortaya koyduğu tanımsal ve semantik sorunları ihtiyatlı şekilde bertaraf etme" amacını açıklayarak, bir alan araştırması başlatmıştır. Klaus Knorr, "National Security Studies: Scope and Structure of the Field" Frank N. Trager ve Philip S. Kronenberg (der), *National Security and American Society, Theory, Process and Policy* içinde (Lawrence, KS, 1973), s. 5'den akt. *Age*, s.7.

Sovyet Bloğunu öteki olarak lanse ederek bu düşüncenin evrenselleştirilmesi yoluyla kendi politikalarını kabul ettirebilmiştir.¹⁰³

Ulusal güvenlik kavramının ortaya çıkmasında 1929 ekonomik krizinden sonra yaşananlara çözüm olarak Roosevelt tarafından ortaya konulan New Deal politikası vardı. Harold Laski ise New Deal'i destekleyici makalelerinde istihdam güvenliği ile özgürlük arasında kurduğu bağlantıda, ekonomik güvenlik olmadan özgür olmanın bir anlamı olmayacağını söylüyordu.¹⁰⁴ Güvenlik ve refah üzerine yapılan çalışmalar artmıştı. 1934 ve 1935 boyunca hazırlanan Ekonomik Güvenlik Yasası'nın hazırlık aşamasında her konu güvenlik ile alakalandırılıyordu. Ülkenin genel güvenliği ekonomi ile ilişkilendiriliyordu. Roosevelt, Ekonomik Güvenlik Kurulu'nun danışma konseyinde yapmış olduğu konuşmada, 'Geniş ekonomik önlemler alınsa bile, bireyin genel güvensizlik ortamında tehlike de olduğu göz ardı edilemezdi.' Ocak 1935'de kongre de yaptığı konuşma da, 'Amerikan programımızın temel amaçları ulusumuzun erkek, kadın ve çocuklarının güvenliğidir' diyordu.¹⁰⁵ Yeni Düzen'in güttüğü siyaset, ulusal güvenliği güçlendirme, denizlerin serbestliğini koruma, yasa ve barışı destekleme ve Batı dünyasında demokrasinin savunuculuğunu yapma politikalarının devamıydı.¹⁰⁶ "*New Deal'in en büyük başarısı, birçok kişinin geri kalan tek seçeneğin komünizm ve faşizm arasında olduğuna inandığı bir zamanda Amerikan demokrasisine olan inancı yeniden sağlamaktı.*"¹⁰⁷

Ekonomik Güvenlik Yasası tasarısı ise 1935'te Sosyal Güvenlik Yasası oldu. Sosyal Güvenlik Yasası'nın arkasında olan ekonomik güvenlik fikri, ulusal güvenliği sosyal güvenliğe bağlayan şeydi. Güvensizlik, güvenliğin karşıtı değil, onu pazarlamak için bir araç haline geliyordu.¹⁰⁸ Sözleşme ile kurulan bu ilişkide yoksulları koruma kanunlarından farkı, uygulanabilir bir hak olmanın yanında

¹⁰³ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.20.

¹⁰⁴ Harold J. Laski, *Liberty in the Modern State*, Harmondsworth: Penguin, 1937, s.50-1'den akt. Neocleous, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, s.56.

¹⁰⁵ Franklin D. Roosevelt, 'Message to the Congress on Social Security', 17 Ocak, 1935, *Public Papers* içinde, Vol. 4. New York, Random House, 1938, s. 43.'den akt. Age, s.58.

¹⁰⁶ Allan Nevins ve Henry Steele Commager, *ABD Tarihi*, (Çev. Halil İnalcık), Ankara 2005, s.489.

¹⁰⁷ <https://www.britannica.com/place/United-States/The-second-New-Deal-and-the-Supreme-Court>, (Erişim: 10.11.2019).

¹⁰⁸ Neocleous, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, s.61.

kazanılmış bir hak haline gelen sosyal sigorta ile ekonomik güvencesizlik veri olarak kabul edilmişti.¹⁰⁹ New Deal ile işsizlik engellenerek işçilerin örgütlü iş sözleşmesi yapmasının engellenmesi amacı da güdülüyordu. İktisatçı Abraham Epstein *Insecurity: A Challenge to America* (1933) isimli kitapta; güvensizlik hayaleti'nden kapitalizmde bir işçinin hayatının felaketi olarak bahsediyordu. Max Rubinow ise *The Quest for Security* (1934) isimli kitabında eksiksiz güvenlik yapısı talep ediyordu.¹¹⁰ Sosyalizmden etkilenen bu düşünceler, SSCB'nin siyasi olarak bu ideolojiyi temsil etmesinden de kaynaklanıyordu.

Sosyal güvenlik kavramının temelinde yatan düşünce ise ekonomik güvenlikti. Ekonomik güvenlik ise 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan korumacı politikaların bir sonucuydu.¹¹¹ İşçi için ekonomik güvenlik, devletin güvenliğine, sermayenin ekonomik güvenliğine dönüştü. Chase National Bank'ın Yönetim Kurulu Başkanı'nın dediği gibi, güvenlik "bir bütün olarak üretim sistemi için güvenliği belirtmektedir."¹¹² 1800'lerden sonra yeni endüstriyel üretimin sonucu ortaya çıkan sorun, Sosyal güvenlik adı altında çözüme kavuşturularak, ulusal güvenliğe giden yolu açıyordu. Ulusal güvenliğin amaçlarından biri ülke içinde var olan huzursuzlukların giderilmesiydi. Sosyal sigorta ile sağlanmaya çalışılan toplumsal düzen, güvenlik kaygıları üzerinden devletin yeniden inşasını sağlıyordu. New Deal, ABD'ye sosyal güvenlik getirdiği gibi, uluslar ailesinin bir dünya'sı da tüm dünyaya siyasal güvenlik getirecekti. Ulusal güvenlik ve sosyal güvenlik arasında devir gerçekleşmişti. Güvenliğe dair ontolojik bakışa ek olarak siyasi anlamda ulusal güvenliğin imalatı ulusal kimliğin imalatı ile denklik içindeydi.¹¹³ Bu devirde insanların güvenliğini sigortalayan politikalar, siyasi topluluğun güvenliğini sağlayan araçlardı.¹¹⁴ ABD'nin, uluslararası politik sistemi kontrol edebilmesinin ötesinde uluslararası ekonomik sistemi de kendi istediği şekilde yönlendirmesi, ABD'yi farklı

¹⁰⁹ Richard V. Ericson, Aaron Doyle and Dean Barry, *Insurance as Governance*, Toronto: University of Toronto Press, 2003, s.72'den akt. *Age*, s.61.

¹¹⁰ *Age*, s.55.

¹¹¹ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.238.

¹¹² Winthrop W. Aldrich, *An Appraisal of the Federal Social Security Act: Address Vefore the Institute of Public Affairs*, Charlottesville, Virginia, 10 Temmuz 1936, s. 3'den akt. Neocleous, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, s.65.

¹¹³ *Age*, s.81.

¹¹⁴ Paul Virilip, *Negative Horizon* (1984), Çev. Michael Degener (London: Continium, 2005), s.170'den akt. *Age*, s.69.

bir konuma getirmiştir. Bu farklılık, öteki ideolojiden (sosyalizm) alınan hegemonya kavramı ile olmuştur. Sömürgecilikten farklı olarak rızaya dayalı olma mevhumunu içeren hegemonya kavramı önemli hale gelmiştir.¹¹⁵ Ekonomik sisteme olan bağlılık, aynı zamanda ulusal güvenliğe olan bağlılıktır. ABD tarafından literatüre sokulan ulusal güvenlik kavramı her devlet için çıkarlarını korumak olarak algılansa da kavramın içeriği yönünden ABD'nin politikalarına uygun şekilde ortaya konulmuştur.¹¹⁶

1.1.2.2. Uluslararası Güvenlik

Ulus modern devletin halkını ve modern devleti, diğer devletlerden ve onların halklarından ayrı olduğunu vurgulayan bir kavramdır. Merkezinde ulus olması hasebiyle uluslararası kavramı ortaya çıkmıştır ve moderniteye özgüdür.¹¹⁷ Modern devletin egemen olmasıyla, üzerinde kurulduğu coğrafya da ülkesinin varlığı sınırları ile belirlenir. Sınırların ortaya çıkması, ülkelerin, sınırları dışında kalan ülkelerle ilişkilerini belirlemede önemli rol oynamıştır. Devletin dış politikası, kendi dışında var olan aktörlerle (hem devlet-devlet hem de devlet-uluslararası örgütler) olan münasebetlerini içerir. Dış politikadan söz edildiğinde bu egemen devletin güvenlik algısı sonucu oluşan dış'a dönük politikasının yansıması olacaktır. Ulus-devletin ortaya çıkmasıyla hem askeri hem de politik gücün sonucu ile belirlenmiş karakteriyle içsel karşısında dışsal ilişkilerin olduğu uluslararası düzen bugünkü anlama kavuşmuştur.¹¹⁸

Uluslararası alanda devletlerin üzerinde bir yapı olmadığı için başsızlık hâkimdir ve devletlerin başı olmadığı için sadece güçlüler vardır. Anarşi kavramı bir başın olmaması anlamında kullanılır. O yüzden uluslararası sistem anarşiktir denilir. Devletlerin ilk amacı güvenliğini sağlamak ve varlığını devam ettirmektir. Devletin bunu sağlaması gücü ile orantılıdır. Uluslararası alanda yaşanan bu süreçte gücün

¹¹⁵ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.224.

¹¹⁶ Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", s.4.

¹¹⁷ Gökhan Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, İstanbul 2007, s.96.

¹¹⁸ Anthony Giddens, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, (Çev. Cumhur Atay), İstanbul 2008, s.227.

değişimini anlamak ve anlatmak gerekir. Westphalia Barışı'nın dünyanın en büyük anayasası olarak görülmesinin sonucu modern uluslararası hukuk doğmuştur.¹¹⁹ Modern uluslararası hukukta meşru güç egemen devlettir. Modern-devlet form haline gelerek, tüm devlet yapılarını ve amaçlarını etkileyerek yaygınlaşmıştır. Modern devletin, kendinden önceki yapılardan farkı sınırları olmasıdır. Devletin sınırları ise ülkenin içi ve dışı olması durumunu ifade eder. Hukuk da ülkenin sınırları içerisinde geçerlidir.

İç'e evvelce olandan başka nitelikler verebilmek için, 'dış'tan kesin sınırlarla ayırdılar. Artık sınırlar vardı 'dış'la arasında 'iç'in. O sınırların içinde mutlak egemendi 'iç'. 'Dış'a yönelik bakışını, tavrını, politikasını belirlemek ve göstermek için 'dış politika'yı(foreign policy) geliştirdiler. 'Dış politika', Modern Uluslararası Sistemin en temel iki unsuru olan 'sınır'ın ve 'çıkart'ın neticesi. Bizim 'dış'ımızda olduğu için kötü olan, düşman olan, barbar olan, yok edilmesi gereken 'dış'. 'Dış politika'da bu 'dış'a hayattan pay vermemek için, onun sahip olduklarını da 'iç'e katmak için yapılması gerekenler. Evvelce 'iç'ten gayrı sayılmayan, 'iç'ten ayrı tutulmayan, 'iç' için tesis edilen ve korunması en yüce maksat sayılan adaletin aynısına sahip olsun istenen, 'iç'in adalet dairesine henüz dâhil olmadığı için adına 'dış' denen ve 'iç'e dâhil olsun ki, bizim devletten muradımız gerçekleşsin diye adalet ve sükûn götürmeye çalıştığımız 'dış'.¹²⁰

Uluslararasıının ortaya çıkması modern döneme özgü olduğu için modernitenin de özelliklerini yansıtacaktır. Modern devletin tedrici gelişme gösterdiği bu süreçte yaşanan çatışmalar Birinci Dünya Savaşına kadar güç dengesi altında devam etmiştir. Birinci Dünya savaşında elde ettikleri güçleri deneyen yurttaş ordulara sahip ulus-devletler arasında yaşanan topyekün çatışma, Avrupa'da ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümlerin devamlılığını sağlayıcı işlev görmüştür.¹²¹ Endüstrileşme, kentleşme ve nüfus artışı, entelektüel alanda da gelişmeye yol açmıştır. 1800'lü yılların romantizm düşüncesinden, 1870 sonrasının gerçekçilik akımına geçilmiştir. Entelektüel düşünce, iç ve dış politikaya da etkisi olacak Sosyal Darwinizm'den etkilenmiştir. Darwin'in doğa da en güçlü olanın, yaşam mücadelesinde hayatta kalacağı düşünceleri, toplum ve siyasete uygulanmaya başlandı. Doğa'nın ve insanın yaşadığı ortamın mücadele alanı olarak görüldüğü bu

¹¹⁹ Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, s.56.

¹²⁰ Muhammet Savaş Kafkasyalı ile Röportaj, *Yerli Düşünce Dergisi*, S. 54, Ankara 2019, s.8-15.

¹²¹ Evren Balta Paker, *Küresel Güvenlik Kompleksi*, İstanbul 2012, s.19.

süreçte en güçlü olanın hayatta kalacağı düşünülüyordu. Güçlü olmayan yok olup gidecekti.¹²² Devletlerin dış politikalarına uygulandığında ise ilerlemeci düşüncenin sonucu olarak ulusal çıkarın geliştirilmesi ile realpolitik uluslararası ilişkilerin temel kavramı haline geldi.¹²³

Avrupa'da 1870'li yıllara gelindiğinde önemli olan iki gelişme göze çarpar: Birincisi, ABD'nin kendi kıtasından yavaş yavaş çıkmaya başlaması. İkincisi ise, ülke içindeki birliğini sağlayan Prusya'nın önderliğinde Almanya'nın sisteme dâhil olması. Bu iki ülkenin sistemde büyük güç olarak ortaya çıkması, sanayi devriminin başladığı ve zirvesine çıkmasında rol oynayan sistemin en büyük gücü olan İngiltere'nin nüfuzunun olduğu döneme denk gelir. Güç dengesinin olduğu ve bu güç dengesinin ağır basan tarafının İngiltere olduğu düşünüldüğünde bu dönemdeki güvenlik endişesi, İngiltere için yeni sömürgeler elde etmek değil var olanın korunmasıydı.¹²⁴ Aslında başta İngiltere olmak üzere, diğer devletler için bahsedilen süreç sömürge dönemi idi. Avrupa'da ki bütün devletler her yeri sömürge haline getirmişlerdi. Almanya'nın sisteme dâhil olması kurulan dengelerin tekrar bozulması ve yeniden kurulması anlamına geliyordu. 1884 Berlin Batı Afrika Konferansı, Almanya'nın da sömürge elde etme yarışına dâhil olmasının toplantısıydı.¹²⁵ Avrupalı devletler arasında süren sömürge yarışı bir müddet sonra Avrupalı devletlerin sahip olduğu sömürgelerin, kendi aralarında tekrar paylaşılması sorununa yol açacaktı.¹²⁶

ABD, 1893'de İspanya ile yaptığı savaş sonucu İspanya sömürgelerini ele geçirdi. ABD'nin bu girişimi iki açıdan önemlidir. Birincisi, ABD'nin İspanya ile olan savaşı artık sömürgelerin paylaşımı değil, yeniden paylaşımı anlamına geliyordu.¹²⁷ İkincisi ise Realizmin temel kabuller üzerinden hareket ederek ortaya

¹²² Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.236.

¹²³ Age, s.236.

¹²⁴ Age, s.228.

¹²⁵ Katherine Savage'ın dediği gibi, Berlin'de, "Avrupalı diplomatlar bir masa çevresinde toplanmışlar ve Afrika'yı bir pasta gibi paylaşıyorlardı." Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev. Halim İnal), İstanbul 2000, s.238, 251.

¹²⁶ John Herz'in İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya attığı 'Güvenlik İkilemi' (Security Dilemma) kavramı henüz literatüre girmemişti.

¹²⁷ Vladimir Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Cilt 2, (Çev. Attila Tokatlı), İstanbul 2009, s.175.

attığı, bir devletin kazancı diğerinin kaybı anlamına gelen güvenlik ikilemi'nin bu dönemden sonra ortaya çıktığıdır. 1870'lerden önce sömürge yarışı Avrupalı devletlerin sahip olduğu sömürgelerin tekrar paylaşımı değil, sömürgelerin (sömürge haline gelmemiş yerlerin) paylaşımı idi. Zira bu durumda 1878 Berlin Kongresine kadar bir ulus-devletin kazancı diğerinin kaybı anlamına gelmiyordu. Almanya'nın sürece dâhil olması bu durumu değiştirdi. ABD'nin İspanya sömürgelerini ele geçirmesi, Birinci Dünya Savaşına giden yolu açacak ve ulus-devletler arasında yaşanan bu mücadele Realist teorisyenlerce veri olarak alınacaktır. Darwinizmin entelektüel çevreyi etkilediği düşünüldüğün de güç için mücadele anlaşılır olacaktır. Avrupalı devletler arasında yaşanan sömürge mücadelesinin artık yeniden paylaşım sorununa yol açması, güç ile alakalı bir durum idi. ABD'nin kendi kıtasından çıkışının başlaması ile yeni kurulacak sisteme dahil, İngiltere'nin gücünü kaybetmesinin de bir sonucu olarak İkinci Dünya Savaşından sonra kesinleşecekti.¹²⁸

Avrupa'da kuvvet politikasının görüldüğü bu sürece ek olarak endüstri devrimi ile ortaya çıkan pazar ihtiyacının ürünü olan ekonomik koşullarda ki rekabet de, anarşik uluslararası ilişkilerin ortaya çıkmasına neden oldu.¹²⁹ Avrupa'da yaşanan modernite süreci sömürgecilik ile beraber Avrupa dışı ülkelerdeki siyasi, sosyal ve ekonomik düşünceleri ve yapıları da etkiledi. Avrupa için yaşanan bu süreç, Birinci Dünya Savaşına kadar sürdü, Avrupa'nın geri kalanı için ise ondan sonra da sürdü.¹³⁰ Emperyalizm olarak tanımlanan bu süreçte sömürgeci devletler sömürgelerindeki nüfuzlarını kalıcı hale getirmek için devlet yapılarını, kurumlarını ve işleyişlerini de oluşturdular.¹³¹ Dünyanın geri kalanının Batılılaşmasıyla, tüm dünya da Avrupa devlet düzeni hâkim hale geldi.¹³² Tüm dünya da hâkim hale gelen ulus-devlet formuna göre şekillenen devletler aynı güvenlik algısı üzerinden hareket edecekti.

Uluslararası alanda yaşanan güvenlik kaygıları ve sorunlarının temeli modern döneme özgüdür ve modernitenin ürünüdür. Uluslararası alanda güvenlikten söz edilebilmesi için, sistemin hegemonu olan devletin gücünü artırmasının yanında var

¹²⁸ Age, Cilt 1, s.7.

¹²⁹ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.225.

¹³⁰ Benno Teschke, *1648 Söylencesi*, (Çev. Bülent Şimşek), İstanbul 2017, s.35.

¹³¹ Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, s.251.

¹³² Torbjorn Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, (Çev. Mehmet Özey), İstanbul 2006, s.253.

olan gücünü de koruması gerektiğidir. Burada güvenliği belirleyecek olan, güçlünün sistemi kendi menfaatlerine göre mi yoksa sistemin diğer üyeleri olan devletlerin menfaatlerine de uygun şekil de kontrol edeceğidir. İkinci Dünya Savaşına kadar sistemin hegemonu olan İngiltere'nin güvenlik algıları ve politikaları sonucu şekillenen mücadele, İkinci Dünya Savaşından sonra ABD'nin güvenlik politikalarına göre şekillenmiştir.¹³³ Ulusal güvenlik kavramının bu dönem de ortaya çıkması da bu durumun bir sonucudur. Güvenlik çalışmalarının da oluştuğu bu süreçte güç'ün yanına güvenlik de eklenecektir. Uluslararası alanda yaşanan gelişmeler yeni düzen de uluslararası örgütleri ortaya çıkaracaktır. İkinci Dünya Savaşından sonra ekonomisi ayakta kalan ABD, IMF, Dünya Bankası vb. kuruluşlarla hem ekonomik, hem de siyasi süreci belirleyebilmiştir.¹³⁴ Ekonomik ihtiyaçlar sonucu yaşanan yeni gelişmelerle birlikte devletlerin karşılıklı bağımlı olma mecburiyeti, hem kurumları hem de süreci açıklayacak teorileri ortaya çıkarmıştır.¹³⁵ Bu durum uluslararası alan da güvenliğin sağlanması için devletlerin inisiyatif alarak beraber yürütecekleri süreci de başlatmıştır. Küreselleşme ile uluslararası alanda yeni aktörlerin ortaya çıkması, güvenlik sorunu olacak konularla birlikte yeni güvenlik önlemlerini de ortaya çıkarmıştır.

1.2. GÜVENLİK TEORİLERİ VE YAKLAŞIMLARI

1.2.1. Geleneksel Teoriler

1.2.1.1. İdealizm ve Güvenlik

Aydınlanma genel olarak 18. yüzyılda, İngiliz Devrimi ile başlatılan Fransız Devrimi ile bitirilen, başta felsefe olmak üzere bilim, sanat ve kültür alanında kendini gösteren ciddi bir kopuşu ifade eder. Aydınlanma, mekâna, zamana ve tarihe bakan insanların oluşturduğu topluma dair yeni bir görüş ortaya koyuyordu. Bu görüşlerin

¹³³ Klevis Kolasi, "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Emre Çıtak ve Osman Şen (Ed.), Ankara 2014, s.126.

¹³⁴ Andrew Bacevich, *American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy*, Harvard University Press, 2004, s. 7'den akt. *Age*, s.127.

¹³⁵ *Age*, s.130.

temelinde insanı ve dünyayı daha yaşanabilir kılmak isteyen mükemmelleşme anlayışı vardı.¹³⁶

Bu hareketin amacı, insanları, esasta “kötü”, bu nitelikle “kötüleştirci” olduğuna inanılan mit, önyargı ve hurafenin (dolayısıyla da bunları üreten ve kurumsallaştırdığı varsayılan kurulu dinin) temsil ettiğine inanılan “eski düzen”den kurtararak, yine esasta “iyi” ve “özgürleştirici” olduğu çekincesiz kabul edilen “akıl düzeni”ne sokmaktır.¹³⁷

İdealizm, insanın temel de iyi olduğundan hareketle, doğuştan kötü olduğu kabulüne dayanan realizmin zıddıdır. Realizm, uluslararası ilişkilere dair pesimist/karamsar görüşe sahipken, idealizm optimist/iyimser bir görüşe sahiptir.¹³⁸ Aydınlanmanın kendi yapısında olan insana dair iyimser bakıştan esinlenerek idealizm kuramı oluşturuldu. Bu teoriye göre güven duyulan insan tarafından oluşturulacak toplum da güven, refah ve istikrar olacaktı. Uluslararası alanda barışı sağlama çabaları belirli varsayımlar üzerinden yapılıyordu. A) İnsan doğası esas olarak iyidir. B) İnsanların olumsuz davranışları, kötü insanların varlığından değil, kötü kuruluşların varlığından kaynaklanmaktadır. C) Uluslararası alanda savaş kaçınılmaz değil, kurumsal bir örgütlenme yolu ile engellenebilirdi.¹³⁹

1695'te Locke, ilk günahı sadece Hz. Âdem'in sorumlu olduğunu, Tanrı'nın onun hatasından dolayı sonraki nesilleri sorumlu tutması için bir neden olmadığını ifade etmişti. Locke'dan sonra Rousseau da Âdem'in yerine toplumu koyarak insanın çektiği acıların kaynağını Düşüş'te (Hz. Âdem'in dünyaya gönderilişi) değil toplumda arayacaktı.¹⁴⁰ İnsanın özünde kötü olduğu kabulünden hareket ederek ilk günahı kaynaklanan günahkârlığını esas alan realizme karşı, insan tabiatının iyi olduğu ve günahkâr olmaması üzerine inşa edilen bu isyan Uluslararası İlişkilerdeki idealizm kuramının temelini teşkil etmektedir.¹⁴¹ İdealizm bu yönüyle insanın kötü olduğu kabulü şeklindeki inanca bir başkaldırıdır. İnsanın iyiliğine vurgu yapan ve onu ilk

¹³⁶ Bekir Berat Özipek, *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, Ankara 2017, s.32.

¹³⁷ Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, Ankara 1997, s.13-14.

¹³⁸ Ramazan Gözen, “İdealizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ramazan Gözen (Der), İstanbul 2014, s.72.

¹³⁹ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul 2005, s.13.

¹⁴⁰ Özipek, *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, s.32.

¹⁴¹ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.125.

günahtan kurtaran bu fikir, onu kendinden önceki (Realizmi) tamamen reddeden bir düşünceyi yansıtıyordu.¹⁴²

ABD Başkanı Woodrow Wilson 8 Ocak 1918 günü, Birinci Dünya Savaşından sonra, ABD Kongresinde yaptığı konuşmada uluslararası savaşların önlenmesi ve barışın kurulması için on dört ilkeyi ortaya atmış ve kendi ideal'ini ortaya koymuştur.¹⁴³ İdealizm, aslında galip gelen devletlerin öncülüğünde yeni ve adil dünya düzeninin ilkelerini belirleme amacındadır.¹⁴⁴ Gizli antlaşmaların olmadığı, denizlerde serbest dolaşımın mümkün olduğu, ekonomik engellerin kaldırıldığı, sömürgelerin kalktığı, self-determinasyon hakkının olduğu on dört önemli ilke Wilson'a göre insanın iyi olduğu, demokrasinin, özgürlüğün temel alındığı uluslararası alanda barışın, istikrarın oluşacağı inancı üzerine inşa ediliyordu.¹⁴⁵ Wilson'un bu düşünceleri liberal toplumsal sözleşme geleneğine dayanıyordu.¹⁴⁶ Wilson'un ortaya koyduğu bu ilkeler kendi yaşadığı dönemde ideal hale gelmesini bırakın ciddi eleştiriler de almıştır. Taylor'a göre, Uluslararası İlişkiler idealizmi, olası bir savaşı önlemekten öteye bir teori değildir.¹⁴⁷ Bostanoğlu'na göre; olguları akademik sistem içinde, ampirik şekilde açıklamaya çalışan kuramdan çok, savaş felaketinin önüne geçilmesi için normatif ilkeler bütünü olarak kabul edilebilir.¹⁴⁸ Wilson ilkeleri, ABD ve Büyük Britanya'nın sonuçlarından memnun olduğu kurallar ve ilkelerdir. Bütün taraflara mal edilen bu ilkeler, idealizm adı altında statükoyu koruyacak araçları sıralayan normatif parametrelerdir.¹⁴⁹

İdealizmin ideallerini varsayımlarını gerçekleştirmek için kullanacağı araçlar ve yöntemler de idealisttir. İdealistlerin, kendi idealleri olarak ortaya attığı idealler için araçlar; iyi insan yetiştirmek için eğitim, toplumsal dinamizm için demokrasi, uluslararası sorunların çözümü için uluslararası hukuk, adalet ve normlar, uluslararası toplumun oluşması için uluslararası örgütler ve rejimler, uluslararası

¹⁴² Age, s.124.

¹⁴³ Gözen, "İdealizm", s.71.

¹⁴⁴ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye ve ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, Ankara 1999, s.70.

¹⁴⁵ Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, s.273.

¹⁴⁶ Age, s.281.

¹⁴⁷ Trevor Taylor, "Utopianism", Steve Smith (ed.), *International Relations: British and American Perspectives*, Basil Blackwell, Oxford, 1985, s. 93. Gözen, "İdealizm", s.72.

¹⁴⁸ Bostanoğlu, *Türkiye ve ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, s.70.

¹⁴⁹ Age, s.70.

çatışmaların önlenmesi için müşterek güvenlik sistemi ve dünya çapında ideal bir düzen için küresel toplum olarak ortaya konulabilir.¹⁵⁰

Savaşları bitirecek savaş diye söylenen Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle istenilen barış ortamı sağlanamamıştı. İdealistlere göre devletlerin var olan sorunları diplomatik ve hukuki yollardan çözülebilmesinin önünün açılmasıyla devletler savaşları tercih etmeyeceklerdir. Savaşların neden olduğu yıkım, hem maddi hem de manevi olarak büyük zararlara yol açıyordu. Savaşın önlenmesi için kurulacak uluslararası yapı ile kolektif güvenlik sistemi¹⁵¹ kurulacak, bu sistem sayesinde savaşlar çıkmadan önlenilebilecekti. 10 Ocak 1920'de MC'nin kurulması ile İdealistlerin düşünceleri gerçekleşti. Bütüncül bir uluslararası hukukun kabul edilmesiyle sorunlar hukuk içerisinde müzakere ile çözülebilecekti.¹⁵² MC, İngiltere ve Fransa'nın çıkarları yönünde kararlar alınması sonucu işlevini yitirmiştir. 1930'lardan sonra İtalya'nın Habeşistan'ı işgali, Almanya'nın Doğu ve Güney Avrupa'ya yayılmaya başlamasına rağmen İngiltere'nin yatıştırma politikası, MC'nin işlevini ortadan kaldırmıştır.

Birinci Dünya Savaşının yaşandığı ve sonrası için barış hayallerinin kurulduğu ve ona göre belirlenen idealler çerçevesinde oluşturulan planlar, projeler iki savaş arası dönem de İdealizmin argümanlarını oluşturmuştur. İdealizm pratikte uzun süre yaşamamışta olsa kendinden sonra Çağdaş Plüralizm ve eleştirel teorinin temelinde vurgu yapılmıştır. Alexander Wendt'e göre Konstrüktivizm'in temeli Grotiyan İdealizme kadar uzanır.¹⁵³ İdealizmin argümanlarının, İkinci Dünya Savaşının çıkmasıyla birlikte başarıya ulaşamadığı görüldü. ABD'nin Batı dünyasının lideri olarak sisteme girmesi, yeni kurulacak sistem de ki örüntülerin çözümlenmesi için yeni akademik araçlara ihtiyaç duyulmuştur.¹⁵⁴ Realizm de bu çabalar sonucu ortaya çıkmıştır.

¹⁵⁰ Gözen, "İdealizm", s.99.

¹⁵¹ Birinci Dünya savaşından sonra kurulan Milletler Cemiyeti ve İkinci Dünya savaşından sonra kurulan Birleşmiş Milletler örgütlerinin amacı uluslararası güvenlik ve barışı sağlamaktır. *Age*, s.103.

¹⁵² Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", *Devlet, Sistem, Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Atila Eralp (Der.), İstanbul 1996, s.62.

¹⁵³ Şaban Çalış ve Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm Realizm Tartışması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2007, s.229.

¹⁵⁴ Bostanoğlu, *Türkiye ve ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, s.72.

1.2.1.2. Realizm ve Güvenlik

Sosyal bilimler çalışmalarında, siyaset biliminin bir alt dalı olarak Uluslararası İlişkilerin ortaya çıkışı ve gelişimi¹⁵⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasına dayanır. Uluslararası İlişkiler Disiplini kendi sınırlarını belirlemeye çalıştığı bir ortamda Realizm bu dönemin hâkim paradigması olmuştur. Uluslararası İlişkilere dair metodoloji üzerine yapılan tartışmalar, İdealizmin normatif karakterinden uzaklaşıp, ampirik ve açıklayıcı ögelerin ortaya konulması ile sonuçlanmıştır.¹⁵⁶

MC'nin gerekli yaptırımları uygulayamaması ve kararları zamanında alamaması kolektif güvenliğe ve liberal düşüncelere olan güveni sarsmıştır. İşte bu dönemde Liberal düşüncelere sahip Norman Angell ve David Mitrany gibi düşünürlerin ütopyacı olduklarını savunan Edward Hallet Carr, Uluslararası İlişkilerde realizm olarak bilinen yaklaşımını savundu. 1939'da yazdığı Yirmi Yıl Krizi 1919-1939 adlı kitabı liberallerin yaklaşımlarına eleştiri mahiyetindeydi. Ardından Hans J. Morgenthau'nun Uluslar Arası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi eseri de idealist ekole ciddi eleştiriler getiriyordu. Uluslararası İlişkiler, İkinci Dünya Savaşının galibi olarak ortaya çıkan Amerika Birleşik Devletlerinin uygulamalarını incelemek ve bu politikalara ışık tutmak amacıyla doğan akademik ilgi alanı olduğu umumiyetle kabul edilmektedir.¹⁵⁷ İşte bu süreçte ilk ortaya çıkan epistemolojik yaklaşım Realizm olmuştur.

Realist düşünürler, Antik Yunan döneminde gerçekleşen Atina-Sparta arasında yaşanan mücadeleyi Peloponnesos Savaşları¹⁵⁸ eserinde anlatan Tukidides'den etkilenmişlerdir. Diğer yandan Machiavelli'nin İtalya'nın içinde bulunduğu kaos durumundan kurtuluş için yazdığı Prens isimli eserinden¹⁵⁹ faydalanmışlardır. Modern dönem de ise İngiltere'de var olan iç savaşa tanık olan Hobbes'un Leviathan eserinde güvenliği merkeze alan düşüncelerinden hareketle devlet merkezli bir çalışma ortaya koymuşlardır.

¹⁵⁵ Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", s.57-88.

¹⁵⁶ Bostanoğlu, *Türkiye ve ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, s.69.

¹⁵⁷ Age, s.16.

¹⁵⁸ Tukidides, *Peloponnesos Savaşları*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul 2017.

¹⁵⁹ Machiavelli, *Hükümdar*, (Çev. Gaye Demircioğlu ve Ayşe Çavdar), İstanbul 2008.

İdealizmin normatif değerlerinin yerine uluslararası politika biliminin oluşturulmasını ileri süren Carr'ın peşinden giden Realistler,¹⁶⁰ devletlerarasındaki ilişkilerin güç ve ulusal çıkarı dayalı olduğu kabulünden hareket ediyorlardı.¹⁶¹ Uluslararası alanda ahlak ve kuralları kabul etseler de sonuçta devletlerarasındaki ilişkinin temeli güç tehdidiyle sağlanabilirdi. Uluslararası ilişkilere bakışı ise ulus-devletin güç ve çıkar mücadelesi üzerine inşa edilmesi olarak öngörüyorlardı. Barışın inşası savaşa hazır olmak ile mümkündü.¹⁶²

İlk olarak Realistler, ister insan doğasını, ister uluslararası sistemi, isterse de iç politikayı düşünsünler, uluslararası ilişkilerin tabiatının, mücadele ve rekabet alanı olduğu konusunda hemfikirdirler. İkinci olarak uluslararası ortamda egemen devletler üzerinde merkezi bir otorite yoktur. Uluslararası ortamın bu temel vasfı anarşik olarak tanımlanır.¹⁶³ Dickinson'a göre bu anarşinin ortaya çıkması,¹⁶⁴ "Avrupa'nın trajik tarihinde egemen devletin ortaya çıkmasıdır."¹⁶⁵ Üçüncü olarak uluslararası sistemin temel aktörü modern devlettir. Dördüncü olarak uluslararası sistemin temel aktörü olan devletin amacı anarşik ortamda hayatta kalmaktır. Beka hayati önemdedir. Hayatta kalmalarını sağlamak amacıyla devlet kendi kuvvetlerini artırmaya çabalamalıdır. Kimsenin tamamıyla kendini güvende hissetmediği bir ortamda devletler kendi güçlerini artırmaya çalışır ve böylece güç ve güvenlik mücadelesi devam eder gider. Beşinci olarak devletlerin amaçlarına ulaşmak için en önemli aracı güçtür. Amaç güçlü olmak ve bu hali devam ettirmektir. Genel olarak beş soruda realist teoriler ortak hareket ederken, analiz seviyesinde (yapısal realizm/neorealizm ve neoklasik realizm) farklılıklar vardır.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Realist yaklaşımın en güçlü savunucuları E. H. Carr, Hans Morgenthau, Reinhold Niebuhr, Gottfried-Karl Kindermann, Kenneth Thompson, George Kennan, Henry Kissinger, Thomas Schelling, Kenneth Waltz, Hedley Bull, Robert Gilpin, Barry Buzan, Charles Jones, Richard Little, John Mearsheimer, John Lewis Gaddis, John G. Ikenberry, Charles L. Glaser, Joseph Grieco sayılabilir.

¹⁶¹ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s.15.

¹⁶² Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 1, 2004, s.36.

¹⁶³ Eyüp Ersoy, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ramazan Gözen (Der), İstanbul 2014, s.161.

¹⁶⁴ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", *Uluslararası İlişkiler*, C. 8, S. 29, 2011, s.71-99

¹⁶⁵ G. Lowes Dickinson, *The European Anarchy*, The Macmillian Company, New York, 1917, s.13'den akt. Ersoy, "Realizm", s.161.

¹⁶⁶ *Age*, s.160-165.

Realizme eleştiriler, statükoyu temel aldığı ve tarihsel boyuttan yoksun olduğu konusundaydı. Uluslararası sistemdeki değişime yönelik açıklamaları güç dengesi ve savaş olgusuna ilişkin olması, askeri alana fazla önem verdiği diğer bir eleştiri konusudur.¹⁶⁷ Genel olarak pozitivist çerçevede hareket edilse de yöntem konusunda esnek olunmuştur. Realizme yöneltilen eleştiriler, hem eleştirenleri, hem de Realizmin kendisini dönüşüme uğratmıştır. Robert Keohane ve Joseph Nye'in açıkladıkları gibi, amaçları Realizmi reddetmek değil kuramsal analizlerini zenginleştirmek olduğunu beyan etmişlerdir. Liberal-kuramsal yaklaşımın öncülüğünü yapmaları sonucu Realizmin devlet merkezli anlayışını ve Uluslararası İlişkilerin devlet dışı aktörleri de göz önüne alması gerektiğini söylemişlerdir.¹⁶⁸ Realizme yöneltilen bu eleştiriler sonucunda neorealizm ortaya çıkmıştır.

1.2.1.2.1. Neorealizm

Temelde realizm ve idealizm dikotomisine dayanan Uluslararası İlişkiler teorileri zamanla farklı kollara ayrılmıştır. 1950'lerde bağımsızlık mücadelelerinin ortaya çıkmasıyla birlikte farklı alanlardan Realizme yönelik eleştiriler ortaya konulmuştur. Uluslararası Sistemde gelişen olaylar kuramın eksiklerini ortaya çıkarınca neorealizm adı altında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Soğuk Savaş'ın sonlarında uluslararası ilişkilerdeki gelişmeleri kavramsal açıdan anlamaya çalışanların temelde başvuracağı önermeler, idealizm ve realizmin insan doğasına yaptıkları vurgular üzerinden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde genel kabul görse de uluslararası sistemin doğasını anlamada yetersiz kalması Kenneth Waltz önderliğinde yeni bir kuramı ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁹ Yapısal gerçekçilik (structural realism) ya da yeni gerçekçilik (neorealizm) isimleriyle anılan kuram, idealizm ve realizm üzerine yapı¹⁷⁰ üzerinden bir sistem analizi inşa eder.¹⁷¹ İdealizm ve Realizm arasındaki

¹⁶⁷ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, s.16.

¹⁶⁸ Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", s.83.

¹⁶⁹ Kenneth Waltz, "Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı", *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 17, 2008, s.3-44.

¹⁷⁰ Yapısal kuramlar olarak yeni-gerçekçilik ve dünya sistemi kuramları birbirinden farklıdır. Yeni-gerçekçilik bireyselci bir ontoloji kullanırken, dünya-sistemi kuramı bütüncül bir ontoloji kullanır. Bu kuramların her ikisi de, "yapan" (agentic) kuramlaştırma yerine "yapısal" kuramlaştırmaya bağlı olmalarına rağmen, bütün yapısal kuramlarda olduğu gibi bireysel yapanlar veya kurumsal yapanlar olarak neyin yapılandırıldığı ve bu yapanların sosyal yapılarla olan ilişkileri konusunda bazı

insan doğasının iyi veya kötü olduğu tartışmasının da ötesinde, neorealizm güvenliğe daha kuramsal nitelikte yaklaşmaktadır.¹⁷² Waltz dikkatleri devlet üzerinden alıp uluslararası çevreye yönelterek realist teoriyi dönüşüme uğratmıştır.¹⁷³

1970'lerde Kenneth Waltz'ın ortaya attığı yapısal neorealizm devletler sisteminin değişmeyen yapısını açıklamaktadır. Savaşların nedeni devletler değil, devletler sisteminin yapısıdır.¹⁷⁴ Neorealizmin yapı merkezli kuramının diğer ucunda neoliberal kuramsalcılığın devlet merkezli kuramı yer alır. Yapı merkezli neorealizme karşılık, yapan merkezli neoliberal¹⁷⁵ kuram kendini realist tezler üzerine inşa ederek sonuç elde etmeye çalışır.¹⁷⁶ Uluslararası sistem içerisinde bireyler ve devletler üzerinden yapılacak bir değerlendirme eksik kalacaktır. İnsan doğası üzerinden açıklanmaya çalışılan gelişmeler savaşların nedenini açıklayamamaktadır. Waltz'a göre uluslararası sistem, ekonomik, sosyal, siyasi yönleri olan bir yapıdan müteşekkil ve birbiriyle ilişkili birimlerden oluşmaktadır. Böylece birimlerden bağımsız olarak yapı düşünülebilecektir.¹⁷⁷

Waltz'un ortaya attığı kuramla birlikte realist paradigmanın tek aktör olarak gördüğü devlet üzerinden değil, pek çok farklı birimler sürece dâhil edilmeye başlanmıştır. Eleştirel teorilerin de sesini yükseltmeye başladığı bu dönemde uluslararası örgütler, çıkar grupları ve bireyler de alanın bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Devletler bütün olarak yadsınmasa da hala sistemin en güçlüsü konumundadırlar. Devletlerarası ilişkilerde devletleri birbirine karşı etkileşime sokarken bir yandan da onların eylemleri üzerinde etkili olmaktadır. Uluslararası

kuramları önceden varsaymaktadırlar. Yeni-gerçekçiler devlet sisteminin yapısını onu oluşturan elemanların, yani devletlerin, niteliklerine ve bu elemanlar arasındaki ilişkilere indirgerken, dünya sistemi kuramcıları devlet (ve sınıf) yapanlarını kapitalist dünya sisteminin yeniden üretim gereksinimlerinin etkilerine indirgerler. Alexander E. Wendt, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu", *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, S. 23, 2009, s.5.

¹⁷¹ Emre Çıtak, "Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Emre Çıtak ve Osman Şen (Ed.), Ankara 2014, s.34.

¹⁷² *Age*, s.33.

¹⁷³ Alan Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, (Çev. Nasuh Uslu), İstanbul 2017, s.17.

¹⁷⁴ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", *Devlet, Sistem, Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Atila Eralp (Der.), İstanbul 1996, s.133-139.

¹⁷⁵ Yücel Bozdağlıoğlu ve Çınar Özen, "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık", *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 4, 2004, s.59-79.

¹⁷⁶ Faruk Yalvaç, "Devlet", *Devlet ve Ötesi*, Faruk Yalvaç (Der.), İstanbul 2005, s.28.

¹⁷⁷ Kenneth Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, (Çev. Osman S. Binatlı), Ankara 2015, s.93.

sistemin yapısında en önemli nokta anarşi kavramında ortaya çıkmaktadır. Anarşik uluslararası ortamda devletler kendi başlarının (self-help) çaresine bakmalıdırlar.¹⁷⁸

Uluslararası alanda düzenleyici ve devletleri bağlayıcı kuralların olmaması sonucu devletler kendi koyduğu hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmektedir. Uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan baskıya her devlet kendi kapasitesi ölçüsünde cevap vermektedir. Devletlerin kapasiteleri, siyasi, ekonomik, askeri ve beşeri alanda sahip olduğu imkânlar ölçüsünde olmaktadır. Bu anarşik ortam da devletler sadece kapasiteleri yönünden farklılaşabilmektedir.¹⁷⁹

Uluslararası alanda bir karar alıcı organ olmadığı için devletler, kendi iç yapılanmalarında merkezi yönetimin, hukukun ve hiyerarşinin olduğu alandan farklı hareket etmektedirler. Uluslararası alanda anarşi, yatay yapılanma ve âdem-i merkeziyetçilik gibi kavramlarla tanımlanmaktadır. Devletler uluslararası alanda güvenliklerini güçlerine dayanarak sağlamaktadırlar. Kurama göre devletler, sistem içinde hareket edebilmeleri, egemenliğini sürdürebilmesi, çıkarlarını maksimize edebilmesi ve herhangi bir saldırı durumunda caydırıcı mekanizmalara göre gücünü göstermektedir.¹⁸⁰ Yeni gerçekçiliğe göre güç; askeri alandaki kapasitesinden ve bu kapasiteye dayanarak diğer devletlere baskı kurmaktan daha fazla şeydir. Güç, yeni gerçekçilikte devletin tüm kapasitesi olarak düşünülmektedir. Devletler uluslararası alanda bu gücüne dayanarak bir yer edinmektedir ve politikalarını da ona göre şekillendirmektedir.¹⁸¹

Yapısal realizm içinde de rekabet halinde yaklaşımlar vardır. Neorealizm kuramını savunanlar, güvenliği sağlamada gücün sınırının ne olacağı konusunda savunmacı (defensive) ve saldırgan (offensive) olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Savunmacı yaklaşıma göre devletler güçlerini makul miktarda tutmaları gerektiğini, aksi takdirde diğer devletler de aşırı güçlenmeye karşı dengeleme politikası

¹⁷⁸ Kenneth Waltz, "Realist Thought And Neorealist Theory", *Journal Of International Affairs*, Cilt 44, Sayı 1, 1990, ss. 33-34'den akt. Çıtak, "Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik", s.35.

¹⁷⁹ Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, s.129-162.

¹⁸⁰ Çıtak, "Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik", s.36.

¹⁸¹ Steven L. Lamy, "Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism And Neo-liberalism", John Baylis ve Steve Smith (der.), *The Globalization Of World Politics: An Introduction To International Relations*, New York, Oxford University Press, 2006, s. 209'dan akt. Age, s.36.

güdeceklerdir. Saldırgan kuramcılar ise savunmacı kuramların düşüncelerinin devletin gücünü zayıflatacağını iddia etmektedirler.¹⁸² Saldırgan realizm, Waltz'un neorealizmine göre daha rekabetçi bir havadadır.¹⁸³ Devletler güvenlik ikileminde olduğu gibi bu duruma düşmemek için güvenliklerini tehlikeye atmadan güce yaklaşımlarını doğru belirlemek ve hesaplamak durumundadırlar. Böyle bir durumda gücünü aşırı artıran devlet uluslararası sistemin kontrolünü kendi çıkarlarına göre düzenleme yoluna gidecektir. Böyle bir durumda uluslararası yapıda egemen bir yapının olmaması anlamında anarşik durumun devletler üzerinde etkisini devam ettirmesine yol açacaktır.

Yapısal realizmin diğer temsilcilerinden John Mearsheimer ise devletlerin uluslararası sistemde ne kadar güç istedikleri sorusu üzerine yoğunlaşır. Mearsheimer devletlerin amacı olan güç ile alakalı yorumunda devletler güvenlik değil güç azamileştiricileridir. Beş temel varsayımı ile açıkladığı yaklaşımında, uluslararası sistem anarşiktir. Bu anarşik ortamda büyük devletler, tabiatları gereği askeri güçlerine dayanarak saldırmacı hareket ederler. Diğer devletlerin niyetlerinden emin olamayan devletler, kendi amaçlarını rasyonel olarak belirler ve bu amaçları varlıklarını devam ettirmektedir.¹⁸⁴

Neorealizm kuramının temel aldığı kavramlardan birisi olan anarşi kavramı güvenliğe bakışı da belirlemektedir. Uluslararası alanda anarşinin olması durumunda mutlak güvenlik ya da güvensizlikten bahsetmek mümkün değildir. Bir kuralın olmadığı bu ortamda devletlerin kuvvet kullanıp kullanmamaları kendi isteklerine kalmaktadır. Devletlerin, bireylerin, grupların ve şirketlerin kendi güvenlik araçları savunma şartını beraberinde getirerek güvenliğini de bu bağlamda düşünmesine ve ona göre hareket etmesine yol açmaktadır.¹⁸⁵ Devletler savaş olasılığından kaçamadıklarına göre ya hazırlıklı olmalılar ya da kendinden askeri olarak güçlü olanlara boyun eğmek durumundadırlar.

¹⁸² Çıtak, “Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik”, s.37.

¹⁸³ Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, s.16.

¹⁸⁴ John J. Mearshimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton, New York, 2001, s.30-32'den akt. Ersoy, “Realizm”, s.177.

¹⁸⁵ Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, s.131.

Devletleri savaştan engelleyecek düşünce, savaştan kazanacaklarının kaybedeceklerinden fazla olduğunu düşünmeleri ile mümkün olacaktır. Liberal düşüncenin temelleri ile oluşan MC ve BM işbirliği ile savaşları azaltacağı düşüncesi neorealistler tarafından kabul edilmemektedir. Uluslararası alanda anarşiye, kaos ve kargaşa olarak bakmayan neorealizm, devletlerin birbirlerine karşı davranışlarını düzenleyen bir otorite olarak görmektedir. Waltz'dan sonra neorealist düşünce içinde önemli çalışmaları Buzan yapmıştır. Buzan, geleneksel güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişte önemli rol oynayan Kopenhag Okulunun temsilcilerindendir.

1.2.2. Yeni Güvenlik Teorileri

1.2.2.1. *Konstrüktivist Yaklaşım*

Uluslararası ilişkiler disiplininin kendine ait bir alan açmasıyla birlikte temel paradigması Realizm üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Realist paradigmanın dünyaya bakış araçlarının sorgulanması ile birlikte yeni analiz yöntemleri ortaya çıktı. Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde tartışmalara ontoloji üzerinden katılan Konstrüktivizm, kendini neorealizm karşısında konumlandırarak güvenliğe dair açıklamalarda bulunmuştur.¹⁸⁶ Konstrüktivizm, realistlerin evrensel kanunlar ve kesinlikler üzerinden ortaya koydukları pozitivist yaklaşımları reddetmeye eğilimlidir. Bu eğilim 1990 sonrası pozitivistlerle post-pozitivistler arasında epistemolojik bölünmeyi yansıtmaktadır.¹⁸⁷ Dünya'nın çeşitli bölgelerinde başlayan çatışmalar, terörizm, küreselleşme, yerelleşme tartışmaları bu dönemin şekillenmesinde rol oynadı. Güvenlik ile alakasını kurdukları konuları çalışmak isteyen yeni ekoller de bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplinin de Alexander Wendt tarafından geliştirilen Konstrüktivizm kavramının literatüre girmesi ve mevcut yaklaşımlara alternatif bir düşünce sunması 1990'dan sonra olmuştur. İlk olarak Nicholas Onuf tarafından

¹⁸⁶ Sami Kiraz, ‘‘Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik’’, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Emre Çıtak ve Osman Şen (Ed.), Ankara 2014, s.110.

¹⁸⁷ John Baylis, ‘‘Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı’’, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18, 2008, s.79.

Konstrüktivizm uluslararası ilişkiler de kullanılmıştır.¹⁸⁸ Onuf bu kavramı Anthony Giddens'ın yapılandırma kuramını¹⁸⁹ temel alarak oluşturmuştur. Sosyoloji kökenli yapılandırma kuramını uluslararası ilişkilere uygulayan Onuf, kavramı eden-yapı ilişkisi üzerinden açıklayarak yeni bir bakış açısı geliştirmeye çalışmıştır. Uluslararası ilişkilerin de dâhil olduğu her sosyal yapı, edenlerin ve bu edenlerin içinde olduğu yapı ile beraber inşa edilmektedir.¹⁹⁰ Wendt'in yaklaşımında da eden-yapı ve kimlik-çıkar ilişkisi görülür.¹⁹¹ Uluslararası politikanın yapısını, fazlasıyla maddi unsurlar barındırdığı gerekçesiyle eleştirirken, konstrüktivistler, maddi yapıdan ziyade ortak bilgi, maddi kaynak ve eylemlerden oluşan sosyal ilişkilerin ürünü olduğunu düşünürler.¹⁹²

Alexander Wendt tarafından ününe kavuşturulan Konstrüktivizm, Onuf'un post-pozitivist epistemolojik yaklaşımından pozitivistliğe yaklaştırılmıştır. Wendt'in pozitivistliğe yaklaşması Konstrüktivizm'in aldığı ampirik test edilebilirliği konusundaki eleştirilere karşı edenlerin-yapıların ve kimliğin yeni inşa sürecine dahil edilmesine yol açmıştır.¹⁹³ Devletin merkezde olduğu bir yaklaşımı benimseyen Konstrüktivizm eleştirilse de devleti yeniden formüle ederek neorealizmden farklı bir yaklaşım haline gelmiştir.¹⁹⁴ Realist paradigmanın güç ve güvenlik üzerinden değerlendirmesine ek olarak kimlik konusunu da analize dâhil etmiştir.¹⁹⁵ Diğer yandan anarşi ve anarşiye yüklenen anlamda farklılığını ortaya koyarak anarşiyi üç'e ayırır. Çeşitli anarşi kültürlerinden bahseden Wendt, Hobbes'çu anarşi, Locke'cu anarşi ve Kant'çı anarşi olarak ayırır. Wendt'in yaklaşımında anarşi verili değil değişime açık bir durumdur.¹⁹⁶ Konstrüktivizm'in değişim ve dönüşüme bağlı olduğu düşüncesi bu yaklaşımın ontolojik önermesidir. Bu konu kendisini güvenlik konusunda da göstermektedir.

¹⁸⁸ Kiraz, "Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik", s.112.

¹⁸⁹ Engin Yıldırım, "Anthony Giddens'in Yapılanma Teorisi", *Bilgi*, S. 1, 1999, s.25-44.

¹⁹⁰ Nicholas Onuf, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Columbia, University of South Carolina Press, 1989, s. 40'dan akt. Kiraz, "Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik", s.112.

¹⁹¹ Wendt, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu", s.3-44.

¹⁹² Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", s.79.

¹⁹³ Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, s.91.

¹⁹⁴ Kiraz, "Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik", s.115.

¹⁹⁵ *Age*, s.110.

¹⁹⁶ Alexander Wendt, *Social Theory of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 251-254'den akt. *Age*, s.113.

Konstrüktivizm'in güvenlik çalışmalarına katkısı ise sosyal yapılar ile ilgilidir. Waltz'un neoralizminin tersine yapının maddi unsurlardan değil, sosyal yapı olarak gördüğü güvenlik ikilemi¹⁹⁷ ve güvenlik toplumu¹⁹⁸ durumlarının nasıl oluştuğunu açıklayarak güvenlik yaklaşımını ortaya koymuştur.¹⁹⁹ Alexander Wendt'e göre güvenlik ikilemi, kendi çıkarlarını düşünen devletlerin, diğerlerine karşı güvensiz bir anlayış sonucu oluşan sosyal yapıdan kaynaklandığını savunur. Güvenlik toplumu ise, devletlerin savaş olmadan çözebilecekleri ve güven duyacakları ortaklığa ilişkin oluşan bir sosyal yapıdır.²⁰⁰ Güç politikaları veya realpolitik, devletin davranışlarını etkileyen bir fikirdir ve devletlerarası davranışların tümü için geçerli olmaz. Bu fikre göre güvenlik ikilemi kendi kendini doğrulayan varsayımlardan biridir. Güven toplumu, devletin daha barışçıl bir güvenlik toplumuna doğru yol almasına yardım edecek ortak bilgi yapısı ile mümkündür.²⁰¹ İnşacılar sisteme eleştiri getirirler de kendi içlerinde de ayrılmaya gitmişlerdir. Sosyal yapının değişmesinin mümkün olduğunu savunanlar olduğu gibi, bunun tersini düşünenlerde vardır. Diğer yandan mevcut yapıya dair analizlerin hangisinin dönüşüme uygun strateji olduğu konusunda da farklılaşma vardır.²⁰² Wendt, kimliği sürece dâhil ederek güvenliğin bir parçası olarak tartışmalara dâhil etmiştir. Kendini neorealist düşüncenin eleştirisi üzerine kuran Konstrüktivizm, sosyal yapı ile çözüm bulmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik çalışmalarında yaşanan dönüşümün bir kısmını oluşturarak, güvenliğin sosyal olarak oluşturulabileceğini iddia etmiştir.²⁰³ Sonuç olarak bakıldığında Konstrüktivizm'in güvenlik konusunda ki yaklaşımı sosyal inşa süreçlerinin sonucu olarak güvenlik algısını ortaya koymaktadır.

¹⁹⁷ John Herz tarafından ortaya atılan kavramdır.

¹⁹⁸ İletişim ve ulaşım olanaklarının aktörler arasında etkisi artırılarak kolektif kimlikler üzerinden 'çoğulcu güvenlik toplumları' ortaya çıkabilecektir. Böylece devletler arasında entegrasyon artırılarak birbirlerine güvensizlik duymalarının önüne geçilmiş olacaktır. Avrupa Birliği gibi yapıların fikri alt yapısı örnek verilebilir. Karl W. Deutsch, "Security Communities" James Rosenau (der.), *International Politics and Foreign Policy*, New York, Free Pres, 1961, s. 98'den akt. *Age*, s.116.

¹⁹⁹ *Age*, s.116.

²⁰⁰ Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", s.79.

²⁰¹ *Age*, s.80.

²⁰² *Age*, s.80.

²⁰³ Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, s.17.

1.2.2.2. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı

Uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olan Güvenlik Çalışmaları Soğuk Savaş döneminin bir ürünüdür.²⁰⁴ Geleneksel güvenlik çalışmaları da bu döneme özgü güç ve askeri odaklı paradigmalara göre şekillendirilmiştir. Geleneksel güvenlik çalışmaları devletin merkeze alındığı ve dünya politikasında askeri gücü ve kullanımını inceleyen bir alan olarak tanımlandı. Eleştirel kuram, Robert Cox, Andrew Linklater, Richard Ashley, Mark Hoffman, Jim George, Stephen Gill gibi yazarlar aracılığıyla uluslararası ilişkiler disiplinine geldi. Eleştirel kuramın gelişimine bakıldığında Marx, Kant, Hegel'in felsefi etkileri görülür. 20. yüzyıla gelindiğinde Theodor Adorno, Max Horkheimer, Walter Benjamin ve Erich Fromm isimleri ön plana çıkar. Frankfurt ekolü olarak adlandırılan bu okulun çalışmaları 1923'te Frankfurt'ta başlamıştır.

Eleştirel Teori ise Soğuk Savaş döneminin sonlarından itibaren eleştirel dönüş veya dördüncü tartışma sırasında disiplinde ortaya konulan soruları sorgulayan bir perspektiftir. Eleştirel Teori'nin, güvenlik çalışmalarında kullanılması ise 1990'ların başında olacaktır. Ken Booth'un başını çektiği Eleştirel Güvenlik Çalışmaları bu dönemin ürünüdür.²⁰⁵ Güvenlik ile okulun çalışmalarını bir araya getiren ilk eser Richard Wyn Jones'un Security, Strategy, and Critical Theory (Güvenlik, Strateji ve Eleştirel Kuram) başlıklı eseridir.²⁰⁶ Eleştirel teoriler içinde yer alan eleştirel güvenlik çalışmaları, uluslararası ilişkiler disiplinde güvenlik konularında eleştirel olarak üretilecek bilgiye verilen genel addır. Toplumun en alt seviyesinden üst seviyesine kadar bütüncül bir bakış açısından teorik ve pratik olarak değerlendirilmeye çalışılır.²⁰⁷ Gerçeklikten ziyade var olan yapıların, düşüncelerin ve ön kabullerin sorgulanarak yeni anlayışlar ortaya konulmasıdır. Eleştirel teorisyenler de var olan amaç özgürleştirmedir. Özgürleştirme, ilerleme teorisi ve umut politikası sağlamak amacıyla ve direniş politikalarına bir rehber olarak tasarlanmıştır.²⁰⁸

²⁰⁴ Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik*, İstanbul 2017, s.82.

²⁰⁵ Kolasi, "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?", s.122.

²⁰⁶ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, (Çev. Ed. Metin Aksoy), İstanbul 2016, s.340.

²⁰⁷ Karabulut, *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, s.86.

²⁰⁸ Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", s.81.

Eleştirel teori kendinden önceki süreçlerin tamamen farklı olduğundan hareketle güvenlik konularında da farklılaşmalar olduğunu söyler. Soğuk Savaş döneminin güvenlik tehditleri ile Soğuk Savaş sonrasının tehditleri birbirinden farklıdır. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan göç, çevre, nüfus artışı, refah gibi konular yeni sorunlar olarak tanımlanmaktadır. Eleştirel teori bu konulara eğilim göstererek, devlet merkezli anlayışa sahip olan realist ve neorealist teorilerin ötesine geçme amacındadır. Böylece güvenlik evrensel bir perspektiften ele alınabilecektir.²⁰⁹ Soğuk Savaş'tan sonra ortaya çıkan eleştirel yaklaşımlarda, güvenliğin sadece devletlerle alakalı olmadığı, bireylerle devlet ve toplum arasındaki ilişkiler de sürece dâhil edilmiştir. Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap de Wilde'nin birlikte kaleme aldıkları *Security: A New Framework for Analysis* (Güvenlik: Yeni Bir Analiz Çerçevesi), isimli kitapta devlet merkeziliği eleştirmişlerdir.²¹⁰ Eleştirel dönemin devlet tartışmalarına en önemli katkıları a) ulusal ve uluslararası arasındaki analitik ayrımı reddetmesi b) klasik analiz düzeyleri sorunsalını sorgulaması ve c) ulusal ve uluslararası bir arada anlaşılmasını sağlayacak paradigma gerekliliği tartışmalarını başlatmıştır.²¹¹

Eleştirel yaklaşımı destekleyen yazarlar güvenliği, sosyal düzenin dayanaklarına ilişkin olarak ele almış ve düzeni oluşturan aktörler arasındaki iletişim problemlerinin yeni bir güvenlik kültürü ve güvenlik ağlarının oluşturulması ile çözüme kavuşturulabileceğini varsaymıştır.²¹² Eleştirel kuram, kültür ve güvenlik kavramları arasındaki ilişkiye önem verir. Güvenlik kültürünün, siyasi ve diplomatik kültürden farkını ortaya koymakla birlikte bu değer ve sembollerin devletin çıkarını nasıl etkilediğini eleştirel gözle ortaya koymaya çalışmaktadır.²¹³ Geleneksel güvenlik anlayışına göre askeri güç ve statükonun korunması hayati düzeydeyken, eleştirel güvenlik teorisyenlerine göre, güvenlik engeli olarak görülen kurallardan, normlardan ve kurumlardan özgürleşmek gerekir. Ken Booth'da görebileceğimiz bu düşünce her şeyi özgürleşmede arar.

²⁰⁹ Jill Steans, Lloyd Pettiford ve Thomas Diez, *Introduction to International Relations-Perspectives and Themes*, Essex-England, Pearson, 2005, s.125'den akt. Karabulut, *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, s.64.

²¹⁰ Oktay F. Tanrısever, "Güvenlik", *Devlet ve Ötesi*, Atilla Erarp (Der.), İstanbul 2005, s.119.

²¹¹ Yalvaç, "Devlet", s.31.

²¹² Tanrısever, "Güvenlik", s.120.

²¹³ *Age*, s.122.

Eleştirel güvenlik anlayışı üç noktada güvenlik ile ilgili yaklaşımını ortaya koyar. Birincisi, güvenlik konusu daha derin araştırılmalı ve anlaşılmalıdır. Devlet gibi soyut kurumlar yerine alternatifler oluşturulmalıdır. İkincisi, güvenlik daha geniş olmalıdır. Askeri kuvvet olarak algılama yerine, tehditlerin iç içe geçen ve istenmeyen sonuçlardan kaynaklandığını görmek gerekir. Üçüncüsü ise güvenlik yoğun olmalıdır. Askeri konulardan geçip, özgürleştirme temelli kültürel farklılıklara duyarlı bir siyaset olarak anlaşılmalıdır.²¹⁴

1.2.2.3. Kopenhag Okulu

Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler sonucu yeni çalışma alanları ortaya çıkmıştır. Güvenlik kavramının yaşadığı değişim ve derinleşme kendini eleştirel sürecin içine bırakmıştır. Askeri konulara odaklanan bu çalışmalar zamanla genişlemiştir. Özellikle Avrupa merkezli üç okulun çalışmaları geleneksel güvenlik anlayışından farklı olarak yeni süreci başlatmıştır. Aberystwyth, Paris ve Kopenhag okulları bu çalışmaların merkezleri olmuşlardır. Kopenhag Ekolü, Kopenhag'ın Çatışma ve Barış Araştırma Enstitüsü'nde ortaya çıkmış ve birçok akademisyenin katkılarıyla gelişmiştir. Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap de Wilde gibi önemli akademisyenlerin yazılarıyla kuramsal hale gelmiştir.²¹⁵ Güvenlik kavramının yeniden düşünülmesi ve kavramsal hale gelmesinde en önemli rollerden birisi Kopenhag Okulundur.

Kopenhag Okulu bir yandan askeri olmayan güvenlik konularını dâhil ederken diğer yandan geleneksel güvenlik çalışmalarını derinleştirmeye çalışmaktadır. Buzan'ın 1980'lerde yazdığı *People, State and Fear* (İnsanlar, Devlet ve Korku) çalışması güvenlik kavramının genişlemesi yönünde atılan büyük adımlardan birisidir.²¹⁶ Devletin eleştirisini yapmasının yanında geleneksel güvenlik çalışmalarının Batılı yaklaşımlara sahip olduğu konusunu gündeme getirmektedir. Batı merkezli Westfalya sistemi ile oluşan bu anlayışa karşı çıkmışlar ve yeni

²¹⁴ Tuncay Kardaş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", *Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye*, Zeynep Dağı (Der.), İstanbul 2007, s.145-146.

²¹⁵ Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, s.131.

²¹⁶ Barry Buzan, *İnsanlar, Devletler ve Korku*, (Çev. Emre Çıtak), İstanbul 2015.

güvenlik çalışmalarında kimlik, toplum ve devlete yönelik konulara Avrupa-Amerika merkezli bakış açısını kırmaya çalışmışlardır.²¹⁷

Kopenhag Ekolü üç kavram üzerinden yeni güvenlik anlayışı geliştirmeye çalışmıştır.²¹⁸ Ole Waever tarafından ortaya atılan güvenlikleştirme fikrinden hareket ederek güvenlik kavramı üzerine yapılan çalışmalar için yeni bir yol açmıştır.²¹⁹ Güvenlikleştirme kuramıyla bilinen bu ekol bir olayın nasıl güvenlikleştirileceği konusunda yaptığı analizlerle ön plana çıkar. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte iki-kutuplu dünyanın bir temsilcisi ortadan kalkmış ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Uluslararası alanda yaşanan bu değişimle birlikte güvenliğin yeniden tanımlanması ve kavramsallaştırılması üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Buzan tarafından ortaya konulan Toplumsal Güvenlik kavramı Kopenhag Ekolünün ikinci önemli kavramıdır. Toplumun geleneklerinin, dilinin, dininin ve kimliğinin korunabilmesi, toplumsal güvenliği oluşturur. Kimliğe dair tehditlerle modern devletin oluşturduğu ulusal kimlik'ten daha dar anlamda bölgesel ya da dinsel kimlikler ön plana çıkmaya başlamıştır.²²⁰ Üçüncü olarak Bölgesel Güvenlik²²¹ kavramı da Kopenhag Ekolü tarafından ortaya atılmıştır. Buzan ve Richard Little'a göre; uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları Westfalya Deli Gömleği'ni giymiştir. Bu gömleği giyen disiplini ve güvenlik çalışmalarını kurtarmak amacındadır. Avrupalı bakış açısına sahip olan bu Westfalyan düzene alternatif olarak Bölgesel Güvenlik düzenini ortaya koymaktadır.²²²

Buzan yeni güvenlik anlayışının ortaya konulmasında önemli isimlerden birisidir. Güvenliğe yeni sektörler ekleyerek güvenlik konusunu derinleştirmektedir. Geleneksel güvenlik anlayışı devlet ve askeri güvenlik merkezli olduğu için

²¹⁷ Claire Wilkinson, "The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securization Theory Useable Outside Europe?", *Security Dialogue*, Vol. 38, No. 1, 2007, s.22'den akt. Karabulut, *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, s.74.

²¹⁸ Ole Waever, *Securitisation: Taking Stock of a Research Programme in Security Studies*, Chicago: PIPES, Basılmamış Konferans Tebliği, 2003, s.7'den akt. Zehra Doğan, *Güvenlikleştirme Süreçlerinde Medyanın Rolü: 28 Şubat Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2019, s.24.

²¹⁹ Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik*, s.88.

²²⁰ Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, s.178-182.

²²¹ Buzan, *İnsanlar, Devletler ve Korku*, s.157-182.

²²² Wilkinson, "The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securization Theory Useable Outside Europe?", s.7'den akt. Karabulut, *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, s.76.

uluslararası alanda güvenlik sağlanamamaktadır. Bu nedenle Buzan, üç güvenlik düzeyi (Birey Güvenliği, Ulusal Güvenlik ve Uluslararası Güvenlik) ve beş ana sektör (Askeri Güvenlik, Politik Güvenlik, Toplumsal Güvenlik, Ekonomik Güvenlik ve Çevresel Güvenlik) ekleyerek güvenliği genişletir.²²³

Kopenhag Ekolünün literatüre katkıları tarihsel, kuramsal ve etik-politik olmak üzere üç alanda toplanabilir. Tarihsel argümanı, Avrupa'nın yüzyıllardır yaşadığı savaş tecrübesinin ve bu savaşların altında yatan nedenleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası AB'li devlet adamlarının güvenlik dışına çıkarma çabaları ile açıklar. Ole Waever'e göre Avrupa'da bu durumun aşılmasının nedeni, askeri reflekslerin güvenlik sağlamaya yönelik işbirliği ile aşıldığını göstermeye çalışmıştır.²²⁴ Bu açıdan bakıldığında Avrupa Birliği bir güvenlik topluluğudur. Askeri araçlar olmadan birlik sağlanabileceğini gösteren Avrupa'nın birleştirilmesi düşüncesi bir güvenlik projesidir.²²⁵ Avrupa'nın böyle bir birliği kurmasında NATO'nun rolü yadsınamaz. Zira Avrupa devletleri aralarındaki çatışmaların uzağında ekonomik ve siyasi bir birlik kurarak askeri korumasını NATO'ya bırakmıştır. Soğuk Savaş döneminde Batı bloğunun koruyucusu olan NATO, Varşova Paktına karşı savunma ve güvenliği sağlamıştır.

Kuramsal argüman ise; söz edimi (speech act) kuramının üzerine kurulmuştur.²²⁶ Ole Waever'in finans dünyasından aldığı güvenlikleştirme süreci, güvenliğin siyasi olarak kullanılmasına işaret eder. Bir insanın, toplumun ya da devletin güvenliğini tehdit eden özne'nin bilgisi ve tespiti olmasa, o tehdidin var olacağı ön kabulüyle hareket eden bu yaklaşım, sorunların ancak özne tarafından bilindiğinde güvenlik tehdidi olabileceği, onun dışında bunların ancak sorun olarak bile değerlendirilemeyeceğini söyler. Bu durumda sorunlar kendiliğinden ortaya çıkmaz tam aksine aktörler istedikleri şeyi güvenlikleştirirler. Siyasi bir tercih olmasının yanı sıra güvenlikleştirme'nin gerçekleşebilmesi otorite ile mümkün hale gelir. Modern

²²³ Buzan, *İnsanlar, Devletler ve Korku*, s.38.

²²⁴ Ole Waever, "Insecurity, Security, and Asecurity in the West European Non-War Community", *Security Communities*, ed. E. Adler & M. Barnett, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s.69-118'den akt. Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik*, s.89.

²²⁵ *Age*, s.89.

²²⁶ Ole Waever, "Securitization and Desecuritization", Ronnie D. Lipschutz (der.), *On Security*, New York, Columbia University Press, 1995, s. 45-56'den akt. *Age*, s.89.

devletin varlığının göstergesi, otoritesi ile istediği uygulamaları gerçekleştirmesinde yatar.

Kopenhag Ekolü'nün etik politik argümanı ise; en önemlisi ve en çok tartışma yaratan konusudur. Aberystwyth (Galler) Ekolü ile aralarındaki fark, sorunların çözümünde güvenlikleştirme mi yoksa güvenlik dışına çıkarmakta mı yattığı konusundadır. Kopenhag Ekolü sorunları güvenlik dışına çıkararak normal siyasi süreçler içerisinde çözmek için yollar ararken; Aberystwyth Ekolü güvenliği türetilmiş bir kavram olarak yeniden kuramsal hale getirerek güvenliğin siyasi boyutunu ortaya koymaya çalışır. Etik-politik konusunda farklılaşan iki kuram önemli katkılar sunmuştur. Güvenliğin devletin bekasıyla ilgili olarak sınırlandırılması gerektiğini söyleyen Kopenhag Ekolü diğer konuların güvenlikleştirilmemesi gerektiğini onların normal siyasi süreçlerden geçerek çözüm bulunmasını söyler. Eğer bütün konular güvenlik içerisinde tartışılır ve çözüm bulunmaya çalışılırsa, şiddet her konuda çözüm olarak sunulmaya başlanır.²²⁷ Güvenlik kavramının derinleştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla hareket eden Buzan'ın öncülüğündeki Kopenhag Ekolü devlet merkezli anlayışa karşılık birden fazla konuyu güvenliğe dâhil ederek yeni bir düşünme ve yorumlama sürecini başlatmıştır.

1.2.2.4. Aberstwyth (Galler) Ekolü

Steve Smith tarafından Galler Ekolü olarak anılan oluşum Aberystwyth'deki araştırmacıların çalışmalarıyla başlamıştır. Günümüze kadar gelmesinde iki kitap önemli işlev görmüştür: Critical Security Studies and World Politics (Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ve Dünya Politikası) (2005) ve Theory of World Security (Dünya Güvenliği Teorisi) (2007) kitaplarıdır. Birincisinin editörlüğünü yapan Ken Booth, diğer kitabın ise yazarıdır. Dünya Güvenliği Teorisi, Booth'un eleştirel güvenlik teorisini ortaya koyan çalışmasıdır.²²⁸

²²⁷ Age, s.89.

²²⁸ Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, s.74.

Booth bütün bir Eleştirel Güvenlik Çalışması yapmaktan ziyade sınırlı bir eleştirel teori ortaya koyma amacındadır. Güvenlik konusunda Richard Wyn Jones'un 1999'da yazdığı *Security, Strategy, and Critical Theory* (Güvenlik, Strateji ve Eleştirel Teori) kitabında Frankfurt Okulu geleneğinden yararlandı. Frankfurt Okulundan bahsedilse de Booth, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ve Dünya Politikası kitabında Gramscici, Marksist okulu da dâhil etmiş ve post-Marksist çalışmaların yanında özel olarak Jürgen Habermas'ın çalışmaları ile de ilgilenmiştir.²²⁹

Booth'un özgürleştirici realizm olarak adlandırdığı çalışmaları, inci balıkçılığı olarak adlandırdığı süreçte avladıkları fikirlerin (Marksizm, dünya düzeni, feminizm, tarihsel sosyoloji ve sosyal idealizm) toplamı olarak görür. Aslında Booth'un yapmak istediği şey, sosyal ve siyasal olarak üretilen bilginin ardındaki siyasetin ortaya konulmasıdır. Booth bunu söyleyerek bilgiyi sorgulamadan veri olarak kabul eden geleneksel teorileri de eleştirmektedir. Booth, siyasal realist güvenlik anlayışının devlet merkezci anlayışına karşı çıkarken, amaçlar ile araçların karıştırılmasına yol açtığını dile getirmiştir.²³⁰ Eleştirel yaklaşım ile teoriler yanlışlanabiliyorsa, değişim ve ilerleme olasılığı var demektir. İlerleme ise özgürleştirmeye giden yolu açar ve böylece ilerleme içeren değişim özgürleştirir.²³¹

Aberystwyth Ekolü'nün Kopenhag Ekolünden farklı olarak sorunları güvenlik dışına çıkarma yerine güvenliğin siyasi boyutunu ortaya koyma düşüncesi üç argümana dayanır.²³² Birinci argüman stratejidir. Aberystwyth Ekolü, sorunları güvenlik meselesi olmaktan çıkarmak, güvenlik elitlerinin istekleri üzerinden insanların güvenlik kaygılarına her zaman duyarlılık göstermeyeceği için kolay olmadığını iddia eder. Böyle bir durumda insanlık güvenlik elitlerinin kararlarına bırakılmış olacaktır.²³³ Böyle bakılarak aslında güvenliğin siyasiliği sorunu sorgulanmış olacaktır.

İkinci argüman etik, siyasi bir konudur. Aberystwyth Ekolü'ne göre güvenliğin devlet ve devletin varlığı kaygısı üzerinden ortaya konulması onun bu

²²⁹ Age, s.74.

²³⁰ Tanrısever, "Güvenlik", s.121.

²³¹ Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, s.75.

²³² Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik*, s.89.

²³³ Richard Wyn Jones, *Security, Strategy, and Critical Theory*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1999'den akt. Age, s.90.

şekilde kalacağı anlamına gelmez. Siyasi tercihler çerçevesinde bakıldığında Soğuk Savaş sürecinde olduğu gibi nükleer silahlar üzerinden yapılan mücadeleler, İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya atılan bir tarafın kazancı diğer tarafın kaybı anlamına gelecek askeri, militarist ve insanlık dışı uygulamalara kadar gidebilir. Güvenliğin farklı alanlara genişletilmesiyle birlikte güvenliğe bakış çevre konusunda olduğu gibi küresel bir forma bürünebilir.

Üçüncü argüman ise analitiktir. Hayward Alker'e göre, insanların ve devletlerin güvensizliklerini çözmek için sorunu güvenlik sorunu olmaktan çıkarmak mı yoksa siyasi boyutunu ortaya çıkarmanın ampirik, tarihsel ve söylemsel olarak yanıtlanması gerektiğini söyler.²³⁴ Sonuç olarak bakıldığında Aberystwyth Ekolü'nün üç temel ana fikri vardı: güvenliğin nesnesi olarak bireyi almak, güvenliği derinleştirmek ve güvenliği özgürleşmeye bağlamaktır.²³⁵

Güvenlik kavramının literatüre girmesi İkinci Dünya Savaşına kadar İdealizm, savaş sonrası dönemde ise Realizm ve ona gelen eleştiriler üzerine yoğunlaşmış ardından eleştirel teoriler kavramın kullanımını genişleterek güvenlik üzerine yapılan çalışmaların sorgulanması ile son dönemi oluşturmuştur. Kavramından etimolojik kökenleri aslında modern dönem düşüncesini etkilemiş ve devamlılığı sağladığı görülmüştür. Güncel tanımlar yeni sorunlar ve düşünceler üzerine kavramın alanını genişletmeye çalışsa bile sonuç olarak şehir-devletlerinden modern döneme kadar Ortaçağın güvenlik algısını ortaya koymuştur. 1789 Fransız Devrimine kadar olan süreci anlatan feodal dönemde Avrupa bir yandan siyasi bir yandan kültürel olarak canlılık içine girmiştir. Ekonomik olarak güçlenmesi ile birlikte Avrupa dışı dünyaya açılabilmiştir. Bir yandan Avrupa da parçalanmış yapıdan modern devlet ile kurtulurken diğer yandan dünyayı tanımaya başlamış, sömürgecilik yoluyla kurumlarını yaygınlaştırabilmiştir. Modern dönemde ise modern devletin ortaya çıkması ile Antik Yunan ve Roma düşünce ve kurumsal olarak modern devletin düşünce yapısını etkilemiştir. Ulusal çıkar, ulus ve sınır ile uluslararası kavramı ortaya çıkmış ve uluslararası alanda ulusal çıkarını amaç edinen devletler hem güvenlik örgütlerini oluşturmuş hem de kurumsal yapılarını inşa etmiştir.

²³⁴ Hayward Alker, "Emancipation in the Critical Security Studies Project", *Critical Security Studies and World Politics*, ed. Ken Booth, Lynne Rienner, Colorado, 2005, s.198'den akt. *Age*, s.91

²³⁵ Kolasi, "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?", s.142.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK ÖRGÜTLENMELERİ

2.1. GÜVENLİK VE DEVLET

2.1.1. Ortaçağ Dönemi

2.1.1.1. Feodalizm

Feodalizm terimi, XI. yüzyıldan sonraki dönemi tanımlayan bir terimdir. Ortaçağ kaynaklı feodum'la ilgili olan terim, Fransız devrimcilerin 1789'da feodal rejimi fesheden bir kararname yayımladıklarında bu feodal hakları hedef alırlar ve feodal rejim terimi kısa sürede *Ancien Regime*'e ait toplumsal sistemin tamamı için kullanılır hale gelir.²³⁶

2.1.1.1.1. Feodalite'nin Oluşumu ve Siyasal Sistem

Batı Avrupa'da 11. yüzyılda yaşanan ekonomik gelişmeyi anlamak için daha önceki dönemlere bakmak gerekir. İslamiyet'in yedinci yüzyılda ortaya çıkışı ve Akdeniz'in Batı, Doğu ve Güney kıyılarını fethiyle kendinden sonraki tüm süreçleri etkileyecekti.²³⁷ Roma İmparatorluğuna karşı yapılan barbar saldırıları sonucu kurulan Germen Krallıkları, Roma barışını sona erdiriyordu. Bütün Avrupa²³⁸ istila edilmişti. Roma eyaletleri, Germen Krallıklarına dönüştü. Vandallar Afrika'ya, Vizigotlar Akitanya ve İspanya'ya, Burgondlar Ron vadisine, Ostrogotlar İtalya'ya yerleştiler. İstilacıların amacı, Roma İmparatorluğunu yıkmak değil, onu işgal etmek ve keyfini çıkarmaktı.²³⁹

²³⁶ Umberto Eco, *Ortaçağ, Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), İstanbul 2014, s.211.

²³⁷ Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul 2013, s.10.

²³⁸ Kemal Beydilli, "Avrupa, Tarih", *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, s.135-136.

²³⁹ Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, (Çev. Şadan Karadeniz), İstanbul 2014, s.13.

Germen Krallarının uzun ömürlü olamamalarının sebeplerinden birisi de Müslümanların üstünlük sağlamasıydı. 8. yüzyıla gelindiğinde, Kilisenin varlığını tehdit eden güç İtalya'da egemen olan Lombardlardı. Lombardların etkisini kırmak için Papa, Frank Krallığından yardım talep etti. Frank Kralı Pepin'in yardım etmesi üzerine, Papa ile ilişkileri gelişen Frank Krallığı'nın varlığı Cherlamagne döneminde de devam etti. Cherlamagne ile birlikte 732 yılında Poitiers Savaşı'nda Müslümanların yenilmesi üzerine Karolenj yönetimi, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu adı altında tüm Hristiyanları yönetimi altına aldı.²⁴⁰ Dokuzuncu yüzyıl uygarlığı, Antik Çağ uygarlığından kesin bir kopma gösterir.²⁴¹ Sekizinci yüzyıldan itibaren bu bölgedeki Akdeniz ticareti mahvolmuş ve tüm ekonomik hareket Bağdat'a yönelmişti. Karanlık Çağ olarak adlandırılan dönemde istilaların ağırlığı altında ezilmiş olan bir Avrupa söz konusuydu.²⁴² Dokuzuncu yüzyıldan on birinci yüzyıla kadar kendi içine kapanan Batı, ticaretin durma noktasına gelmesiyle birlikte varlığını sürdürmesini tarıma borçludur. Kuzey Afrika ve İspanya üzerinden güney kıyılarına saldıran Müslümanlar, Tuna üzerinden saldıran Macarlar ve Moğollar, İskandinavya üzerinden saldıran Normanlar, Avrupa'da güvenli ortamı ortadan kaldırıyorlardı. Roma İmparatorluğunun yıkılmasının ardından ortaya çıkan krallıklar güçsüzleşmiş, kontlar da yaşadıkları topraklar da bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Ülkeler çok sayıda irili ufaklı parçadan oluşan mozaikler haline gelirken, soyluların tekelinde tuttuğu siyasi gücün, merkezi iktidarda olmaması nedeniyle ülke içinde ki farklı yapıların güç mücadelesine yol açmıştır.²⁴³

2.1.1.1.2. Feodal Toplum

Feodal sistem, belli bir toprağın bağımsızlaşmış halini ve kendilerine devredilen otoriteyi miras olarak gören kamusal otoritenin dağılışını temsil eder.²⁴⁴ Feodalizmin özü, örgütlü bir yapının olmadığı, doğal ekonomi temeline dayanan, 500-1000 m²'lik toprak parçası üzerine toprağı işleyen serf olarak adlandırılan köylülerin bağlı olduğu

²⁴⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara 1991, s.156.

²⁴¹ Pirenne, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, s.28.

²⁴² Selim Somçağ, *Avrupa Feodalizminin Evrimi*, İstanbul 1994, s.28.

²⁴³ Ağaoğulları ve Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s.162.

²⁴⁴ Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s.16.

lord ve vassal ile oluşmuştur. Lord ve vassal arasındaki karşılıklılık esası, iktidarın merkezi bir otorite de toplanmadığının, aralarında bir çeşit mukavelenin olduğu bir anlayışın sonucuydu.²⁴⁵

Feodal toplumun temelini oluşturan senyör-vassal ilişkisi, aşağıdan yukarıya doğru sıralanmakta idi. "Bir adamın, kutsal bir törenle, bir lorda bağlılık taahhüdünde bulunması" ile gerçekleşiyordu.²⁴⁶ Serf olarak adlandırılan köylüler, işledikleri toprağın sahibi senyörün siyasi-hukuki otoritesine tabi idiler. Merkezi iktidarın olmadığı durumda, kendi güvenliklerini sağlamak zorunda olan lordların daha çok adama ihtiyacı vardı. Merovenj döneminde askeri hizmet karşılığında yapılan ve geri alınabilen toprak temlikine dayanan fief,²⁴⁷ birbirine hiyerarşik olarak vassalite ilişkisinin olduğu bağımlı bir yapı görünümündeydi.²⁴⁸ Askeri sistemi sürdürmek için ücret olarak fief verilirdi. Feodal beylikler içinde yaşayanlar ise güvenliklerini ve yaşamlarını feodal beye bağlı olarak sürdürüyorlardı. Toprak sahipleri öncelikle askeri olarak güçlenmek durumundaydı. Manor olarak adlandırılan bu işletmeler feodal üretim tarzının temelini oluştuyordu. Bu örgütlenme Ortaçağ Avrupası'nda olduğu gibi diğer yerlerde aynı özelliklere sahip değildi. Dağınık halde olan bu manor örgütlenmeler kimi yerlerde içiçe geçmiş ve aynı anda iki üç lordun aynı köyde söz sahibi olduğu bir yapılanma idi. Mülkün içinde yaşayanların farklı diller konuşması da var olan bölünmüşlüğü artırıyordu. Belli bir plan içerisinde hareket söz konusu değildi. Mülkün merkezleri, katedral, kilise, manastır ya da müstahkem bir şato biçiminde, toprak sahibinin geleneksel ikametgâhıydı. Laon piskoposu Adalberon'a göre, "*Bir zannedilen Tanrı'nın evi üçtür: yeryüzünde birileri dua eder, diğerleri savaşıyor, ötekiler de çalışıyor; bu üçü birliktedir ve de ayrı olmayı kabul edemezler; öyleki birinin işleri diğer ikisinin yapıp ettiklerine temel oluşturur; hepsi sırayla birbirlerine destek olurlar.*"²⁴⁹

²⁴⁵ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.73.

²⁴⁶ Ağaoğulları ve Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s.166.

²⁴⁷ *Fief*, Fransa'da başlamıştır. Senyör tarafından temlik olarak verilen toprak parçası. Muammer Gül, *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, İstanbul 2009, s.96.

²⁴⁸ Somçağ, *Avrupa Feodalizminin Evrimi*, s.10

²⁴⁹ Leo Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev. Murat Belge), İstanbul 1990, s.11.

Feodal dönemin diğer bir özelliği senyörlerin yargılama yetkisi, bütün serfleri kapsıyordu. Her manor yargısal bir bütünlük ortaya koyduğu gibi dinsel yönden de bütünlük sağlıyordu. Her lord kendi bölgesinde kendisi tarafından atanan görevlileri olan bir Kilise inşa ettiriyordu. Böylece serf üzerinde sadece ekonomik değil toplumsal olarak da söz sahibi oluyordu. Ortaçağ dönemindeki kâr saiki, modern dönemin düşüncesiyle bağdaşmazdı. Pazar talebine bağlı olarak üretim yapmayı planlamadığından, adamlarını daha fazla üretim için zora koşmuyordu. Zira ürettiği sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamasına yetiyordu. Var olan düzen, kendi varlığını devam ettirdiği için herhangi bir yenilik düşüncesi söz konusu değildi. Sistem insanlara biriktirme imkânını vermiyordu. Kâr düşüncesi yabancı bir ifadeydi. Katı bir hiyerarşiye sahip toplumda ekonomik ve manevi üstünlüğü olan Kilise, sayısız mülkü ve borç verebilecek mali durumu olan, aynı zamanda bilgi olarak da en üstün güce sahipti. Toprağın toplumsal düzenin temeli olduğu ekonomik koşullarla uyum içinde olan Kilise'ye göre; çalışmanın amacı zengin olmak değil, ebedi hayata dönüş aracı idi. Bu anlayış ile paralel olarak 9. yüzyıldan itibaren faiz ve murabaha nefret edilecek bir şey olarak görülüyordu.²⁵⁰

2.1.1.1.3. Ticaretin Canlanması ve Kentin Ortaya Çıkışı

İslam'ın Akdeniz'i ele geçirmesi, deniz ticaretinin kesintiye uğramasında önemli rol oynadı. Tiran denizindeki limanların ele geçmesi ile ticaret Müslümanların eline geçti. Bizans ticareti sayesinde varlığını sürdüren Venedik ve Güney İtalya dışında her yerde kentsel faaliyet durgunluğa geçti. Dokuzuncu yüzyılda İskenderiye'den Aziz Markos'un kemiklerini getiren Venedik, bu emanetlere hürmeti sonucu zenginliğini kat be kat artırıyor. Venedik, Bizans İmparatorluğunun her yerinde ticari vergi ve yasaklardan muaftı. Denizcilik ve zanaatın bilindiği bu yerlerde toplumsal farklılığa yol açan servetin yarattığı tehlikeler ortaya çıkmaya başlamıştı.²⁵¹ Ticaretin canlanmasıyla önem kazanan kentler, hem toplumsal tabakaların fiili durumunu, hem de ekonomi ve piyasanın gelişmesini, dolayısıyla paranın yaşantıya geçişine yol açmıştı.

²⁵⁰ Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s.22.

²⁵¹ Age, s.28.

Kuzey Denizi ve Baltık'da Vikinglerin başrol oynadığı korsanlık ticaretin birinci aşamasıydı.²⁵² Feodal dönemde ticaret, doğrudan doğruya soygunculuk ve korsanlıkla bir arada yürütülmesine olanak sağlıyordu.²⁵³ Bir süre sonra karada haydutluk ile deniz ve kıyılarda korsanlık çekici meslekler olmaktan çıkmaya başlamıştı. Korsanlar ve haydutlar da ellerindeki malların ticaretini yapmaya başladılar ve bir süre sonra korsan gemileri ticaret gemilerine, haydutlar yerini tüccarlara bıraktı.²⁵⁴ Bizans, Ortadoğu, Hindistan ve Çin'deki kent insanı, Avrupa'nın bu modern korsanlarından temelde çok farklıydı. Avrasya uygarlıklarının tüccarları, devlet görevlileri olduğu için güvenlikleri de devlet tarafından sağlanıyordu. Avrupa'nın saldırgan, çalışkan, acımasız ve kendi kendine yeterli tüccarlarının kendine özgü niteliği buradan kaynaklanmaktaydı. Avrupa kentleri, bir kere yaşamsal ekonomik ve askeri sorunlarını çözünce, modern dönemin ilk ateşleyicisi oldular.²⁵⁵

Tüccarlar ticarete uygun ve savunması kolay yerlerde yerleşmeye başlayınca Batı ve Kuzey Avrupa'nın kentleri doğdu. 12. yüzyıl boyunca tarımda yaşanan gelişme, uzmanlaşma veya yoğunlaşma değil, tarım alanlarının genişlemesi idi. Genişleme genellikle ormanların açılması ve kırların sürülmesi ile mümkün hale geldi. 9. ve 13. yüzyıllar arasında yaşanan verim artışı, sabandaki ve koşum takımlarında ki gelişmelerle tapanın yaygınlaşmasının sonucuydu.²⁵⁶ Avrupa'nın askeri bakımdan gelişmesi de, bir bakıma ağır saban ve hayvan gücünün sağladığı tarım ürünlerine dayanır. Batı'ya özgü şövalye olarak bilinen askeri güçler, zenginleşen köylü sınıfının desteği ile varlığını devam ettiriyordu.²⁵⁷ Şövalyeliğin ortaya çıkmasının başka nedeni üzeninin²⁵⁸ bulunmasıydı. At üzerinde rahat hareket

²⁵² Age, s.32.

²⁵³ Somçağ, *Avrupa Feodalizminin Evrimi*, s.38.

²⁵⁴ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.74.

²⁵⁵ Age, s.76.

²⁵⁶ Somçağ, *Avrupa Feodalizminin Evrimi*, s.22

²⁵⁷ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.72.

²⁵⁸ Brunner, feodalizmin ortaya çıkışını izah ederken, atlı askerlerin *fiefe* sebep olduğunu iddia etmekteydi. White atlı askerlerin bu dönemde alınmadığını ve o dönem itibarıyla sadece İslâm dünyasında değil Batı'da olduğunu, ancak Batı'nın Müslümanlardan üzeniyi aldığını ileri sürüyordu. Üzeninin alınmasıyla meydana gelen bu teknik gelişme *fief*in ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Zira üzenili atla savaşmak özel bir kabiliyet istediğinden, bu kabiliyete sahip askerleri (şövalyeleri) değerli kılmaktaydı. Bu değerli askerleri yetiştirmek ve onların bakımını sağlamak *fief*i ve dolayısıyla

imkânı sağlayan bu icat ile süvariler savaş alanlarının o dönem için en etkili gücü olacaktır. Viking saldırılarına karşı mahalli savunma yapma zorunluluğu kritik önem arz etmeye başlayınca, askeri hizmetin yerine getirilmesi için şövalyeler tahsis edilmeye başlandı. Şövalyelik de, feodalizmin temelini oluşturmuştur.²⁵⁹ Yalnız bu şövalyeler Macarların atlı okçularıyla karşılaştırıldığında, şövalyenin ağır atlarına karşılık, Macarların bodur atları üstünlüğü elinde tutuyordu.²⁶⁰

Ticaretin durduğu kentler manevi açıdan önemini koruyordu. Varlıklarını kırsal alana dayanarak sürdüren piskoposlar, kent surları içinde kira ve resimlerle geçimlerini sağlıyorlardı. Savaş zamanlarında kentin eski surları halka sığınacak yer sağlıyordu. Karolenj imparatorluğunun çözülmesiyle ortaya çıkan güvensizlik ortamında Güney'de sarazen²⁶¹ saldırıları, Kuzey ve Batıda Norman saldırılarıyla tehdit edilen insanlar için korunma ihtiyacı birincil zorunluluk oldu. Bu saldırılar yeni sığınma ihtiyacı doğuruyordu. Batı Avrupa, feodal büyük lordlarca kendi adamlarına barınak olarak yapılan müstahkem şatolarla doldu. Bu şatolar ya da *bourg/burg*'lar, genellikle üzerinde geçitler olan bir hendekle çevrilmiş toprak ya da taş surlardan oluşuyordu. Bunların içinde bir şövalye garnizonu bulunuyor; lordun ikametgâhı olarak yüksek bir kule yer alıyor, katedral ya da büyük kiliselerin üyelerinden oluşan bir ruhban grubu dinin gereklerini yerine getiriyor, tahıl ve zahire ambarı bulunuyordu.²⁶²

Ticaretin canlanması ile burg'lar, gezgin seyyahlara, yağmacılığı geçim kaynağı olarak gören ikinci derece soylulara, korunma ve konaklama imkânı sağlıyordu. Burgların yetersiz kalması durumunda, fauborg olarak adlandırılan yeni burglar yapılmaya başlandı. Onuncu ve on birinci yüzyıllarda buralar *portus* olarak

feodalizmi doğurmuştu. Bknz., Lynn Townsend White, "What Accelerated Technological Process in the Western Middle Ages?", A. C. Crombie (Ed.), *Scientific Change: Historical Studies in the Intellectual, Social and Technical Conditions for Scientific Discovery and Technical Invention, from Antiquity to the Present*, Heinemann, London, 1961, s. 272-291; *Medieval Technology and Social Change*, Oxford, Oxford University Press, 1962. Brunner'in tezi de aynı kitabın 2-14 sayfaları arasında mevcuttur]'den akt. Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.210.

²⁵⁹ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.73.

²⁶⁰ William McNeill, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, (Çev. Yusuf Kaplan), İstanbul 2008, s.100.

²⁶¹ Ortaçağda Batılıların Müslüman halklar için kullandığı ad. W. Montgomery Watt, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Ankara 2013, s.71.

²⁶² Pirenne, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, s.59.

adlandırılırdı. Modern anlamda bir limandan çok, ticari eşyanın taşındığı bir transit yer görünümündeydi. Buralarda geçimini ticaretten sağlayan ilkel burjuvazi, kendilerini *poorters* ya da *portmen* diye tanımlıyordu. On birinci yüzyıllarda tüccar grupları kendilerine, güvenliklerini sağlamak için sur ya da daraba içine almaları ve kendileri için *burg* oluşturmaları sonucu *bourgeois* diyorlardı. Onikinci yüzyıldan itibaren yeni olan asli olmuş, bu anlamda Ortaçağ kentinin ya da modern kentin *fauborg*'unda ya da onun yerini belirleyen *bourg* da doğduğu söylenebilir.²⁶³

Doğmakta olan kentler de zanaatkâr ve tacirlerin içinden çıktıkları toplumla arasındaki ilişkiyi, toprağa bağlı bir düşünce belirlemiyordu. Ticaret ve endüstri bağımsız birer meslek haline gelirken, temel mesele elinde olan sermayeyi -mülk biçiminde- nasıl kullanacağını bilmesiydi. Bir bölgede kıt olarak bilinen malların, bol olan yerlerden alınıp satılması yoluyla büyük kârlar elde ediliyordu. Yeni oluşmakta olan bu sınıfa ve ticaret anlayışına karşı o dönemde muhalefeti Kilise yapıyordu. Ticaretin gelişmesi ile artan zenginlik manorlardan kaçan serflerin yanı sıra aylak gezen insanların da gözünü boyuyordu. Ticari canlanış ile ortaya çıkan tacirler burjuvazinin öncüleriydiler. Yalnız bu sınıfın ihtiyaç ve eğilimlerine cevap verecek nitelikte insan ve kurumlar henüz mevcut değildi. Bu anlayış büyük mülk sahipleri ve manevi otorite sayılan Kilise tarafından şiddetli bir muhalefete karşılaştı. Burjuva bu dönemdeki muhalefete karşı gelebilecek güce sahip değildi. Önce varlığını devam ettirmesi gerekiyordu. Burjuvazinin serbest şekilde mal alıp satabilmesi için özgür olması gerekiyordu. Burjuvazi bir serf gibi bağımlı olmasa da niteliği belli değildi.

Özgürlüğün hak olarak kabul edilmesi yasal statü ile mümkündü. Özgürlük garantiye alınsa da, yeni düzenin inşası için yeterli değildi. Burjuvazinin ticaretini serbestçe yapabilmesi için geleneksel hukukun dar, toprağa dayalı kazanç anlayışı ve eski adetlere göre yargı kuralları, ticaret ve endüstri ile uğraşan yeni sınıfın önünde büyük engeldi. Bir kere ticaretin yapılabilmesi için ticaret yasası gerekiyordu. On birinci yüzyılda var olan, *jus mercatorum* ilkel bir ticaret yasasıydı. Ticaret yasasıyla birlikte tacirler, aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için hızlı karar alıcı yargıçlar seçtiler. Bu dönemde yargısal özerkliğin ardından yönetsel anlamda yeni olan beledi örgütlenmeler de kendi ihtiyaçları için elzemdi. Burjuvazinin özgürlüğünü elde

²⁶³ Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s.55.

etmesi ve ticari serbestleşme yolunda attığı adımların kalıcı olması için en önemli şey can güvenliğini sağlamasıydı. Tacirlerin önce canlarını koruyacakları daha sonra da mallarını koruyacakları yeni mekanizmalara ihtiyaçları vardı. Tacirlerin mallarını yağmacılardan korumak için yapılan kale duvarları, Ortaçağ kentlerinin en ağır yükü oldu.²⁶⁴ Burjuvazinin mallarının güvenliği, halkın güvenliği ile eş tutularak yapılan kalelerin giderleri bazı kentlerde komün vergisi ve bazı cezalar bu iş için tahsis edilmişti. Zira ortak güvenlik herkesi ilgilendiriyordu. Her bireyin ödeyeceği pay servetine göre hesaplanıyordu. Feodal dönemde lordun çıkarı için toplanan vergi genel kamu yararı için toplanan vergiye dönüşüyordu. Eski *burgun* yanında kurulan yeni *burg*'un, eski *burg* da içine alarak büyümesi sonucu artık herkes -ruhban dışında- kentin surları içinde oturuyordu. Her kent, kendi menfaati peşinde koştuğu için diğerleri ile sürekli çatışma içinde olduğu bir hal vardı.²⁶⁵

Kentlerin artmasıyla birlikte gıda ihtiyacını karşılamak için tarımsal alanların artırılması ihtiyacı doğdu. 10. ve 11. yüzyıllarda, yerel düzeyde güvenlik görece olarak kurulmasına rağmen, Avrupa genelinde barış ve düzen sağlanamadı. Dış baskıların azalmasıyla, yerel lordlar kendi aralarında çatışmaya başladılar. Büyük dinsel saygınlığı ve aforoz gibi manevi bir silahı olmasına rağmen, papalığın kendine ait askeri gücü yoktu. Papalığın buyrukları monarşilerin uygulamaları ile çatışınca askeri güce sahip olan monarşiler mücadeleyi kazandı.

1500'lere gelindiğinde kentler bütün bir kıtaya yayıldı. Ticaretin gelişmesiyle birlikte 11. yüzyılda ticaretin temeli olan korsanlık artık gelir kapısı olmaktan çıkmıştı. Ticaret yollarında artık güvenliği sağlayacak mekanizmalar ve bunu işletecek güç elde edilmişti. Teknik ilerlemelerle birlikte eskinin küçük gemilerine karşılık şimdi daha büyük ve kullanışlı gemiler ortaya çıkmıştı. Batı'da hayli iyileştirilen savunma sistemleri, akınları kârlı ve yararlı kılmaktan uzaklaştırmış, deniz kralları ve kahraman tebaalarını geçindirecek geliri getirmemeye başlamıştı. Ticaretin kentlerde gelişmesi ve yayılması için kurumların ortaya çıkması, denizlerde de serbestliğin sağlanması, ticareti engelleyecek unsurların ortadan kaldırılmasını öngörüyordu.

²⁶⁴ *Age*, s.64-66.

²⁶⁵ *Age*, s.66-69.

2.1.2. Modern Devletin Oluşum Süreci

2.1.2.1. Rönesans

Ortaçağın dini, kültürel ve siyasi düşüncesinin sonucu olan Rönesans, kültür-sanat ve bilimde ortaya çıkan ilerlemeyi anlatır. *Yeniden Diriliş* anlamına gelen Rönesans, Batı'nın tercüme yoluyla, kendisi ile tanışmasının sonucudur. Braudel'e göre; Avrupa kendi adını bile unutmuştur.²⁶⁶ Labno'nun deyişiyle, yeniden keşif demektense, bu döneme yeniden ışık tutuldu demek gerekir.²⁶⁷ Burckhardt'a göre, bu hareketin Avrupa tarihinde ki önemi, onun modern olanın orijini olmasındandır.²⁶⁸ 11. yüzyıldan sonra Batı'da İslam fetihleri ile durma noktasına gelen ticaret canlanmaya başlamış ve bu canlanma kent hayatını ortaya çıkarmıştır. İtalya'nın merkezde olduğu bu dönemde, Venedik ve Ceneviz denizlerdeki üstünlüğünü koruyordu. Ticaretin genişlemesiyle artan kazançlar en önemli şeydi. Venediklilerin İsa'nın düşmanları olan Müslümanlarla iş görmesinin, eğer kazançlı ise çok az önemi vardı. Dinleri, işadamlarının dinleriydi.²⁶⁹

10. yüzyılda İspanya'da bilim, kültür ve sanat alanında ki ilerleme sonucu Kurtuba'daki Emevi Sarayı, Bağdat Abbasileriyle ilim, düşünce alanında yarışlıyordu.²⁷⁰ 11. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar herhangi bir zorluk olmadan üç büyük din -İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik- bir arada yaşama tecrübesini göstermişti. İspanya'daki Arapça tercüme faaliyetleri yoluyla Aristo'yu keşfeden Paris'in düşünce adamları, İbn'i Rüşt'e saygı göstermeye başlamışlardı. Eserlerin Arapçadan Latinceye çevrilmesiyle 13. yüzyılda Batı Avrupa'da güçlü bir düşünsel hareket oluştu. Kilise'nin etkisi göz önüne alındığında çalışmalar da tedrici ilerliyordu. Akdeniz'in merkezine doğru yaşanan değişim, İtalya'nın büyük bir refah, güç ve kültürel etki toplayarak merkez hale gelmesine yol açtı.²⁷¹ İtalya 15. yüzyıla kadar süren bu gücünü giderek kaybetti. İtalyan şehir devletleri, askeri yağmalardan ve

²⁶⁶ Fernand Braudel, *Uygarlığın Grameri*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1996, s.330.

²⁶⁷ Jeannie Labno, *Rönesans, Ayrıntıda Sanat*, (Çev. Elif Dastarlı), İstanbul 2012, s.6.

²⁶⁸ Jacob Burckhardt, *Kultur der Renaissance in Italien; The Civilisation of the Renaissance in Italy*, çev. S.G.C. Middlemore {1878}, Harmondsworth, 1990'den akt. Peter Burke, *Avrupa'da Rönesans Merkezler ve Çeperler*, (Çev. Uygur Abacı), İstanbul 2016, s.21.

²⁶⁹ Pirenne, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, s.69.

²⁷⁰ McNeill, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, s.107.

²⁷¹ Age, s.96.

kaynaklarının azalmasından sonra büyük bir çöküş yaşadı. Siyasi olarak çöküşün tersine kültürel anlamda canlılık devam ediyordu.

Rönesans'ın İtalya'da görülmesi,²⁷² Alpler üzerinden Hristiyan olmayan topluluklarla ticaret yapması ile karşılaşılın farklı düşüncelerin getirdiği yenilik ve uygulamaların sonucuydu. İlk olarak resim ve sanatta yaşanan gelişme, Avrupa'da bilim, sanat ve felsefe alanlarını da kapsayacak şekilde yayılmıştır. *Sanatta Yeniden Doğuş*, Rönesans üslubu olarak Yunan ve Roma uygarlıklarının sanatları,²⁷³ düşünce sistemi, yaşam biçimleri, bilime olan bağlılıkları, estetik beğenileri ve bunlara ait ilkelerin tekrar gündeme gelerek değer kazanması üzerine yapılmıştır.²⁷⁴ Yeniden doğuşun ilk temsilcisi olan İtalyanlar "modern Avrupa'nın doğurduğu ilk çocuklardı."²⁷⁵ Burada sözü geçen anlamda modernitenin ilk işaretleri, bir sanat yapısı olarak devlet düşüncesi, modern anlamdaki şöhret, dünyanın ve insanın keşfi ve her şeyin ötesinde Burckhardt'ın "bireysel olanın gelişimi" dediği şeyi içeriyordu.²⁷⁶

İnsanın ve aklın merkeze alındığı Rönesans döneminde, Ortaçağ düşüncesinin öte dünya ile ilgili, dini ölçütleri olan bir anlayış reddedilmiştir. Ortaçağa ait olan düşüncenin, kurumların tedrici olarak değişmesi uzun bir zamanda olmuştur. Bu düşüncelerin ortadan kalkması ile eş zamanlı olarak Rönesans düşüncesi de gücünü hissettirmeye başlamıştır. İnsan kendi bilinci ile *homo faber* (çalışan insan)'in doğuşuna katılıyor ve kendi çalışmasıyla dünyayı değiştiriyordu.

Rönesans, bir bakıma insanın kendisini ve çevresini yeni bir algılama ve kavrama biçimiydi. Eskinin münzevi hayatına duyulan saygıya benzer şekilde, Rönesans ile birlikte zenginlik de saygı duyulacak bir şeye dönüştü. İnsana dair bakış edilgen bir konumdan etken olana geçiyordu. Antik Yunan'a ait eserlerin okunmasıyla Kilise'nin yasakladığı düşünceler yaygınlaşmaya başladı. Hristiyanlığın gücünü kaybetmesiyle birlikte, bireysel olarak kopuşlar da başlamıştı. Bu eserleri okuyan ve kabul eden bir kitlenin oluşmasıyla birlikte istekler ve arzular da

²⁷² Jacob Burckhardt, *İtalya'da Rönesans Kültürü*, (Çev. Bekir Sıtkı Baykal), İstanbul 1957-1958.

²⁷³ Erwin Panofsky, *İkonoloji Araştırmaları Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar*, (Çev. Orhan Düz), İstanbul 2012.

²⁷⁴ Leyla Varlık Şentürk, *Analitik Resim Çözümlemeleri*, İstanbul 2012, s.42.

²⁷⁵ Burke, *Avrupa'da Rönesans Merkezler ve Çeperler*, s.21

²⁷⁶ *Age*, s.21.

değişmeye başladı. Bu dönemde İtalya'da kurulan sanat okulları, sanatçıları (daha sonra Hümanist) yetiştirmeleri için desteklemiştir.²⁷⁷ 1433'te hümanist²⁷⁸ Leonardo Bruni, "insanın tüm şan ve şerefi faal olmasında yatar" diyordu.²⁷⁹ Pic de la Mirandole, "Bu güneş merkezli değil, insan-merkezli bir dünyadır" demektedir.²⁸⁰ Burjuvanın etkisiyle ticari sermaye üzerindeki feodal dönemin sınırlayıcı kuralları, ilk defa İtalya'da kaldırılıyordu. *Homo faber* ile feodal ve dinsel dönemin kapalı toplumundan kendini var eden bireye doğru dönüşüm gerçekleşiyordu. Üretici olan bu insanın kendini gerçekleştirmemesi için hiçbir sebep yoktu. Rönesans, yeni üretim olanaklarının ortaya çıkarılış dönemi idi.²⁸¹

İtalya'daki gelişmelerin yanında, Avrupa'da yüzyıl savaşları ile Fransa ve İngiltere'de monarşiler güçlenmeye başladı. Rönesans düşüncesinin yayılmasıyla, ticari olarak zenginleşen burjuva, eski dönemin kurumları olan feodalite ve Kiliseye karşı güçlenmekte olan kralın yanında saf tutmuştur.²⁸² Mutlak monarşilerin ortaya çıkması ile Avrupa'nın parçalı yapısı değişime uğramış, ticaret içinde güvenli bir ortam sağlanmıştır. Kilise'nin gücü, kendisine duyulan öfke ile Ortaçağ döneminde ekonomik, sosyal ve siyasal alanda giderek sorgulanmaya başlamıştır. Bu süreçte yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşümler, devlet yapısında da dönüşümü zorunlu hale getirmiştir. Modern devletin önü açılmıştır. Avrupa'nın parçalı yapısında ilk olarak monarşileri destekleyen burjuva, soylular sınıfının ve hanedanın çıkarlarını savunan monarşilere karşı rahatsızlık duymaktaydı. Bu rahatsızlığın sonucu, 18. yüzyılda rasyonalist felsefe ile Ortaçağın tanrısal kökenli iktidar anlayışına karşı ulusal egemenlik fikrini öne sürdü. Önceden Kiliseye karşı kralları destekleyen burjuvazi, monarşilere karşı da halkı destekleyecekti. Soyluların ve hanedanın dış politikasına karşı halkı destekleyen burjuvazi halkın kendi adına yaptığı devrimin arka planında yer alacaktı.²⁸³

Modern düşüncenin doğuşuyla birlikte yaşanan gelişmeler, Kilise'nin eleştirilmesi ile gücünü kaybetmesinin sonucunda ortaya çıkan siyasal boşluk,

²⁷⁷ Okullar hakkında bakınız: Sadi Irmak, *Leonardo da Vinci ve Rönesans*, İstanbul 1963.

²⁷⁸ İnsanı yüce bir varlık kabul eden görüş, Antik Yunan'a aittir.

²⁷⁹ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.82.

²⁸⁰ Ernst Bloch, *Rönesans Felsefesi*, (Çev. Hüsen Portakal), İstanbul 2002, s.15.

²⁸¹ *Age*, s.10.

²⁸² Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.102.

²⁸³ Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Cilt 1, s.314.

modern devlete yol açacaktır. Rönesans ile bilim ve sanatta yaşanan gelişmeler tüm Avrupa'yı etkileyerek Aydınlanmaya giden süreci başlatacaktır.

2.1.2.2. Reformasyon

Avrupa'nın parçalanmasına yol açacak barbar istilalarına karşı Roma İmparatorluğunun mücadele etme gücü bulunmuyordu. Romanın gücünü kaybetmesi sonucu yönetim anlayışında değişimler meydana gelmiş ve Avrupa bölünmüş devletlerin kontrolüne girmiştir. Avrupa'nın yönetim noktasında parçalı yapısına rağmen Kilise en güçlü kurum olarak varlığını devam ettirebilmiştir. Kilise'nin Hristiyanlığı temsili ona önemli bir güç sağlıyordu. Hristiyanlığı, bir inanç sistemi olmasının yanında siyasi hayata ilişkin müdahaleleri sonucu bir siyasi güç olarak ele almak da mümkündür. Bu halin özeti ilk olarak siyasi bakımdan devlete karşı kilisenin savunulması, ikincisi ise, kiliseye karşı devletin savunulması şeklinde de ele alınabilir.²⁸⁴ Avrupa'da yaşanan mücadelelere bakıldığında Kilise-devlet çatışması hem siyasi hem sosyal alanda etkisini ciddi manada göstermiştir.

Kilise dinsel bölgeleri, imparatorluğun yönetim bölgelerine göre düzenlemişti. Kilise örgütü, istilalar sonucu değişikliğe uğramadığından dolayı ortaya çıkan yeni krallıklarda da özelliklerini korudu.²⁸⁵ Aforoz silahını elinde bulundurmasından ve kutsal kökeni dolayısıyla saldırılara karşı üstünlüğünü devam ettiriyordu. Kontlar, kent dışında şatolarında ikamet ederlerken, piskoposlar sürekli olarak kendi bölgelerinde bağlı kalıyorlardı. Bu durum onlara Roma'nın eski kent anlayışını sürdürme olanağı veriyordu. Roma kentinin rolü artık Kilise'nin kontrolündeydi. İmparatorluk kenti, papalık kenti olmuştu. İnsanlar yalnız onu görüyorlardı ve yalnız ona boyun eğiyorlardı. Kilise, kontların sahip olduğu topraklara karışma yetkisini engelleyince halk ve topraklar üzerinde tam bir egemenlik sağladı.

²⁸⁴ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.108.

²⁸⁵ Pirenne, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, s.18.

Beşinci yüzyılda Gelasius Öğretisinin ruhani otorite ile dünyevi iktidar ayrımı, Kilise'nin İki Kılıç Öğretisine yerini bırakıyordu. Böylece Kilise dünyevi iktidar üzerindeki gücünü de pekiştiriyordu. Papalık makamını kendi çıkarları için kullanmak isteyen aristokratların yanında kendi bölgelerinde egemen olmak isteyen senyörler de Kilisenin etkinliğini azaltıyorlardı. Cluny önderliğinde yapılan Hristiyan öğretisinin topluma yeniden egemen kılınması düşüncesiyle Kilisenin korunması amaçlanıyordu. 1073'e gelindiğinde VII. Gregorius ile özerklik hareketi olarak adlandırılacak girişim yapıldı. Ortaçağ siyasal düşüncesini etkileyen önemli bir konu ise piskoposların atanma tartışmasıydı. Feodal toplumun oluşmasında önemli rol oynayan piskoposlar, hem Kilisenin adamıydı hem de soylular sınıfından sayılıyordu. Gregorius'un girişimi imparatorun iktidarını azaltacak bir girişimdi.²⁸⁶ Ortaçağ düşüncesini etkileyen iktidar çatışması farklı biçimde düzenlenmiş oluyordu.

Reform hareketinin doğumuna yol açan ekonomik ve sosyal sebeplerin yanında Kiliseye karşı oluşan öfke, Kilise ve aristokrasi dışındaki bütün kesimlerden destek alıyordu. Rönesans düşüncesinde, öte dünyayı önceleyen Kilise'nin düşüncesine karşı dünyanın zevklerinden faydalanmak isteyen birey ortaya çıkmıştı. Rönesans ile başlayan bireyin her şeyi yapabileceği düşüncesi Reformasyon döneminde de etkisini gösterdi. Erasmus'un kutsal kitabı çevirmesi ile fikri alanda başlayan hareket dini reform için zemin hazırlamıştı.²⁸⁷ Rönesans'ın etkisiyle yayılan düşünceler Kiliseye duyulan öfkeyi artırmış ve bu rahatsızlıktan doğan tepki Reform hareketlerini başlatmıştır. Daha önce iki mezhebe ayrılmış olan Hristiyanlık, Reform ile üçüncü olarak Protestanlığa bölünmüştür. İlk olarak Almanya'da ardından Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa'da gelişen Reform, Aydınlanma düşüncesinin de temelini oluşturmuştur.²⁸⁸ Kilise'nin uygulamalarına karşı çıkan Luther, kendi İncillerine sahip olmak ve kendi kiliselerini yönetme düşüncesini savunmuştur.²⁸⁹

Kilise geniş topraklara sahip olmakla birlikte farklı ekonomik kaynaklara da sahipti. Endüljans belgeleri, günahlarından dolayı acı çeken ruhları arâf azabından

²⁸⁶ Ağaoğulları ve Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s.177.

²⁸⁷ Adnan Güriz ve Gülfem Ersöz, "Avrupa'da Reform Hareketi Ve Mülkiyet Sorunu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 1, Ankara 1968, s.245.

²⁸⁸ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.114.

²⁸⁹ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.85.

kurtarmak amacıyla düzenleniyordu. Endüljans belgelerini alan insanlar da günahlarından kurtulacağı inancı hâkimdi. Ticari amaçla çıkarılan bu belgeleri Martin Luther, 1517 yılında 95 maddelik tezini²⁹⁰ Wittenberg kilisesi kapısına asarak reddetti. Luther'in düşünceleri çağın manevi yönelişini kökten değiştirdi.²⁹¹ Davasını, kişisel deneyimine dayandıran Luther, tüm insanların kendi rahibi olduğunu ilan etti. Luther'in görüşleri Avrupa'da hızla yayılmaya başladı.²⁹² Batı Avrupa ve Almanya'da Luther'in çevirisini yaptığı İncil okunuyordu. Tanrı ile kul arasında herhangi bir aracıya gerek kalmadan Tanrının lütfuna erişebileceği inancı gittikçe yaygın hale geliyordu.²⁹³

Luther, Tanrı ile kul arasındaki aracı kurumu, Ortaçağdan gelen dinsel baskıları, hem toplum üzerinden hem sanatsal açıdan ortadan kaldırmıştır. Katolik kilisesinin katı tutumlarına karşılık akıl ve özgür düşünceyi savunan reform hareketi, Protestan kilisesinin kurulmasına öncülük etmiştir.²⁹⁴ Luther'in ve Reformasyonun temelinde yer alan düşünce, Kitabı Mukaddes'in en önemli kabul edilen sözü, 'Doğru kişi imanla yaşayacaktır' ifadesidir. İnsanın doğru yola ulaşması ancak Tanrının inayetiyle mümkündür. Buradan hareketle Luther, Roma Kilisesinin, kulun işlediği günahı bağışlamasından dolayı, tanrı adına bir tekele sahip olduğunu ifade ediyordu.²⁹⁵

Luther'in endüljanstan farklı olarak tenkit ettiği diğer bir konu, Kilise, ahlak ve diğer dünya öğretisi ile alakalı olarak dünyada en asgari maddiyata sahip olmasını öğütlerken, Kilisenin önde gelenlerinin yaşantısındaki farklılık, çiftçiden imparatora kadar herkesin malına el koyması dikkatleri üzerine çekmesini sağladı. Manastır keşişlerinin çalışmadan refah içinde yaşamaları için herhangi bir sebep yoktu.²⁹⁶ Mülkiyet konusunda Ortaçağ anlayışına bağlı olan Luther, orta sınıfın görüşlerini yansıtıyordu. Reform hareketinin diğer bir öncüsü olan Calvin, mülkiyeti toplum

²⁹⁰ Tezin çevirisi için bkz. Ökten, *Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş*, s.254-264.

²⁹¹ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Muhammed'den Reform Çağına*, (Çev. Ali Berktaş), İstanbul 2003, s.267.

²⁹² Eliade'ye göre, Luthercilik, matbaanın ortaya çıkmasıyla 'başından itibaren basılı kitabın çocuğu' oldu. *Age*, s.266.

²⁹³ McNeill, *Dünya Tarihi*, s.494.

²⁹⁴ Şentürk, *Analitik Resim Çözümlemeleri*, s.112.

²⁹⁵ Güriz ve Ersöz, 'Avrupa'da Reform Hareketi ve Mülkiyet Sorunu', s.245.

²⁹⁶ Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev. Zeynep Gürata), Ankara 1999, s.68.

yararına kullanılması gereken bir Tanrı hibesi olarak görür. İnsanlar, 'Tanrının onlara verdiği malları işlememelerinden dolayı suçludur'²⁹⁷ diyerek çalışmanın gerekliliği üzerinde durmuştur. Devlet yönetiminin mülkiyeti kısıtlamasından ziyade toplum yararına kullandırması gerektiğini söyler. Calvin, insanların ilahi takdiri kazanması ve kurtuluşa ermesinin ancak çalışma ile elde edilebileceğini söylüyordu. Calvin, fakirlerin faiz ile ezilmesine karşı olurken, tacirlerin ticaretlerinde faizi kullanmalarında herhangi bir sakınca görmez. Ortaçağın toprak kazancına karşılık Cenevre'de yaşamasından dolayı etrafındaki tacirlerin menfaatlerine uygun olarak, tüccarın kazancı ancak çalışkanlığından gelir diyerek ticaretin meşru olduğunu savunmuştur.²⁹⁸

Alman sosyolog Max Weber'in, modern kapitalizmin doğuşunda Protestanlığın rol oynadığı görüşü önemlidir. Protestanlık mezhebi, Hristiyanlığın hayata bakışından farklı olarak sosyal, siyasi ve ekonomik farklılığa yol açmıştır. Weber, kalvinizmi, kapitalizmin temel faktörü olarak görür.²⁹⁹ Ülgener ise bu duruma "Kapitalist hayat şartlarının tek kurucusu elbette kalvinizm değildir; fakat o hayatı metodik, hesaplı bir iş ve vazife ahlâkıyla, zihinlere dokumak ve yerleştirmekte kalvinizmin rolü muhakkakki önde gelir"³⁰⁰ demektedir.

Batı dillerinde "faiz" kelimesinin karşılığı "interest" kelimesidir. Oysa "menfaat, ilgi, merak, alâka" anlamlarına gelen bu kelime, ilk defa 1529 yılında "faiz" anlamında kullanılmıştır. Daha öncesinde Hristiyanlığın (Kilise'nin) da yasakladığı faiz, "usury" kelimesiyle karşılanmaktaydı. Zaten bu dönemde Avrupa'da faizin kanunen yasak olması sebebiyle faizli işlemleri/tefeciliği (usury) sadece Yahudiler yapabilmekteydi. Fakat ilk defa 1529'da başlamak üzere daha sonraki dönemlerde "interest" kelimesinin kullanılması ile birlikte, faize (usury) eskisine göre daha olumlu ve kabul edilebilir, hatta yasak olmaması gerektiği düşüncesini de zımnen taşıyan bir anlam kazandırılmıştır. Çünkü bu kurgusallık neticesinde faiz artık "menfaat" olmuştur, "merak" olmuştur veya "ilgi" olmuştur. Bu kurgusallık sebebiyle, "Faiz yasaktır" ifadesinin kullanılabilmesi için en azından bir paragraflık bir dipnot/açıklama yazmak gerekecektir. Nitekim böyle de olmuştur ve Hristiyanlığın tam da bu tarihlerde zuhur eden Protestanlık mezhebi, bu düşünceleri kendi dünya

²⁹⁷ İlk defa Luther tarafından bugünkü anlamında kullanılan 'meslek' kelimesi Weber'e göre Calvin'in öğretisinin ışığında dünyevi mesleklerin yerine getirilmesinin ahlaki bir eylem olarak farz edilmesini sağlamıştır. Dünyevi eylemlere ilk kez dini bir anlam veriliyor ve meslek kelimesi de bu düşüncenin sonucunda ortaya çıkmıştı. Reformun bir ürünü olan bu yeni anlam, dünyevi iş ahlakını yerleştiriyordu. Age, s.71.

²⁹⁸ Güriz ve Ersöz, 'Avrupa'da Reform Hareketi ve Mülkiyet Sorunu', s.258.

²⁹⁹ Max Weber, *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev. Zeynep Gürata), Ankara 1999.

³⁰⁰ Sabri F. Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul 1981, s.14.

görüşüne yansıtmıştır. Keza “interest” kelimesinin faiz anlamında ilk kullanıldığı tarihin, Protestanlık mezhebinin doğuş tarihi ve Roma Katolik Kilisesinden ayrıldığı tarih ile (1529) aynı olması da ilgi (interest) çekicidir.³⁰¹

Rönesans ve Reform ile başlayan değişim yönetim alanında da kendini göstermiştir. Ortaçağın feodal düzeninin yıkılmaya başladığı, ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda dönüşümün yaşandığı bir görüntü ortaya çıkmıştır. Katolik kilisenin elde ettiği güce karşı bir başkaldırı olan Reform, Rönesans'ın açtığı bilim ve sanattaki ilerlemenin din alanındaki sonucudur. Rönesans ile Reform modern devletin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Philpott'a göre Reform olmasaydı, Ortaçağa ait olan Kutsal Roma İmparatorluğu ve imparatorun sahip olduğu güçler, kilisenin imkânları, seküler hükümdarların egemen güçlerinin budanması, İspanya'nın Hollanda'yı kontrolü gibi özellikler egemen devletler sisteminin önünde engel olacaktı.³⁰² Reform hareketinin ehemmiyeti, Batının sekürleşmesinin ve laikleşmesinin başlangıcında önemli rol oynamıştır. İnsanların inançlara hoşgörü düşüncesi, laikleşmiş devletin zorunlu yanı, Reformasyondan büyüdü.³⁰³

Sonuç olarak Reform ile birlikte Kilisenin toplum üzerindeki etkisi azaldı. Monarşinin güçlendiği bir dönemde sözü edilen siyasi iktidar, modern devlete özgü karaktere sahip değildir. Monarşiler burjuvazinin desteğini alarak, feodal beylerin özerkliğini ortadan kaldıracak, aynı şekilde de reformcuların desteğiyle de kilisenin dünyevi işlere karışma yetkisini eline alacaktır. İktidarın parçalı yapısına son veren monarşi bütün gücü elinde toplayacaktır.³⁰⁴ Egemen olan modern devlete geçiş başlamıştır.

³⁰¹ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.75.

³⁰² Daniel Philpott, “Modern Uluslararası İlişkilerin Dini Kökenleri”, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Esra Diri (Yayına Haz.), İstanbul 2013, s.210.

³⁰³ Geoffrey R. Elton, *Reformasyon Avrupası 1517-1559*, (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul 2012, s.218.

³⁰⁴ Hamit Emrah Beriş, *Egemenliğin Dönüşümü: Tarihsel ve Siyasal Açısından Egemenlik Kavramının Yeni Anlamı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.73.

2.1.2.3. Coğrafi Keşifler

Bir Portekiz deyişi;

"E se mais mundo houvers, la chegara"

(Eğer yeryüzü daha büyük olsaydı yine onun çevresini dolaşırdık.)³⁰⁵

Avrupa'nın Rönesans ile yaşadığı değişim kendini her alanda gösterdi. Çeviri hareketiyle birlikte eski eserlerin okunması sonucu Karanlık Çağ'dan kurtulan Avrupa, Reform ile birlikte dini anlamda özgürleştiği bir sürece yol alıyordu. Dinsel ve bilimsel düşüncelerle başlayan bu süreç, 15. yüzyıldan sonra ekonomik amaca yönelik olarak gerçekleştirildi. 16. yüzyıla gelindiğinde Avrupa, bir yandan kendi iç sorunlarını çözmeye çalışırken diğer yandan nüfus ve zenginlik bakımından önemli merkezlerle bağlantı kurmaya başladı. Bu faaliyet alanı başlangıçta Akdeniz iken sonraları Afrika kıyıları, Hindistan, Çin ve Güneydoğu Asya kıyılarını kapsadı.³⁰⁶

15. yüzyıldan sonra Avrupa'da sanayinin gelişmesi, yeni pazarların ortaya çıkması ve yeni alanların aranması, ekonomik alanda gelişmeye ve ticaretle uğraşan kesime ciddi manada servet birikimi sağladı. Monarşik devletlerin Avrupa'da yükselmeye başlamasıyla bölünmüş siyasal ve toplumsal yapıların bir güç etrafında toplanması güvenli bir ortam sağladı. Kutsal Roma İmparatorluğu, 13. yüzyıldan itibaren siyasal otoritesini kaybetmişti. Burjuva tarafından feodaliteye karşı desteklenen krallar, burjuvanın maddi desteğiyle şehirlerin de inşa edilmesiyle nüfuzlarını artırdı. Ulusal devletlerin ortaya çıkması ile her devlete kendi menfaatlerine göre hareket etme imkânı doğuyordu. Krallığın, sanayi ürünlerinin satış imkânını kısıtlaması sonucu merkantilist³⁰⁷ bir rejime geçiliyordu. Devletlerin ekonomik menfaatlerini ön planda tuttıkları bir rekabet alanı içinde politikalarını yürüttükleri bir duruma geçiliyordu. Coğrafi keşiflerin sebeplerine bakıldığında;

³⁰⁵ Marc Ferro, *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev. Muna Cedden), Ankara 2002, s.55.

³⁰⁶ Halil İnalçık, *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, İstanbul 2013, s.128.

³⁰⁷ XVI, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda geçerli olan ulusal ekonomilerin koruyuculuğunu, ulusal zenginlik düşüncesinin merkezde olduğu, altın ve gümüşü yurtiçinde tutup, dışarı çıkışını yasaklamışlardır. Yurt sanayi ve ticaretini içte ve dışta koruyuculuk en önemli özelliğidir. Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, İstanbul 1977, s.323.

ticari hayatın yoğunluk kazanması sebebiyle yaşanan alışverişte kullanılan kıymetli madenlere olan talep artmış ve bunun sonucunda yaşanan fiyatlardaki düşüş, Avrupalıları maden aramaya sevk etmiştir.³⁰⁸

Doğu'da hâkim olan Osmanlı Devleti Doğu ticaret yollarını ele geçirince, Avrupalı devletler farklı yollar aramaya başladı. Aslında ekonomik sorunlar ve daha çok kazanma isteği, coğrafi keşifler için diğer bir sebepti. Avrupalıların, 17. yüzyılda farklı ticaret yolları bulması ile Osmanlı Devletinin elindeki Akdeniz ticareti bitme noktasına geldi. 12. yüzyıldan beri Avrupa'da, İslam'a ve temsil itibarıyla Osmanlı Devletine karşı, Çin'deki Grand Can'ı (Han) harekete geçirmek amacıyla Kolomb, 1492'de Kraliçe Isabella tarafından verilen para ve gemilerle ittifak arayışına başladı.

Avrupalıların uzun seyahatleri yapabilmesi için Ortaçağın sonlarında bulunan pusula ve usturlap, büyük ve hızlı gemilerin seyahatine olanak sağlamış bu durumda hızlı gemilerle daha çok gelir getirecek iş imkânının önü açılmıştır. Eski döneme ait farklı alandaki kaynaklardan yapılan çevirilerin yanında astronomi, matematik, mantık ve coğrafya alanlarındaki eserlerin çevrilmesi de önemli bir birikim sağladı. Batı, kendini Rönesans ile keşfederken diğer taraftan da dünyayı tanımaya çalışıyordu. Kristof Kolomb'a büyük seyahate çıkma imkânı veren 1438'de yazılan Louvain'de Imago Mundi eserinde, İspanya'dan Hindistan'a gidilebileceği yazılmıştı.³⁰⁹

Ayrıca M.S. 2. yüzyılda yazılmış Yunancadan çevrilen Ptolemy'nin *Geoprahy*'si yeniden keşfedilmişti.³¹⁰ XV. yüzyılda Gomes Eanes de Zurara, yazdığı *Gine Günlüğü*nde;

...yolculuklarının “altı gerekçesini belirtir. Yolculukları düzenleyen veliaht Enrique “Tanrısal görevi tarafından yönlendiriliyordu...”, o ülkelerde Hristiyanlar bulunduğu kanısındaydı. Oralardan birtakım mallar getirilebilirdi, eğer getirilecek mal yoksa sadakatsizlerin (Müslümanlar) güçlerinin sınırları öğrenilebilirdi... İnanç düşmanlarına karşı yürüttüğü savaşta kendisine yardım edecek! Yabancı birkaç soylu bulunabilirdi belki

³⁰⁸ David Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, (Çev. Osman Bahadır), İstanbul 1995, s.17.

³⁰⁹ Giddens, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, s.130.

³¹⁰ Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, s.13.

*de... Yüce Efendimiz İsa'nın kutsal imanını yayma isteği ne kadar da büyüktü.*³¹¹

Batı'nın, Avrupa dışına yeni yayılmaya ve tanımaya başladığı için sahip olduğu bilgiler genelde efsane ve mitlere dayanıyordu. Doğu'ya ulaşmak ve onun zenginliklerini elde etme arzusu, Marco Polo'nun seyahatnamesiyle beslenen bu düşünce, Coğrafi Keşiflerin ve emperyalizmin³¹² dayandığı temel düşünce olacaktır.³¹³ Genel çerçevesini bu şekilde oluşturabileceğimiz coğrafi keşiflere başlama sebepleri önce Portekiz'i harekete geçirmiştir.

Portekiz Kralı Henri ile başlayan keşif faaliyetleri başlangıçta Afrika kıyılarına Hristiyanlığı yaymak amacıyla yapılıyordu. Hristiyanlığı yayma amacı manevi güç sağlasa da ekonomik kaygıların ön plana çıkmasıyla Afrika sahillerinden esir, altın tozu ve vahşi hayvanlar getirilmeye başlandı. Hristiyanlığı yayma amacının dışında Portekizliler sahillerdeki varlıklarını devam ettirebilmek ve deniz trafiğini kendi tekellerine almak için papadan bir ruhsatname koşuluyla Afrika kıyılarını bir şirkete verdi.³¹⁴

Portekizliler, Alman coğrafyacı Martin Behaim³¹⁵'in çalışmaları üzerine ve Hristiyan hacılarının sözlü nakillerine göre, Afrika'yı dolaşırlarsa Hindistan'a yani her şeyin kaynağı sayılan ve hayalleri süsleyen yere varılacaktı. 1485'te Bartolomeu Diaz, Fırtınalar Burnu (daha sonra Ümit Burnu)'nu geçebildi. Vasco de Gama Afrika'yı dolaşarak Arap kılavuz sayesinde Hindistan'ın Batı sahillerindeki Calicut'a

³¹¹ Ferro, *Sömürgecilik Tarihi*, s.56.

³¹² Emperyalizm kavramı ilk olarak, 1870'li yıllarda İngiltere'de Başbakan Benjamin Disraeli'nin sömürge imparatorluğunu güçlendirme ve genişletme politikalarını tanımlamak için kullanılmıştır. Böylece emperyalizm, sömürgecilikle eş anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Bu muhafazakâr yaklaşıma göre emperyalizm, gelişmiş ülkelerde mevcut durumun muhafaza edilmesi için bir gereklilik ve hak olarak görülür. Emperyalizm umumiyetle üç döneme ayrılmaktadır: Birincisi, imparatorlukların genişlemesi ile ilgili olarak 16. yüzyıla kadar devam eden; ikincisi, coğrafi keşiflerle başlayıp 19. yüzyıla kadar devam eden dönem ve üçüncüsü ise, yaklaşık 1880'lerde başlamış ve sömürgelere yeniden büyük ilgi duyulan, bu sebeple Asya ve Afrika'nın paylaşılması sonucunu doğuran emperyalizm dönemidir. Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.206.

³¹³ Age, s.143.

³¹⁴ İnalçık, *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, s.132.

³¹⁵ <https://biography.yourdictionary.com/martin-behaim>, (Erişim: 10.04.2020).

geldi.³¹⁶ Kendisi çok iyi karşılanmasa da gemilerini Hind ürünleri ile doldurarak Lizbon'a döndü. Portekiz uzun çabalar sonucu Hindistan'a ulaşmış, Doğu'nun tekeli elinde bulunduran Venedik'in tekeli kırılmıştı.³¹⁷

Portekiz 1500'lerden itibaren Hindistan'a seferlerini sıklaştırmıştı. Hindistan'ı egemenliği altına almak isteyen Portekizliler yol güzergâhının güvenliği için Afrika kıyılarındaki kentleri de ele geçirmeye başladılar. Kızıldeniz ile Hindistan arasında var olan ticareti durdurmak amacıyla Vasco de Gama, Müslümanlara ait olan çoğu gemiyi ateşli toplarla yaktırdı. Ayrıca Müslüman hacıları taşıyan gemileri ele geçirerek esir aldığı insanların ellerini, kulaklarını keserek Müslüman hükümdarlara göndererek gözdağı veriyordu. Kızıldeniz-Hindistan arasındaki ticareti kendi eline alan Portekiz tüm malları kendi tekeline alarak Venedik'in önünü kapamaya çalışıyordu. Çin'e giden yolların kontrolü için Malakka'yı kontrol eden Müslüman sultan, 1512'de Kral Naibi olarak atanan Albuberk ile Çinliler arasındaki ittifak ile yerinden edildi ve Malakka boğazı ele geçirildi. Hürmüz ve Basra körfezini tutarak Kızıldeniz boyunca etkisini gösteren Portekiz, Hint yolundaki tehlikeleri kaldırarak egemenliğini kurdu. Portekiz'in amacı toprak değil deniz ticaretine egemen olmaktı.³¹⁸ Dünya ticaretinin ana güzergâhı olan Akdeniz ticaretinin çöküşü ile birlikte ticaret Atlas Okyanusuna kayıyordu.

³¹⁶ Sanjay Subrahmanyam, Vasco de Gama'nın hakkındaki efsanelerle ilgili yazdığı kitabın önsözünde; 1980'lerin sonunda Portekiz'de dolaşan ve belki uydurma olan öykü, sorunları bir perspektif içine sokabilir. Söylenildiğine göre, 1987'de Portekiz hükümeti, Bartolomeu Dias Burnu'na yapılan yolculuğu anmak istediğinde, onbeşinci yüzyılın sonlarına ait karavellerinin benzeri bir yelkenli gemi donatılmış, Dias'ın 1487'de Güney Afrika'da ulaştığı o noktaya yeniden ayak basılması planlanmıştı. Gemideki Portekizliler, tarihsel gerçekler gereğince, yarı-çıplak zencilerle karşılaşacaklardı. Ancak bir sorun vardı: Dias'ın vardığı yer olarak belirlenen bölge (Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığının son yıllarında mevcut olan) "Sadece Beyazlar" sahiliydi. Sonunda çözüm bulundu: siyaha boyanmış beyazlar modern-zamanların Dias'ını selamladı. Tarihsel güvenilirlik tatmin edilirken ırk ayrımcılığı sürdü. Temel konu öykünün doğru olup olmadığı değil; onun yerine modern zaman Portekizlisinin, Keşifler'in ve karavel veya karakanın pupası üstündeki Portekizli Süpermen efsanesini alaya almada gösterdiği keyifti. Vasco da Gama efsanesine karşı direniş yavaşça oluşuyordu. O günlerden sonra, Portekiz'de biraz daha keskin sesler duyuldu. Portekiz yayılmasının Nazi Almanyası'nda Yahudilere ve Çingenelere karşı yapılan soykırımdan hiç de farklı olmadığı iddialarını taşıyan bir "kara kitap" çıktı. S. Subrahmanyam, *The Career and Legend of Vasco da Gama*, Cambridge 1997, s. 367'den akt. Salih, Özbaran, "Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası", *Türk Denizcilik Tarihi 1*, İdris Bostan ve Salih Özbaran (Ed.), İstanbul 2009, s.100.

³¹⁷ İnalçık, *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, s.131.

³¹⁸ Ferro, *Sömürgecilik Tarihi*, s.57.

Hint Okyanusu'na uzanan coğrafi keşiflerin oralarda yarattığı değişimi ise Hintli tarihçi Om Prakash şöyle dile getirmektedir:

Yüzyıllarca faaliyette olan Asya ve Avrupa arasındaki ticaret düzeni XV. yüzyıl sonunda Portekizlilerin keşifleriyle değişime uğramıştır. Keşiflerin tarihsel sonuçları arasında iki kıta arasındaki ticari büyümeye engel olan ulaşım-teknolojisinin aşılması bulunmaktadır. Bu ticaretin hacmi, bundan böyle, Ortadoğu'daki yük hayvanlarının ve nehir gemilerinin kapasite sınırlamalarına bağımlı kalmamıştır. Gerek eski gerekse yeni yol XVI. yüzyıl boyunca işlemiştir; fakat XVII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren - kuzey Avrupalı kumpanyalar tüm deniz yollarında Portekizlilere meydan okuyunca- bu yeni yol kıtalararasındaki malların taşınmasında tamamen öne geçmiştir.³¹⁹

Hindistan'a Batı sahillerinden gidilerek daha kısa sürede varılabilirdi. Kolomb, yeni bir sefer için kralları ikna etmeye uğraşsa da cevap bulamamıştı. Kralların buna destek vermemelerinin sebebi, seyahatlerin masraflarını karşılayacak parayı vermek istememeleriydi. 1486 yılına gelindiğinde Kastilya kraliçesi Isabel ve Aragon kralı Ferdinand'ın girişimiyle, Pincon kardeşlerin de maddi desteğiyle Kolomb'a üç gemi hazırlandı. 3 Ağustos 1492'de hareket eden Kolomb, birçok adayı dolaştıktan sonra biraz altın ve esir ile geri döndü. Hindistan'ın biraz ilerisine varıldığı düşüncesi ile hareket eden kardeşi, yeni haritada ulaştıkları yerleri Çin'in yanında göstermekteydi. Isabel ve Ferdinand'ın dikkatlerini buraya vermeleriyle Portekiz'den önce Hindistan'a varıldığı düşünülüyordu. İspanya ile Portekiz arasında bir anlaşmazlık çıkmak üzereydi. Portekiz kralı keşfedilen bu topraklarda hakkı olduğunu iddia ediyordu.³²⁰ İspanya'da denizaşırı topraklara açılmaya başlıyordu.

'Hindistan Amirali' unvanı³²¹ ile Kolomb ikinci seferinde (1493) ulaştığı yerlerdeki toprakları yerlilerin elinden almaya başlamıştı. Tanrı'nın ve Roma kilisesinin zaferi olarak Amerika'nın fethi, İspanyol tacının yetkisini, hem kilise hem uyruğundakilere karşı artırmıştı. 1507'ye gelindiğinde bu seyahatte yer alan Americo

³¹⁹ J. H. Elliott, *The Old World and the New 1492-1650*, Cambridge 1970, s. 79'den akt. Özbaran, "Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası", s.102.

³²⁰ İnalçık, *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, s.138

³²¹ Amerika'nın kâşifi Kolomb, keşif edildiği kabul edilen 1492'nin 500. yılında bir çok kişi için Okyanusun Amiralini simgeleyen bir kahraman değildi. *Tam tersine, Kolomb artık bir câni olarak betimleniyordu. Avrupalılar istilacıydılar, yerli halk ise masum ve mutlu halk iken köleleştirilmişti ve sonunda da zorba ve hastalık taşıyan beyaz adam tarafından yok edilmişti.* D. Landes, *The Wealth and Poverty of Nations*, London 1998, s. 61'den akt. Özbaran, "Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası", s.99.

Vespucci yeni bir kıta bulunduğundan söz ediyordu. Macellan ile birlikte Batı'ya gidilerek Hindistan'a varılacağı düşüncesi kanıtlanmıştı. Kolomb'dan sonra İspanyollar, (Yeni) Dünya olarak adlandırdıkları Amerika'da büyük bir sömürge imparatorluğu kurdular. Meksika da Aztek, Pizarro ve Peru'daki İnka uygarlıklarının sahip olduğu her şeyi yıkarak altın ve gümüşlerini alan, *conquistador* denen İspanyol fatihlerden Cortes sadece amacını gerçekleştiriyordu.³²² İspanyollar atadığı vali yönetiminde altın ve gümüşün getirilmesi ve bunların devamlılığını sağlamak amacıyla sömürge işleriyle ilgili bir de büro kurdular. Yerlilerin (Hindistan zannedildiği için yaşayanlara Hintli denilmiştir) iyi ruh sahibi oldukları inancıyla hareket eden İspanyollar, köle olarak ağır şartlar altında çalışmaya zorlanıyorlardı. İspanyollar, haçlı ruhu ile Hristiyanlığı yeni kıtaya yaymak için hem misyonerler gönderdi hem de sömürgeciliği destekledi.³²³ Hristiyan olanlar ise İspanya'dan getirilen keşişlerin gözetiminde tutuluyordu. Ağır işlerde çalıştırılan zencilere yapılan işkenceler, rahipler tarafından protesto ediliyordu. 1501'de yapılan ilk zenci nakli ile kıtaya getirilen insanlara yapılan zulümlere karşı İspanya kralı Ferdinand kanunlar çıkarmış ve bu kanunların uygulanmasını denetlemek için gönderdiği müfettişler de yapılan zulümlere katılmıştır.³²⁴ Colomb, zenciler için "*emredilmeye çok uygunlar*" diyordu. Emirleri dinlemediklerinde ise boyunduruk altına almak için kılıç gücü kullanılabiliyordu.³²⁵ Filipinler'de Kastilya'ya bağlı elli ya da yüz bin adamın, bölgenin yerli nüfusunu on milyondan bir milyona indirdiği düşünülürse yapılan zulmün boyutu daha iyi anlaşılabilir. 1560'lı yıllara gelindiğinde 100.000'e yakın insan Amerika kıtasına getirilmişti.³²⁶

İspanyolların Amerika'daki fetihleri ve sonuçlarını John Elliot şöyle açıklıyor:

İspanyolların Amerika'yı keşifleri, beraberinde kaçınılmaz olarak, Avrupa'nın siyasi yaşamı bağlamında büyük değişikliklerin de umudu oldu. XVI. yüzyıl, dünya tarihinde ilk evrensel imparatorlukların yükselişine tanık oldu. Güç kaynakları bundan böyle sadece Avrupa kıtasına has olmakla sınırlı kalmadı; Avrupalı devletlerin mücadele alanları genişledi ve onun geleneksel sınırları olan Cebel-i Tarık Boğazı'ndan taşarak birçok toprak ve suları içine aldı. Böylece -seküler yönetimlerle dünya

³²² Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.91.

³²³ Age, s.90.

³²⁴ İnalçık, *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, s.139.

³²⁵ Ferro, *Sömürgecilik Tarihi*, s.66.

³²⁶ Age, s.56.

*boyutlarında egemenlik kazanma arzusundaki kilise arasında; hem devlet içinde hem de devletlerarasındaki kuvvetlerin dağılımında ve evrensel ortamın yaratılmasıyla ortaya çıkan güç ve uluslararası ilişkiler hakkındaki görüşler bağlamında- farklı açılardan çok önemli beklentiler oluştu.*³²⁷

İspanya ve Portekiz uzun bir süre Doğu ve Batı denizlerinde egemen oldular. Portekiz Asya ve Doğu Hint adalarını, İspanya ise tüm Amerika'yı kendine bağlayarak denizlerdeki hâkimiyetlerini sağladılar. Avrupa artık dünyanın merkezi haline geliyordu. Portekiz ve İspanya'nın egemenliği 1600'lere kadar sürdü. Diğer devletlerin denizlere açılmasının daha geç olmasının sebebi ise iç sorunları ile uğraşmalarıydı. Augsburg Barışından sonra yaşananlar modern devletin temellerinin atıldığı, merkezi otoritelerin ortaya çıktığı, Kilisenin etkisinin kırıldığı bir dönemin işaretleriydi.

Sonuç olarak modern Avrupa'nın ortaya çıkmasında coğrafi keşiflerin yeri yadsınamazdı. Cortes'in; biz buraya tanrıya hizmet ve zengin olmak için geldik demesinin sonucu Doğu'nun baharatına karşılık, Amerika kıtasında var olan altın ve gümüş kâşiflerin gözünü boyuyordu. (Yeni) Dünya'dan yağmalanan gümüş ve altının Avrupa'ya akmasıyla büyük bir ticari genişleme ortaya çıkmıştı.

Avrupa'da ticarete genişlemenin yanında teknik olarak gemilerin daha uzun seyahatlere çıkacak özelliklere sahip olması, bankacılık ve finans alanında yaşanan sermaye birikimi, yayılmacılığın önünü açan gelişmelerdi. Sömürgelerden getirdikleri altın ve gümüş gibi madenler, Avrupa'da ve Dünya'da sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda değişimlere yol açtı. Askeri alanda gemilerin güçlenmesi, topların yapılması sonucu gelişen silah teknolojisi, hem sömürgeciliği destekledi hem de sömürgelerden gelen kazanç ile büyümeyi sağladı.

Coğrafi keşiflerle kurulmaya başlayan Kapitalizm, sömürgecilerin sömürgelerin kaynaklarını devamlı olarak Avrupa'ya taşıması, hem yeni yolların açılmasına hem de var olanların daha güçlü şekilde bağımlılığına yol açtı.³²⁸ Sanayi

³²⁷ Elliott, *The Old World and the New 1492-1650*, s.79'den akt. Özbaran, "Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası", s.101.

³²⁸ Server Tanilli, *Uygarlık Tarihi*, İstanbul 2006, s.75.

devrimine kadar gelen süreçte Avrupa'da var olan bu birikim güçlenen Avrupa devletleri karşısında keşf edildiği söylenen Avrupa dışı dünyaya yayılmaya başladı.

2.1.2.4. Aydınlanma

Haçlı seferlerinden sonra 12. yüzyılda Batı Avrupa, İslam devletlerinin elde ettiği başarılarının sonuçlarını açıkça görmeye başladı. 12. yüzyılda felsefeyle ilgilenen Avrupalı düşünürler, Arapça yapıtları araştırmaya ve bunları Latinceye çevirmeye başladılar.³²⁹ 13. yüzyıla gelindiğinde artık Batı Avrupa'da bilim ve felsefe konusunda çevirisi yapılmamış eser kalmamıştı. İspanya, durağan bir Avrupa'ya, düşünsel, edebi, bilimsel ve teknik canlılık kazandıran ülkeydi.³³⁰ Bu fikri hareketlilik Aydınlanmaya kadar giden süreci başlatacaktı. Aydınlanmanın tarihinde 15. yüzyılda Rönesans hareketi, 16. yüzyıldaki Reformasyon ve 17. yüzyıldaki ortaya çıkmaya başlayan Kartezyen Felsefe bulunmaktadır.³³¹

13. yüzyılda Avrupa'da başlayan düşünce hareketliliği, aynı zamanda İspanya da farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir ortamda ortaya çıkıyordu. Yüzyıllar boyu bir arada yaşayan farklı dinlerden insanlar bir müddet sonra kötü olarak görülmeye başlandı. Castilla'nın, Müslüman ve Musevi İspanyollara karşı giriştiği Hristiyanlaştırma siyaseti, yaklaşık 600 bin kişinin Kuzey Afrika'ya sürülmesine, 400 bin kişinin de kötü yol şartlarından dolayı hayatını kaybetmesine yol açtı.³³² Castilla'nın Müslümanları ve Yahudileri Endülüsten sürmesinden sonra var olan bütün kültürel birikim İspanya'da kaldı. İspanya da kalan bu birikim ile Batı, Endülüs gibi olmayı düşünmemiş ve kendi karanlığından çıkış için Antik Yunan ve Roma'ya dönmüştür. Kendi karanlığından çıkışı Antik Yunan ve Roma'da bulmuştur.³³³

³²⁹ Latinceye ilk çevirilerin 9. yüzyılda başladığına dair küçük kanıtlar vardı. Arap bilimini araştıran ilk önemli düşünür II. Sylevester adıyla Papa (967-970) olan Aurillaclı Gerbert'ti. Watt, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi*, s.91-109.

³³⁰ Cemal Bali Akal, *Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı*, Ankara 1997, s.4.

³³¹ Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, s.23.

³³² Akal, *Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı*, s.44.

³³³ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.116.

Orta Çağ felsefesinin merkezinde Tanrı vardır. Dolayısıyla bu felsefenin temel konusu Tanrı'dır. Şüphesiz tüm Orta Çağ filozofları, sistemlerinde Tanrı'dan yola çıkar ve önce Tanrı'nın varoluşunu kanıtlamaya çalışarak, varlığı bu ilişkide ele alır.³³⁴ Aydınlanma, Orta Çağ felsefesinin eski (din) anlayışına karşı, yeni (akıl) anlayışının temellerini atmıştır. İngiltere'de başlayan bu hareket zamanla tüm Avrupa'ya yayılmıştır.

*Bu hareketin amacı, insanları, esasta “kötü”, bu nitelikle “kötüleştirci” olduğuna inanılan mit, önyargı ve hurafenin (dolayısıyla da bunları üreten ve kurumsallaştırdığı varsayılan kurulu dinin) temsil ettiğine inanılan “eski düzen”den kurtararak, yine esasta “iyi” ve “özgürleştirici” olduğu çekincesiz kabul edilen “akıl düzeni”ne sokmaktır.*³³⁵

Aydınlanmada kıyaslanan iki unsur; akıl ve dindir. Dinin kapsadığı alana artık akıl geçmiştir. Bu ikamenin denksizliği Aydınlanmanın kendi yapısında da vardır. Eskiye dayalı düzenin yerine yeninin ikamesi olarak söylenen ve eskinin dogmatik düşüncelerinden kurtulan Aydınlanmış akıl, eskiyi taklidin ötesine geçememiş kendisini tanrı ilan ederek rasyonalizmin dogmalaştırılması ile neticelenmiştir. Bu durum Aydınlanmanın otorite karşıtı bir söylem olmadığını göstermektedir.³³⁶

Aydınlanmanın ortaya çıkmasında iki önemli gelişmeden söz edilir: Birincisi Kartezyen mantığın doğuşu ve ikincisi ise Newton'un bilimsel yasalarıdır.³³⁷

*Aydınlanma projesi için, herhangi bir soruya ancak tek bir cevabın mümkün olduğu fikri bir varsayımdı. Buradan mantıksal olarak şu sonuç çıkıyordu: eğer doğru biçimde resmeder ve temsil edebilirsek dünyayı kontrol altına alabilir ve akılcı biçimde düzenleyebiliriz. Ama bu bir tek doğru temsil tarzı olduğunu varsayıyordu; bütün bilimsel ve matematik çabalar da buna erişmek içindi. Eğer bu doğru tarzı keşfedebilirsek, Aydınlanma hedeflerine ulaşmış olacaktı. Bu, Voltaire, d'Aiembert, Diderot, Condorcet, Hume, Adam Smith, Saint-Simon, Auguste Comte, Matthew Arnold, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill gibi çok farklı yazarların paylaştığı bir düşünce tarzıydı.*³³⁸

³³⁴ Ahmet Cevizci, *Ortaçağ Felsefesi*, Bursa 2001, s.23.

³³⁵ Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, s.16.

³³⁶ Carl L. Becker, *Heavenly City of the Eighteenth Century Philosophers* (New Haven: Yale University Press, 1967), s.29'den akt. Age, s.22.

³³⁷ Jacqueline Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, (Çev. Özcan Doğan), Ankara 2011, s.153.

³³⁸ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. Sungur Savran), İstanbul 1997, s.41-42.

Aydınlanma, toplumsal ve siyasal hayatın yerleşik kalıplarını kırarak önce Avrupa'da sonra da dünya tarihini değiştirecek bir insan ve evren tasarımlarını üreten bir zihinsel dönüşüm ve kopuşu ifade ediyordu.³³⁹ Aydınlanmanın hayata, bireye ve topluma bakışı dini kabullerden ayrılarak ilerlemenin, eşitliğin ve özgürlüğün önündeki engellerin kaldırılması yönünde geliştirdi. İnsana dair iyimser bakış, var olan engellerin kaldırılması ile kötü olarak görülen şeylerin iyi olana tedricen ulaşacağı inancı, insanın aklın kılavuzluğunda daha iyi ve medeni bir hayata doğru yol alabileceğini öngörüyordu.³⁴⁰ Akıl ile gerçekliği anlamak, evrenin gizemini çözmek ve ideal dünya kurmak için, tarihsel deneyimin, geleneğin ve dinin yardımına ihtiyaç yoktu. Düşünme ile insanlardan korkuyu kaldırmak ve onları kendisinin efendisi durumuna getirmek mümkün idi.³⁴¹ İyi olan bu insanın var olduğu ortamda yaratılan güven duygusu ile barış ve refaha dayalı toplum yaratılacaktı. Bu iyimserliğin temelinde mükemmelleşebilirlik anlayışı vardı. İlerleme kavramının da eklenmesiyle fiziki ve ahlaki mükemmelliğe doğru insan, aklın yardımıyla, kendini ve evreni anlayabilecek ve mükemmel hale gelecekti.³⁴² İnsanın kötü olduğu kabulünün reddi ile birlikte ilk günahattan Hz. Âdem'in sorumlu olduğu bir durumdan tüm insanlık sorumlu tutulamazdı. Realizmin temel kabullerinden birisi olan ilk günahattan kaynaklanan bu kabule tepki, uluslararası ilişkilerin idealizm kuramının temelini teşkil etmektedir.³⁴³

Aydınlanmanın entelektüelizmini yansıtan bu iyimserlik, filozofa da önemli rol biçiyordu. "Eğer akıl ilerlemenin en yüce rehberiyse, o zaman entelektüeller de en makul kişiler olarak toplumda liderlik pozisyonunu hak ediyorlardı."³⁴⁴ Aydınlanma filozoflarından Bacon'a göre;

New Atlantis (Yeni Atlantis) başlıklı ütöpik risalesinde, bilginin muhafızı, ahlak yargıcı ve gerçek bilim adamı işlevlerini üstlenecek hikmet sahibi bilgelere dayanarak oluşan bir topluluk öngörüyordu; bunlar, toplumun günlük

³³⁹ Özipek, *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, s.28.

³⁴⁰ Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, s.53.

³⁴¹ Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği Felsefi Fragmanlar I*, (Çev. Oğuz Özügöl), İstanbul 1995, s.19.

³⁴² Özipek, *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, s.31.

³⁴³ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.71.

³⁴⁴ Judith N., Shklar, *After Utopia –The Decline of Political Faith–*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2. Baskı, 1969'dan akt. Özipek, *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, s.33.

*yaşamının dışında kalarak, onun üzerinde olağanüstü bir manevi iktidar uygulayacaklardı.*³⁴⁵

Rasyonalist olan Aydınlanma filozofları iyimser bakış ile toplumu yeniden biçimlendirdiklerinde, kendilerinden sonraki sürecin çok daha iyi olacağına inanıyorlardı. Modernite düşüncesi ile kendisinden siyasi, dini vb. konularda ayrı düşünen öteki'ye karşı tahammül gösterilmemiş, farklılığı, kendi bakış açısına göre onun geri kalmışlığını ifade eder hale gelmiştir. İnsanlık, bu geri kalmışlıktan kurtulmak için geleneksel anlayışın yerine ilerlemeci/gelişmeci bir anlayışı kabul edecektir.³⁴⁶

2.1.2.5. Sanayi Devrimi

Avrupa'da merkezi devletlerle sağlanan kısmi güvenlik, coğrafi keşiflerle birlikte devletlerin zenginleşmesinin bir sonucudur. Feodalizmin toprağa bağlı yapısından tedrici bir kopuş ile ticaretin araçları da dönüşüme uğruyordu. Teknolojinin gelişmesiyle kısa mesafeli gemilerin yerini, daha uzun seyahatlere gidebilecek dayanıklı gemiler aldı. Avrupa devletleri bir yandan modern devletin kurumlarını tesis ederken bir yandan da Avrupa dışı dünya ile bağlantıya geçiyordu. Yaşanan gelişmelerle birlikte bir yandan devletler nüfuzları altındaki alanlarda güvenliği sağlaması gerekirken diğer yandan ticaretin yapılabilmesi için deniz yollarının güvenliğini de kontrol etmesi gerekiyordu. Karada haydut saldırıları ile deniz de korsanlık artık gelir kapısı olmaktan çıkmıştı. Korsanlığı ya da haydutluğu bırakanlar birer ticaret adamı oluyorlardı.³⁴⁷ Merkezi olarak devletlerin güçlenmeleri yeni şehirlerin kurulmasını gerektiriyordu. Ticaret yapan tüccarların getirdikleri malları satabilmeleri için oluşturulan pazarların yanında yeni bir yaşam başlıyordu.

10. ve 15. yüzyılda gelişen ticaret, 16. yüzyılda bugünkü anlamda kapitalizmin ilk evresi olan ticari kapitalizmdir. 16. yüzyılda yaşanan önemli gelişmelerden birisi de yaşanan fiyat artışlarıdır. Yüksek enflasyon ile paranın

³⁴⁵ Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, s.27.

³⁴⁶ Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, s.51.

³⁴⁷ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.75.

değerinin³⁴⁸ düşmesi, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaz düzeydeydi.³⁴⁹ Devletlerin merkantilist ekonomiye geçmeleri feodal dönem ile kapitalizm arasında bir dönüm noktasıydı. Devletler kendi kendilerine yeten bir ekonomik düzen kurma düşüncesiyle önemli bir birikim sağlamışlardı. Avrupa'da biriken zenginliğin kaynağı, denizaşırı ticaretin yanında keşfedilen yerlerdeki altın ve gümüşün sömürülmesiyle ortaya çıkmıştı. Merkezi kralların yanında bulunan burjuvazinin etkisi, kralların merkezi bir ordu kurmak için burjuvadan aldığı vergiler düşünüldüğünde daha iyi anlaşılacaktır. Avrupa'da biriken altın ve gümüş ile güçlü orduları besleyebilecek imkânların ortaya çıkması modern devlete geçiş de önemli bir aşama olarak görülebilir. Modern devletin oluşma sürecinde yaşanan iktisadi büyüme savaşın sürekliliğini sağlamada temel etkenlerden birisi olmuştur. Merkantilist politikalar, Fransız Devriminden sonra Avrupa'da yaşanan ekonomi alanındaki değişimin yanında siyasi, sosyal değişikliklerde de kendini gösterecektir. Merkezîyetçi devletlerin merkantilist politikalarla birlikte mali disiplinlerini oluşturmaları Sanayi Devriminde önemli rol oynamıştır.

Avrupa'da yaşanan bu ticari zenginleşme, sermaye birikimi,³⁵⁰ pazar ihtiyacı ve hammadde arayışına karşı iktisadi hayatta devletin kısıtlayıcı politikaları engel teşkil etmeye başladı. Zenginleşen burjuva kendi çıkarlarına uygun bir hükümet biçimi için uygun zemini arıyordu.³⁵¹ Modern devletin temeli olan egemenlik, merkezîyetten ödün vermeyen kralın yetkilerinin kısıtlandığı halk egemenliği ile ortaya çıkmıştır. Kralın otoritesi altında olmayan birey artık kendi menfaatini belirleyebilecekti. Merkantilist politikalarla müdahale eden devletin yerine rekabetin olduğu doğal yasaya göre hareket eden devlet ortaya çıkacaktı. 18. yüzyılda ticaret anlayışı hala Ortaçağın özelliklerini yansıtıyordu.³⁵² 19. yüzyılda endüstrileşme ve teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan buluşların üretime uygulanması, Avrupa devletlerinin refahını yükseltmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte makineleşme de

³⁴⁸ Catherine Eagleton ve diğerleri, *Paranın Tarihi*, (Çev. Fadime Kahya), İstanbul 2008, s.230.

³⁴⁹ Roberts, *Avrupa Tarihi*, s.304.

³⁵⁰ David Harvey, *Sermaye Muamması Kapitalizmin Krizleri*, (Çev. Sungur Savran), İstanbul 2012.

³⁵¹ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.184.

³⁵² Roberts, *Avrupa Tarihi*, s.306.

yaşanan artış farklı enerji kaynaklarının (odun, su, kömür, elektrik) da kullanıma dâhil edilmesiyle üretimde ciddi artışlar sağlanmıştır.³⁵³

Feodal dönemin temel kaynağı olan tarıma dayanan ekonomik anlayışta çalışanlar belirli bir niteliğe sahip değildi. Avrupa'da fabrikalaşmanın başlamasıyla eski dönemin çalışanları artık işçi statüsüne³⁵⁴ geçiyordu. Halkın içtimai alanda ortaya çıkışı, devletin iktisadi, siyasi kurumlarını oluşturmalarının yanında yeni düşüncelerin ortaya çıktığı zamana denk gelir. Devletin etkisinin kalkması düşüncesini ortaya koyan düşünürler³⁵⁵ Laissez faire (bırakınız yapsınlar) diyorlardı.³⁵⁶ Liberal politikalarla birlikte devlet, merkantilist politikaların sonucu olan korumacı politikaları terk ederek rekabetin ve serbest piyasanın olduğu bir ekonomik düzene göre hareket edecekti.³⁵⁷ Sanayi devrimini tamamlayan ülkeler, üretim artışlarının devamlılığını sağlamak ve bu malların satılacağı pazarlara olan ihtiyaçları için sömürgecilik yarışını başlattılar.³⁵⁸ Sanayi devrimi ile gücünü büyük oranda artıran İngiltere, sanayileşme sonucu artan üretimi ve pazar arayışları sonucu Hindistan -Doğu Hindistan Şirketi-³⁵⁹ da nüfuzunu hâkim kılmıştır.

Avrupa'da coğrafi keşiflerle başlayan denizaşırı ticaret, altın ve gümüşün sömürülmesiyle biriken zenginlik ticari kapitalizme yol açmıştır. Sömürgecilikle

³⁵³ Age, s.304.

³⁵⁴ *Eskiden bir gezgin zanaatkâra 'işçi' dense kavga çıkardı ... Oysa şimdi işçi dedikleri ustalar üst tabakalardan; hepsi de işçi olmak istiyor.* M. May, *Die Arbeitsfrage* (1848) aktaran R. Engelsing, 'Zur politischen Bildung der deutschen Unterschichten, 1789-1863' *Hist. Ztschr.* 206, 2 (Nisan 1968), s.356'den akt. Eric J. Hobsbawm, *Sermaye Çağı 1848-1875*, (Çev. Bahadır Sina Şener), Ankara 2003, s.228.

³⁵⁵ Aydınlanma döneminin ilerleme düşüncesiyle hareket eden ve insanın boş inançlardan kurtulması gereken anlayışa sahip olan ve 'Fizyokratlar' olarak bilinen bu düşünürler kendilerini ekonomist olarak adlandırdılar. Yunanca *fusis*, (doğa) ve *kratein*, (yönetmek) sözcüklerinin bileşiminden oluşan adları, savundukları görüşü yansıtır. Doğal ekonomik yasaların olduğu ve ekonomik ilerleme, bu yasaları engelsizce bırakmamız gerektiğini söyler. Bir sözleşme üzerine kurulu olan toplumun korunması sürecinde devletin görevi sadece sözleşmeye güvence sağlamak olmalıdır. Devlet 'ekonomi' alanına karışırsa 'doğal yasa'nın işleyişine karışıyor demektir. Ansiklopedi içerisinde ekonomi üzerine makale yazan bu düşünürler ekonomi kuramlarının temelini oluşturmuşlardır. Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi*, İstanbul 2004, s.75-79.

³⁵⁶ Francisco Vergara, *Liberalizmin Felsefi Temelleri Liberalizm ve Etik*, (Çev. Bülent Arıbaş), İstanbul 2006, s.12.

³⁵⁷ McNeill, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, s.179.

³⁵⁸ Muhammet Savaş Kafkasyalı, 'Orta Asya'da Güç ve Zihniyet', *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Muhammet Savaş Kafkasyalı (Ed.), Ankara-Türkistan 2012, s.24.

³⁵⁹ Suat Vural, *Hindistan'da İngiliz Hâkimiyeti*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2006.

birlikte ticaretin yaygınlaştırılması için devletler birbirlerine bağlanarak bağımlı hale getirilmiştir. Batı iktisadi hayatının temel noktalarını oluşturan bu gelişmeler, bir yandan ekonomik alanda zihniyet değişimine yol açarken diğer yandan siyasi alanda ulusal devletlerin kuruluşlarını tamamlamasıyla birlikte Avrupa dışına taşmaya başlamıştır.³⁶⁰ Avrupa kendi yaşadığı tecrübelerin sonucunda Sanayi Devrimi ile birlikte gücünün zirvesine ulaşmış ve kendi kurduğu sistemin ekonomik temellerini tüm dünyaya yayabilmiştir.

2.1.3. Modern Devlet

2.1.3.1. Modern Devletin Üç Unsuru

2.1.3.1.1. Ulus

Modern Uluslararası Sistemin temel aktörü olan modern devletin varlığının üç unsurundan birisi halk/ulustur. Feodal dönemde var olan bölünmüşlük toplum nezdinde de kendini gösteriyordu. Bir yandan toprağa dayalı ekonomik sistem içerisinde serf olarak adlandırılan sınıflar, diğer yandan feodal dönemin hiyerarşisinde en üstte olan feodal lordlar, birbirine bağımlı olmakla birlikte modern dönemin eşit yurttaş kavramına çok uzaktı. Merkezi devletlerin ortaya çıkması ile birlikte yönetim noktasında var olan bütünlük, siyasi otoritenin altında yaşayan insanları da dönüştürmek zorundaydı. Ticaretin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan bürokrasi yeni tür insan ihtiyacını ortaya çıkarıyordu.

Egemenliğin kaynağı olan *ulus* öyle birdenbire ortaya çıkmadı. Mutlakiyetçi dönemde var olan bağlar din ve hanedanlık üzerine kuruluydu. Din ve hanedanlık üzerine kurulu eski döneme ait olan ilişkinin var olduğu yerde, modern dönemin eşit yurttaşlarının hüküm sürdüğü, tüm insanların hukuken tanımlanmış olan hak ve görevlerini elde etmesi için henüz erkendi. Fransa'da her geçen gün güçlenen burjuvazi, önceden Kiliseye karşı yanında durduğu monarşiyi istemiyordu. Nitekim monarşi kendi iktidarına dayanarak iç ve dış politikada bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Bu süreçte iktidarını Tanrıdan alan krallığa karşı, 17. yüzyılda aklın

³⁶⁰ McNeill, *Dünya Tarihi*, s.639, 645, 652.

egemen olduğu, eskiye dair her şeyin kötü görüldüğü bir ortamda, aydınlıkçı burjuvazi, ulusal egemenlik fikrini ortaya sürdü. Feodal dönemin düzenini savunan soylular sınıfına ve hanedanlara karşı, burjuva Fransız Devriminden sonra büyük bir darbe indirdi. Burjuvanın hanedanlara ve soylulara karşı hoşgörüsü kalmamıştı. Artık burjuvanın denetiminde olan eskiye ait yapılar, devletin dış politikasında söz sahibi değildi.³⁶¹ Halkın yardımıyla feodal sistemin bağlarından kurtulmak isteyen burjuvanın, halkların eşit olduğu görüşüne dayanarak kendi çıkarlarını maksimize etme güdüsü, eşitsizliğin olanaksızlığı, Aydınlanma düşüncesinin eşitlik konusunda ki ikircikli tutumundan kaynaklanmaktaydı.³⁶²

Modern devlette halkın yönetime katılmasından söz edilmesi, Aydınlanma döneminde adından sıkça söz ettiren Fransız Devrimiyle birlikte var olmuştur. XIX. ve XX. yüzyıllar boyunca yayılan ulusçu³⁶³ hareketler var olan imparatorlukları yıkararak, ulusa dayalı küçük egemen devletlerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Fransız Devrimi ile ortaya çıkan milliyetçilik ve demokrasi, Sanayi Devrimi ile yaşanan ekonomik ve teknik gelişmeler, emperyalizm ile körüklenerek, Avrupa'dan dünyanın tüm bölgelerine yayılmaya başladı.³⁶⁴ Gerek Liberalizm, gerek Milliyetçilik, Fransız ihtilalinin yaydığı fikirlerdir. Sosyalizmin kaynağı da aynı fikirlerin başka açıdan değerlendirilmesidir.³⁶⁵

Fransız Devrimi, Jean Bodin'den bu yana gelişen, belli dönemlerde siyasi güçlerin farklı ellerde olması, hâkim siyasi gücün değişmesi ile egemenlik, halk-ulus adına düzenlenmesinin yolunu açtı.³⁶⁶ Liberalizmin de etkisiyle, kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesiyle birlikte ulus adını alan toplumlar, başka ulusların özgürlüğüne de saygılı olacaklardı. Kendi özgürlükleri peşinde koşan uluslar, kendi refahları ve ulusal değerlerini diğer uluslardan bağımsız olarak

³⁶¹ Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Cilt 1, s.314-319.

³⁶² Mehmet Ali Ağaoğulları, ‘‘Halk:Devrim’’, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Mehmet Ali Ağaoğulları (Ed.), İstanbul 2011, s.526.

³⁶³ ‘‘Ulusçuluk, yönetsel bir birime sahip olmak isteyen herhangi bir coğrafi grubun, bağımsız tek bir devlet kurma hakkıdır. Dolayısıyla, bir ulusun, sınıftan farklı olarak, ekonomik olmayan bir tanımı vardı. Bir dayanışma duygusuna sahip coğrafi bir gruptur. Bu dayanışma duygusu, ortak bir dilden, ortak geçmişten ortak kültürden ya da ortak çıkar ve tehlikeden doğmuş olabilir. Ancak, bu dayanışma duygusu ulus varlığının temelidir.’’ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.189.

³⁶⁴ *Age*, s.150.

³⁶⁵ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Ankara 1997, s.131.

³⁶⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Ulus-Devlet Ya da Halkın Egemenliği*, Ankara 2010, s.237.

geliştirme durumundaydılar. Bu milliyetçi güç, içinde yaşadığı siyasal, toplumsal ve ekonomik koşulları kökünden sarsmıştır.³⁶⁷ Zira "Ulusal düşüncenin doğduğu Avrupa'da, aydınlar ve özellikle de tarihçiler, ulusal ve ulusçu ideolojilerin başlıca fetvacıları oldular."³⁶⁸ Egemen olan halkın kazandığı bu hakları yani çağdaş ulusu yadsımak, ebedi eşitlik talebinin siyasete aktarımını reddetmektir.³⁶⁹ Modern devletin sınırları içerisinde verilen kimlik çerçevesinde, insan kendi toprağının sahibi yani orali olurken, kendi sınırları dışında olan ise öteki olarak görülür ve yabancısıdır.³⁷⁰

Egemen devletin kurulması, bireylerin toplumsal sözleşme ile yetkilerini egemen otoriteye devretmesi ile ortaya çıkmıştır. Rousseau, toplum sözleşmesinden önceki insanı; yetkinleşebilir, yani insan olma kapasitesine sahip bir çeşit hayvan şeklinde tanımlıyordu. Ulusal sözleşmeyi, demokrasi çağında oluşturmak ve bunun içinde eğitilebilirlik kavramını, ulus düşüncesinin temel fikri olarak önerir.³⁷¹ Böylece eğitim yoluyla insanlar, ortak yaşama ve ulusal birliğe katılımlarını sağlayacak özellikleri edineceklerdir. Yani toplumun formları, yeni devlete göre reform ediliyordu. Ayrıca birey, insan değil, yurttaş kimliğiyle bir değere sahip olacaktı.³⁷² Yaratılan yeni inanç sistemiyle, yurttaşlar arasındaki farklılıklar ve eşitsizlikler göz ardı edilerek, yasalar aracılığıyla –ya da ortak çıkar- ulus haline gelmesi, insanların ortak çıkar gözetken yurttaşlar olmalarıyla mümkündür.³⁷³

Devletin üyelerinde ortaklaşa bulunması gereken yurttaşlık bilinci için sadece yasalar yeterli olamazdı. Halkın modern devlet için uygun hale gelmesi için de iki şey gerekmekteydi: Eğitim ve Askerlik.³⁷⁴ Modern devlet halkın şekillendirilmesi için, vatan sevgisini³⁷⁵ bu amaca ulaşmak için en elverişli araç olarak görür. Bir yandan aynı kıyafetleri giyerken,³⁷⁶ bir yandan aynı amaca hizmet ettiğini düşünen insanlar, yurttaş orduların oluşmasında önemli rol oynamıştır. Böylece bireyler iyi

³⁶⁷ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.190.

³⁶⁸ Dominique Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati Modern Ulus Fikrine Dair*, (Çev. Özlem Okur), İstanbul 1995, s.25.

³⁶⁹ *Age*, s.17.

³⁷⁰ Mark Neocleous, *Devleti Tahayyül Etmek*, (Çev. Akın Sarı), Ankara 2015, s.64.

³⁷¹ Schnapper, *Yurttaşlar Cemaati Modern Ulus Fikrine Dair*, s.45.

³⁷² Ağaogulları, "Halk:Devrim", s.613.

³⁷³ *Age*, s.614.

³⁷⁴ Eric J. Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı 1874-1914*, (Çev. Vedat Aslan), Ankara 1999, s.169-175.

³⁷⁵ Hobsbawm'a göre; Vatanseverlik: Fransa'nın üç renkli bayrağında görülür. *Age*, s.176.

³⁷⁶ Gianfranco Poggi, *Çağdaş Devletin Gelişimi*, (Çev. Şule Kut ve Binnaz Toprak), İstanbul 1991, s.83.

yurttaşlara ve erdemli insanlara dönüşürken, toplum da duygu ve düşünce birliğine sahip ulusa dönüşüyordu. Diğer yandan modernleşme düşüncesinden hareketle iyimserlik anlayışı ile dogmalardan, boş inançlardan kurtulan, aklın önderliğinde bilim ve deneyle her şeyi anlayabilecek insana ulaşılacaktı. Yurttaşlar, birbirlerine aynaya bakar gibi bakarak, vatan sevgisi temelinde oluşan birliğe ve yaratılmış yeni düzene bağlanarak ulus-devleti yaratacaktır.³⁷⁷ Ortaya çıkan bu devlet yapılanması, kendi yarattığı ve formüle ettiği halkı, merkezi şekilde örgütleyip yurttaşların gönüllü şekilde itaat etmelerini sağlayacaktır. Egemen olması bunun nedenidir.

2.1.3.1.2. Ülke

Üzerinde var olunan yerdir: Toprak. Modern devletin egemenliğinin göstergesi, belli sınırlar üzerindeki hâkimiyetinin kabul edilmesidir. Sınır kavramı ile birlikte üzerinde yaşanılan toprak, içeride kalanlar ile vatan kılınmıştır. Dışarıda kalanlar ise kendine ait bölgede, kendi egemeninin otoritesi altında var olmaya devam etmektedir. Bir toprak parçasının ülke olabilmesinin yanında üzerinde yaşayan bir halka ve egemen güce sahip olması gerekir. Devlet, sınırları açıkça belli toprak parçasında (territory)³⁷⁸ idari olarak koordine etme yetisi ile yönetim gücünü gösterir. Yönetim iktidarı olarak gözetleme çoğunlukla modern devlete özgüdür.³⁷⁹ Modern devlet öncesi bütün devletler belli toprak parçası üzerinde vardı ve varlığını devam ettiriyordu. Modern devlet ile birlikte toprağın sınırları belirlenerek, o toprak üzerinde devlet iktidarının uyuşması sağlandı. Bu durum ulus-devletin hâkim olduğu

³⁷⁷ Ağaoğulları, *Ulus-Devlet Yada Halkın Egemenliği*, s.158.

³⁷⁸ Özellikle tarihin büyük bölümünde insanlar, 'yurt' olarak adlandırılan toprak parçasına her zaman derin bir bağlılık duymuştur. Fakat modern, 'baba toprağı' terimindeki 'baba' sözcüğü ne kadar gerçek babaysa, bu 'yurt toprağı' da [home territory; memleket] o kadar modern ulusun toprağıydı. 'Memleket' [homeland], aralarında gerçek toplumsal ilişkiler bulunan insanlardan meydana gelen *gerçek* bir topluluğun yaşadığı yerd; yoksa bir toplumun on -hatta bugün yüz milyonlarca üyesi arasında bir tür bağ yaratan hayali [muhayyel] bir topluluğun değil. Teritorilerin kendisi de bunu kanıtlamaktadır. İspanyolcada *patria* [vatan], on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar İspanya'nın sınırları ile örtüşmüyordu. On sekizinci yüzyılda hala bir insanın doğduğu yer ya da kent anlamına geliyordu. İtalyanca'daki *pease* (ülke) ve İspanyolcadaki *pueblo* (halk), ulusal toprak/ülke veya orada yaşayanlar anlamına geldiği gibi, köy anlamına da gelebilmekteydi ve hala öyledir. Milliyetçilik ve devlet, onları birer eğretilmeye dönüştüren büyüklükteki ve ölçekteki ülkeler ve halklar adına, kandaş toplulukları, komşulukları ve yurtluğu devraldı. Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı 1874-1914*, s.165.

³⁷⁹ Giddens, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, s.26.

çağda, neredeyse evrensel bir olgu haline geldi.³⁸⁰ Ülke olmaksızın bir devlet kurulabilmesi mümkün değildi.³⁸¹ Sömürgelerin bağımsızlığını kazanmasından sonra ortaya çıkan yeni durumda, bağımsız hale gelen halklar devlet yapısını ülke üzerine inşa ediyordu.

Feodal dönemde var olan çalışan ve yöneten ilişkisi, tarıma dayanan bir ekonomik sisteme dayanıyordu. Toprak burada temel ögeydi. Fief olarak verilen topraklar, hem asker yetişmesine olanak sağlıyor hem de işlenerek maddi kaynak oluşturunuyordu. Modern devletin ülke anlayışını anlatmak için yaptığımız bu izahlar, modern dönem öncesi ilişkilerin değişen özelliklerini gösteriyordu. Geleneksel devletlerin bölgeselliğini anlatmak açısından *sınır boyları* ve *sınırlar* arasındaki ayrım önemlidir. Geleneksel devlete ait olan sınır boyları (*frontier*)³⁸² ile modern devletin sınırları (*border*)³⁸³ arasında ciddi farklar vardır. Başka bir devlete bitişik olup olmasından bağımsız sınır boyu siyasi otoritenin dağılık ya da zayıf olduğu alanı ifade eder. Sınırlarda yaşayan gruplar karma siyasal ve toplumsal özellikler sergileyebilirdi. Geleneksel sınır boylarında fiziki çevrenin belirleyici olduğu görülür.³⁸⁴ Örneğin 1037 yılında yeni bir krallığa kasırga anlamına gelen Aragon³⁸⁵ adı verildi. İspanyollar -aşırı değişken sınırlarla birbirinde ayrılmış ve fetihlerle sürekli değişen devletçiklerden oluştuğu için- bu adı vermişlerdir.³⁸⁶ Bu örnek bizim için iki açıdan önemlidir. Birincisi, bölgeye doğa olayından dolayı bir isim verilmesini günümüzde görmek mümkün olsa bile, geleneksel dönemin düşünce yapısını anlamada faydalı olacaktır. İkincisi ise, dönemin şekillenmesinde değişken sınırların olması, farklı devletçiklerin ortaya çıkmasına yol açabilirdi. Ya da krallığın

³⁸⁰ Age, s.71.

³⁸¹ Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Bursa 2007, s.65.

³⁸² Frontier (n.): C. 1400, *frowntere*, "front line of an army;" early 15c., *fronture*, "borderland, part of a country which faces another," from Old French *frontiere* "boundary-line of a country," also "frontier fortress; front rank of an army" (13c.), noun use of adjective *frontier* "facing, neighboring," from *front* "brow" (see front (n.)). In reference to North America, "part of the country which is at the edge of its settled regions" from 1670s. https://www.etymonline.com/search?q=frontier&ref=searchbar_searchhint, (Erişim: 15.02.2020).

³⁸³ Border (n.): Sense of "boundary of a city or country" is from late 14c. From c. 1400 as "border region, district lying along the boundary of a country" (replacing earlier *march*). In U.S. history, "the line between the wild and settled regions of the country" (1827). <https://www.etymonline.com/search?q=border>, (Erişim: 15.02.2020).

³⁸⁴ Giddens, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, s.72.

³⁸⁵ İspanya'nın kuzeydoğusunda bağımsız bir bölge; 1035-1833 yılları arasında burada hüküm süren ve Endülüs'teki İslâm hâkimiyetine son veren Hristiyan krallığı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/aragon>, (Erişim: 17.01.2020).

³⁸⁶ Marc Bloch, *Feodal Toplum*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1983, s.468.

sınırları, kontların topraklarının tamamı olarak belirlendiğinden, harita üzerinde çizmeyi bırakın, sınırların nereden geçtiği bile tam olarak bilinemezdi.³⁸⁷ Modern dönemde ise en küçük ada bile sınırlara dâhildir.³⁸⁸

Sınır boyları ihtiyaç odaklı olarak ortaya çıkar. Romalılar tarafından yapılan surlar tamamen savunma amaçlıdır. Şatolar, civardaki toprakların yönetsel merkezi ile bağımlılık içerisinde olduğu bir ağı odak noktasını oluşturur.³⁸⁹ Ya da eskinin şehir-devletlerinin birkaç yüz mil kareden fazla alanı kaplamalarının yanında komşu devletleri kendilerine dâhil etmeleri de geçici olmuştur. Modern devletin egemenliğini belirleyen sınır (border) ise, birbirinin egemen oluşunu tanıyan iki devleti ayıran ve birleştiren, bilinen ve coğrafi olarak belirlenmiş çizgidir.³⁹⁰ Modern devletin sınırları da doğal savunma sınırları -dağ, deniz, ova vb.- ile çakışabilir. Fakat burada önemli olan nokta sınırların karakteri ile ilgilidir. Devletin egemenliğini belirlemekten başka bir şey değildir: Sınır. Egemen devletin önce ülkeselliği belirlenmiştir. Ülke kavramı olmaksızın devletin herhangi hukuksal tanımı yapılamayacaktır.³⁹¹

Egemen devlet için sınırın nereden geçtiğinin pek de bir önemi yoktur. Sınır olarak belirlenen çizginin, iki tarafında ya da tek tarafında bulunan devletler tarafından kabullenilmesi gerekir. Geleneksel devletin yapısı parçalı olduğu için merkezi otoritelerin topraklar üzerinde güçlerini pekiştirmeleri ile idari anlamda örgütlenmeler de tedrici ortaya çıkmıştır. Devlete ait bir toprak parçası yoktur, devletin kendisi, sınırları olan bir toprak parçasıdır.³⁹² Modern devletin egemen olduğu toprak; kullanılan fiziksel mekânı temel alarak bireyleri gruplandırır. Bu durumun gözle görülebilir örneği; 1500'lü yıllarda 150 olan siyasal kimlik, 1900'lerde 25 siyasal bağımsız kimliğe dönüşmüştür.³⁹³ Modern devletin sınırları içinde, belirlenen ortak çıkarlar etrafında ulus haline gelen bireyler, devletin

³⁸⁷ Age, s.469.

³⁸⁸ Christopher Pierson, *Modern Devlet*, (Çev. Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan), İstanbul 2014, s.29.

³⁸⁹ M. Bloch, *Feodal Toplum*, s.496.

³⁹⁰ Giddens, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, s.73

³⁹¹ Franz Oppenheimer, *Devlet*, (Çev. Alaeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu), İstanbul 1984, s.80.

³⁹² Gianfranco Poggı, *Devlet, Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, (Çev. Aysun Babacan), İstanbul 2014, s.31.

³⁹³ Age, s.31.

yurttaşlarını³⁹⁴ oluştıuruyordu. Egemen devletin doğrudan hükmettiğı coğrafya parçası, yani ülkesi üzerinde egemen hale gelmesi, siyasi manada bağımsızlığının göstergesiydi. Batı Avrupa'da ortaya çıkması neticesinde modern devlet, siyasi tarihin önemli aktörlerinden birisi haline gelmiştir.

2.1.3.1.3. Egemenlik

Modern Uluslararası Sistem, Orta Çağ düzenine ait kurumların düşüncelerin ortadan kalkmasıyla ortaya çıkmıştır.³⁹⁵ Westphalia Barışı ile ortaya çıktığı kabul edilen modern devlet, Modern Uluslararası Sistemin temel aktörüdür. Westfalyan devrim ile sözü edilen, egemen devletin ortaya çıkmasıdır. Avrupa'ya ait olan bu tecrübe süreci iki sebebi meydana getirmiştir. Birincisi, Avrupa'nın güçlenmesi ile egemen devlet yapısını evrenselleştirebilmiş olmasıdır. İkincisi ise, Avrupa'nın sahip olduğu güç ile kendilerine uygun bir sistem inşa ederek, tüm dünya için uygun ve ideal olduğunu kabul ettirmiştir.³⁹⁶

Orta Çağ dönemi, kesin sınırların olmadığı, birbiri içine geçmiş farklı otoritelerin olduğu bir düzenden ibarettir. Kesin sınırların olmaması nedeniyle yetki tartışmasının olduğu bir durumda bir bölgenin kim tarafından yönetildiğı kesin olarak bilinemiyordu. Modern devletin sınırları belli olan bir toprak parçası üzerindeki egemenliği burada söz konusu değildi. Modern devlet, bu karmaşık yapının aldığı halden herkesin sınırları içerisinde egemen olduğu bir yapıya geçecektir. Egemenliğin yaşadığı dönüşüm, modern devletin ortaya çıkmasının da özetidir. Egemenlik, modern devletin özelliğı değil aynı zamanda amacıdır.³⁹⁷ Egemenlik kavramının modern anlamda vücut bulması için önce teorik altyapısının

³⁹⁴ Kendini, ulusal ideolojinin ve programın standart bir yorumu olarak kuran milliyetçilik özünde ülkeseldi; çünkü temel modeli, Fransız Devrimi'nin ülkesel [teritoryal] devleti ya da net olarak tanımlanmış bir toprak [ülke] ve orada yaşayanlar üzerinde hâlihazırda mevcut olan siyasi denetimi yetkinleştirmeye en yakın şeydi. Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı 1874-1914*, s.164.

³⁹⁵ Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, s.21.

³⁹⁶ Muhammet Savaş Kafkasyalı, “Tanrısız Bir Düzen Kurgusu: Uluslararası İlişkiler ve Orta Asya’ya Yansıması”, *Orta Asya’da İslâm: Temsilden Fobiye*, Cilt 1, Muhammet Savaş Kafkasyalı (Der.), Türkistan-Ankara 2012, s.13.

³⁹⁷ Muhammet Savaş Kafkasyalı, “Kutadgu Bilig Işığında Türk-İslâm Devlet Anlayışından Modern Devlet Algısına Geçiş”, *Yûsuf Has Hâcib’in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul 18-20 Kasım 2016, s.471.

hazır olması gerekiyordu. XVI. yüzyıl sonundan itibaren gelişen İspanyol siyasi düşüncesinde Grotius'u etkilemiş olan kuramcılarının görüşleri, eski ile modern olanın bu birlikteliğine yeni örnekler getirmenin yanı sıra, Bodin'den Hobbes'a uzanan yoldaki değişimin önemli kilometre taşlarını da belirlemektedir.³⁹⁸

Egemenlik kavramına dair yapılan tanımlardan ortaya çıkan sonuç, bir devletin ülkesi üzerindeki yönetme hakkıdır. Egemenlik devletin ölçütüdür. Bu ölçüte göre kendi gibi eşitleri tanır.³⁹⁹ Egemenlik mutlak ve sınırsız güç anlamına da gelir. Egemenlik kavramının devlet içindeki gücüne karşılık iç egemenlik ve buna karşılık olarak uluslararası alanda devlete karşılık gelen dış egemenlik kavramı bağımsız ve sınırlarını kendinin belirlemesinin sonucudur.⁴⁰⁰

Egemenlik kavramı, modern anlamda, 17. yüzyılda modern devletin ortaya çıkması ile doğmuştur. 15 ve 16. yüzyıllarda otoritenin ikiye bölündüğü bir dönemde, Ortaçağın siyasi güçleri olan prensler, imparatorlar ve kendilerinden üstün gördükleri Tanrı ve Papalık gibi otoriteler, yerlerini merkezi monarşilere bırakıyordu. İngiltere'de Tudor Hanedanı, Fransa'da Bourbonlar ve İspanya'da Habsburglar bu döneme örnek verilebilir. Egemenliğin ortaya çıkmasında rol oynayan ilk düşünürler egemenliğin tek bir kişinin, yani hükümdarın elinde olması gerektiği inancında idiler. Kendilerini egemen olarak tanımlayan krallar devletin *kendilerinden ibaret* olduğunu ilan ettiler.⁴⁰¹ Burjuvanın yanında olduğu kralın şahsı, egemenlik ile özdeşir. Kralların gücünü artırmalarının önemli bir nedeni, coğrafi keşiflerden elde edilen zenginlik ile orduların ve donanmaların desteklenmesiyle rakiplerini bertaraf edecek askeri gücü elde etmeleridir. 17. yüzyılda Fransa'da XIV. Louis bunun en güzel örneğidir. Aydınlanma ile bu anlayış yerini doğal hukuk teorisine bırakmıştır.

Devlet ve egemenlik aracılığıyla din savaşlarından kurtulmayı ve iç zorlukları çözmeyi başaran ilk ülke Fransa'dır. Tipik bir Fransız hukukçusu ve ülkesinin hukuk geleneğinin temsilcisi olarak sayılan Jean Bodin, bilindiği gibi egemenliğin ilk

³⁹⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, Ankara 1994, s.102.

³⁹⁹ Raynaud Philippe ve Rials Stephane (Der.), *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, (Çev. İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil, Emel Ergun ve Hüsnü Dilli), İstanbul 2003, s.271.

⁴⁰⁰ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev. Hızır Murat Köse), İstanbul 2017, s.110.

⁴⁰¹ *Age*, s.113.

tanımını vermiştir.⁴⁰² Thomas Hobbes ile aynı kaderi paylaşan Bodin, ülkesinin içinde bulunduğu çatışma durumundan ve iktidar boşluğunun yarattığı kargaşa ortamından, egemenin tek olduğu mutlak monarşi ile çıkılabileceğini söylüyordu. Bodin, bu amaçla kralın mutlak erkini savunan ve bunu egemenlik kavramı ile pekiştiren başyapıtı *Les six livres de la Republique* (Devletin Altı Kitabı) 1576'da yayınladı. 1576'da yayınlanan kitapta egemenlik kavramının etkisi tüm Avrupa'yı etkiledi. Çatışma durumunda karar veren egemenlik düşüncesi özellikle Almanya'da yaklaşık yüz elli yıl sonra, Pufendorf'un *Germen İmparatorluğu Devleti* 1667 başlıklı ünlü incelemesinde görülebilir.⁴⁰³ Bodin, kralların kutsal haklar kuramını yadsıyarak mutlak monarşiyi hukuksal temeller üzerine oturtmuş ve ona laik bir anlam kazandırmıştır. Machiavelli de siyaset sorununu prensin iktidarı biçiminde formüle etmişti. Bu iktidarı egemenlik erki şeklinde kavramlaştırma işlemini Bodin gerçekleştirmiş ve böylece modern devlet kuramının gereksinim duyduğu temel öge ortaya çıkmıştır.⁴⁰⁴ Egemenliği oluşturan her bir alt kavram modern uluslararası sistemin kendisi gibi toplumsal olarak kurgulanmıştır.⁴⁰⁵

Hukukçu olan Bodin, bir devletin mutlak ve sürekli gücünü vurgulamak için *souverainete* (egemenlik) kavramını ortaya atmıştır. Bodin eserini Latince'ye çevirirken *maietas* ve *potestas* terimlerini egemenliğe karşı gelmek üzere kullanmıştır.⁴⁰⁶ Bodin ile birlikte siyasal düşünceye egemenlik kavramı girmiş bulunuyordu ve bundan sonra artık hemen hemen hiçbir siyasal düşünür devleti kurumsallaşmış egemen güç olarak algılamamazlık edemeyecekti. Modern devlet'in ayırt edici özelliği olan egemenlik kavramı, Bodin sonrasında oldukça farklı bir temele oturtulur; Bodin'de doğal bir birlik olan aile esasına dayalı olarak oluşan egemenlik, Hobbes düşüncesinde bireylere dayanan bir sözleşme⁴⁰⁷ ile

⁴⁰² Carl Schmitt, "Somut ve çağa bağlı bir kavram olarak devlet", *Devlet Kuramı*, Cemal Bali Akal (Der.), Ankara 2000, s.246.

⁴⁰³ Age, s.247.

⁴⁰⁴ Ağaogulları ve Köker, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s.10.

⁴⁰⁵ Thomas J. Biersteker ve Cynthia Weber, "The Social Construction of state sovereignty as Social Construct (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), s. 3'den akt. Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, s.80.

⁴⁰⁶ Derda Küçükalp, *Siyaset Felsefesi*, İstanbul 2011, s.63-64.

⁴⁰⁷ Sözleşme teorilerine eleştiri için: Toplum, bireyler arasındaki bir anlaşma/sözleşme yahut ilişkiler üzerinde bilinçli düşünce ile ihdas olunamaz. Bir bireyin hangi toplumda yaşayacağına dair rızası açıkça alakasızdır: kişinin bir toplumda tesadüfen bulunması en az baba ocağında bulunuşu kadar keyfidir. Toplum asla entelektüel bir inşa olamaz. Çünkü üyeleri onu düşünerek yaratmamıştır. O,

temellendirilir.⁴⁰⁸ Hobbes, Avrupa'da bilimsel devrimlerin yaşandığı bir süreçte Kartezyen felsefenin ayrıştırıcı-birleştirici yöntemini siyasete uygulaması sonucu yapay bir insan olarak gördüğü devleti⁴⁰⁹ atomlarına bölerek anlamaya çalışır. İnsan doğası geometrik kesinlikle bilinirse savaş sebebi ortadan kalkacak ve ebedi barışa ulaşılacaktır.⁴¹⁰ Hobbes'un ortaya koyduğu egemenlik teorisi⁴¹¹ iktidar makinelerinin -devletler- Avrupa modernliğinin tamamlayıcı politik merkezi olarak ortaya çıktığı tarihsel dinamiği ifade eder.⁴¹²

Tabiat hali “mış gibi” kurgulanarak, devlet ve sözde medeni hayat gerçek kılınmak istenmiştir. Bu aynen Baudrillard'ın Disneyland çözümlemesi gibi değerlendirilebilir. Disneyland, ona göre, Amerika'nın bütünüyle Disneyland olduğunu gizlemek için vardır. İşbu hayal alemine (neverland) girip çıkmak, gerçek hayata döndüğünüzü sanmanızı temin eder. Buna göre tabiat halinin katastrofik tasviri; asıl doğa halini, herkesin herkese karşı savaşını, sonsuz sahip olma hırsını, cebir ve hilenin erdem olduğunu, kurtların kol gezdiğini gizlemek suretiyle olanı

verili, doğal bir fenomendir. Öyleyse, toplumların kökeni olarak bireyler arası bir sözleşme fikri saçmalaktır. Hakeza siyasal toplumdaki evvel bir tabiat halinin var olduğu iddiası da aynı biçimde manasızdır. Siyasal toplum Hz. Havva'nın yaratılışından bu yana var olmuştur. Zira aile her zaman vardı ve her aile bir politik toplumdur. Hz. Âdem'den gelmeyen hiçbir yaşayan insan olmadığı gibi ailelerde yaşamayan da yoktur; bu da demek oluyor ki, siyasal bir toplum dışında yaşayan hiçbir insan teki olmamıştır. Öyleyse bir tabiat hali asla vaki olmamış ve bundan sonra da olmayacaktır. Peter Laslett, Introduction. *Patriarcha and Other Political Works of Sir Robert Filmer* (P. Laslett, Ed.). Oxford: Basil Blackwell, 1949, s. 94'den akt. Selçuk Erincik, "Robert Filmer'in "Kralların İlahi Hakları" Anlayışı", *Turkish Studies*, Volume 13, Issue 25, Fall 2018, s.457. Filmer; bir hükümete yönelik bir sözleşmenin daha önceden var olan bir sosyal nizam/çark gerektirdiğini gözlemlemiştir. Herkesin aynı anda aynı yerde bulunmasını sağlayarak rızasını almak, bunu önceleyen yani zaten kurulmuş ve işleyen bir düzen olmaksızın imkânsızdır. Yani insanların bir sözleşme ile rızasını almak için evvela bunu mümkün kılacak bir vasat, ilişki, ortak kavramlar, dil, yönelim, iletişim, güven gerekir ki, bu bizi eğer varsa bile sözleşmeyi ve rızayı önceleyen bir toplumsal ve ahlaki zeminin mevcudiyetini kabule icbar eder. Robert Filmer, *Patriarcha and Other Political Works of Sir Robert Filmer* (P. Laslett, Ed.). Oxford: Basil Blackwell, 1949'dan akt. Age, s.464. Bu iki duruma ise Erincik'in yorumu; bize göre konunun özü hangi yönetimin (mesela şartlara göre değişmesi mukadder Hz. Âdem veya sözleşme/rıza izahatının mı) haklı/tercihe şayan olduğu hakkındaki usule saplanmış ihtilaf değil, yöneticiyi ve uyruklarını ihata eden çerçevenin ve yine bu çerçeveden istihraç olunmuş ve hepsinin tabi olması gereken yasaların/sınırların/kıstasların kaynağına dair "esas"a ilişkin kabullerdir. Özün varlıktan hem evvel hem ahir, hem zahir hem batın olduğunu şah damarından daha "yakîn" olarak bilenler için ise mahreç de melce de şah damarından daha yakındır. Age, s.464.

⁴⁰⁸ Ağaoğulları ve Köker, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s.59.

⁴⁰⁹ Hobbes, *De Cive*, (Çev. Cihan Deniz Zarakolu), İstanbul 2018, s.87.

⁴¹⁰ Age, s.3,11.

⁴¹¹ Hobbes içinde yaşadığı korkudan Leviathan ile güvenli hale geleceğini düşünür ve onu yaratır. Bir ikona olan Leviathan, ortaya konulan görüntüler sayesinde tezgâhlanan bu oyun, algılanabilen ve anlaşılabilen bir Tanrı düşüncesinin yerini alabilmektedir. Tanrı'nın asla var olmadığı yalnızca simülakrları aracılığıyla var olabildiği hatta kendi simülakrlarından başka bir şey olmadığı düşüncesine varır. Gönderenden yoksun ve nerede başlayıp nerede bittiği bilinmeyen, hiçbir şeyin durduramadığı bir kapalı devre içinde, gerçeğin değil yalnızca kendi kendinin yerine geçebilen bir şey. Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, (Çev. Oğuz Adanır), Ankara 2003, s.18-19.

⁴¹² Mark Neocleous, *Devleti Tahayyül Etmek*, (Çev. Akın Sarı), Ankara 2015, s.39.

*meşrulaştırmak ve o zamanların merkantilist yağmacılığını şimdinin emperyalist talanını örtbas etme girişimidir. Hobbes'un tabiat haline örnek olarak asırlarca gözlerini kırpmadan katledip zenginliklerini Avrupa'ya akıttıkları Kızılderililerin hayatını göstermesi de manidardır. Düşünür, tabiat halini öylesine karamsar betimler, yüreklere öyle korku salar ve işleri öylesine içinden çıkılmaz gösterir ki, "bizi ancak bir Tanrı kurtarır" hissi kalpleri doldurduğu anda Leviathan bir deus ex machina olarak belirir.*⁴¹³

Egemenliğe dair yapılan tanımlarda vurgulanan üç nokta önemlidir: mutlaklık, bölünmezlik ve süreklilik. Egemenliğin bu özellikleri modern devletin vazgeçilemez özellikleridir. Avrupa'da yaşanan çatışmalar ve bölünmüşlüğe bakıldığında bu halden kurtuluş için egemenliğin amaç haline getirilmesi açıklayıcı olacaktır. Modern devletin egemenliği hukukun hâkimiyetinde kendini gösterir.⁴¹⁴ Hukuk egemen gücün iradesinden başka bir şey değildir.⁴¹⁵ Hukuk dairesi içerisine alınan yapılar artık sadece hukuka göre değerlendirilecektir. Egemenliğe dair düşünürlerin ortaya koyduğu fikirler, Ortaçağ düşüncesinde iktidarın kaynağı olan Tanrı düşüncesinden bir kopuşun sonucuydu. Modern dönemde egemenlik gücünü kendi dışında bir güçten değil, kendinden menkul bir güç olarak tasavvur etmiş ve kabul ettirmiştir. Modern dönem düşünürleri; en iyi rejimin müteal mahallerden gelen ilkelere göre değil arzuya göre belirlenmesini savundular. Üst ve bağımsız ahlaki dayanakları olan devletten, devletin belirlediği ve devletin aracı olan ahlaka geçildi.⁴¹⁶ Ortaçağa ait olan meşruiyet gökyüzünden yeryüzüne yani insana indirildi.⁴¹⁷

Aydınlanma dönemi göz önüne alındığında Avrupa'da Rönesans ile ortaya çıkan bilim ve sanatta yaşanan ilerleme, Hümanist hareket ile bireyin ön planda olduğu bir anlayışı hâkim kılmıştır. İnsan, bilimsel ilerlemeler ile birlikte doğayı kontrol altına alabilecek güce erişmiştir.

⁴¹³ Selçuk Erincik, "Hobbes:Tanrı Devlet'inden Tanrı Devlet'e ya da Plenitudo Potestatis'in Serancamı", *İslami Araştırmalar Dergisi*, S. 26, 2015, s.18.

⁴¹⁴ Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, s.112.

⁴¹⁵ *Age*, s.193.

⁴¹⁶ Luc Ferry ve Alain Renault, *Siyaset Felsefesi*, (Çev. Ertuğrul Cenk Gürçan ve Murat Erşen), İstanbul 2015, s.64.

⁴¹⁷ Erincik, "Hobbes:Tanrı Devlet'inden Tanrı Devlet'e ya da Plenitudo Potestatis'in Serancamı", s.14.

*Modern bireyin akıl sağlığını/güvenliğini Descartes ego cogitans (düşünen öznenin öz bilincine yaslanarak) ile temin etmeye çalışırken, can güvenliğini ise Hobbes, Leviathan ile sağlamaya çalışır. Leviathan'ın modern somut veya postmodern soyut türlerinin rahim özelliği taşımadığı tecrübe ile sabittir. Yapay rahme sevginin değil korkunun suni ilkaı ile yerleştirilen ve cendereye alınan bireylerin maddi açıkları görünüşte doyuruluyor gibi gözükse de, ruhlardaki boşluğa hiçbir şey yeterli gelmemekte, saldıran bireyler ve devletler insanlığı madden ve manen tüketmektedir. Demek oluyor ki vaad edilen dünya cenneti ama vaki olan İrem'dir. Tanrı'nın sağladığı ontolojik-dikey güvenlik, rahim yitirilince, yeni doğan bu çocuk hayatı uğruna, bir süre sığıntı olacağı bu çatıya razı olmuştur. Yani birey kendine yeter hale gelene kadar Leviathan onun velisi ve velinimetidir.*⁴¹⁸

Egemenlik teorilerinin değişimi göz önüne alındığında bu değişim görülebilecektir. Tanrının hâkim olduğu eski egemenlik düşüncesinden kopuş ile birey kendi düşünceleriyle ve kendi isteğiyle modern devleti kurmuştur. Toplum sözleşmesi teorileriyle ortaya atılan iddia budur.⁴¹⁹ Birey artık eski düzene ait olan dogmalardan kurtulmuş, yeni düzen de aklın ve deneyin önderliğinde devletin kuruluşunu da sağlamıştır. Tanrısız bir dünya tasavvurunda yeni Tanrı, egemen devlet olmuştur.⁴²⁰

2.2. DEVLET VE GÜVENLİK ÖRGÜTLENMELERİ

2.2.1. Polis

*"Polis iyi düzenin babasıdır."*⁴²¹

Modern devlet uluslararası sistemin temel aktörü olarak gücünü kendi sınırları içerisinde kurumları ile muhafaza eder. Toplumsal düzenin sağlanması için

⁴¹⁸ Age, s.18. Erincik'in bu duruma yorumu ise; mülkiyet fikrinin egemenin dudaklarından çıkması için Locke'u beklemek gerektir. Zira burjuvanın önce canını sonra malını emniyete aldığı söylenebilir.

⁴¹⁹ Hüseyin Arslan, "John Locke'un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 17, 2013, s.181-204.

⁴²⁰ Kafkasyalı, "Tanrısız Bir Düzen Kurgusu: Uluslararası İlişkiler ve Orta Asya'ya Yansıması", s.7.

⁴²¹ Büyük Petro St. Petersburg başarıya söylemiştir. Sidney Monas, *The Third Section: Police and Society in Russia under Nicholas I* (Camb, MA: Harvard University Press, 1961), s.24'den akt. Marc, Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, (Çev. Ahmet Bekmen), İstanbul 2013, s.39.

zabtetme⁴²² devletin asli unsurudur. Polis de modern devletin oluşmasıyla günümüzdeki anlamından başkaca anlamlara gelecek şekilde kullanılmış ve var olmuştur. Polis denildiğinde akla gelen ilk şey düzen ile alakalıdır. Uyumu, ahengi hatırlatan bu kavram her daim çekici olmuştur. Toplumsal düzenden bahis edildiğinde topluma ve içinde var olan ve olması istenilen şeylerin bir arada yaşayabilme tecrübesinden bahsedilir. Toplumsal düzen ile polis arasındaki ilişki, polis kavramını ortaya çıkaran zihniyet, siyaset, hukuk ve düzen kavramları ile olan ilişkisine bakılarak anlaşılabilir.

Feodal dönemden kapitalizme geçiş sürecinde hem devlet formunda hem de güvenlik konusunda dönüşüm meydana gelmiştir. Modern devletin dönüşümü ile polis'in dönüşümü, birbirine benzer olmanın dışında birbirini var etmiştir. Modern devlet içerisinde polisin⁴²³ tarihi 3 evrede açıklanabilir. İlk iki evre, 1618-48 arası devam eden Otuz Yıl Savaşları ile birbirine ayrılırken, üçüncü evrenin özellikleri on sekizinci yüzyılda şekillenmiş on dokuzuncu yüzyılda pekişmiştir.⁴²⁴

⁴²² İngilizce isim (the police) ve fiilin (to police) kelimelerinin gördüğü işlevin aynı olması kolaylık sağlasa da Türkçe kullanım da kelimelerin aynı olması sebebiyle bu kelime kullanılmıştır. Police (n.): 1530s, "the regulation and control of a community," at first essentially the same word as policy (n.1); from Middle French *police* (late 15c.), from Latin *politia* "civil administration," from Greek *polis* "city". Until mid-19c. used in England for "civil administration;" application to "administration of public order, law-enforcement" (1716) is from French (late 17c.), and originally in English referred to France or other foreign nations. The first force so-named in England was the Marine Police, set up 1798 to protect merchandise at the Port of London. Meaning "body of officers entrusted with the duty of enforcing laws, detecting crime, etc." is from 1810. *Police power* is the power of a government to limit civil liberties and exercise restraint and compulsion over private rights, especially to advance or protect the public welfare. *Police state* "state regulated by means of national police" first recorded 1865, with reference to Austria. *Police action* in the international sense of "military intervention short of war, ostensibly to correct lawlessness" is from 1933. *Police officer* is attested from 1794, American English. *Police station* is from 1817. Police (v.): "to keep order in," 1580s, from Middle French *policer*, from *police*(n.)). Meaning "to keep order by means of police" is from 1837. https://www.etymonline.com/search?q=policer&ref=searchbar_searchhint, (Erişim: 11.12.2019).

⁴²³ Polis terimine bakıldığında, kelimenin Fransızca kullanımındaki isim (*la police de Paris*), nesne (*faire la police*) ve geçişli fiil (*policer*) hallerini içerecek şekilde genişletilmiştir. İsim, fiil veya sıfat haliyle 'polis' tarihsel olarak düzenin sağlandığı yolu tarif etmek için kullanılmıştır. Avrupa'nın on beşinci yüzyılının şekillenmesinde rol oynayan 'polis' kelimesi Fransızcanın Burgundia kolundan bir kelimedenden -*policie*- türetilmiş ve Kıta Avrupası'na yayılmış ve aynı kökten birçok kelime türetilmiştir: 'Policei', 'Pollicei', 'Policey', 'Pollicey', 'Pollizey', 'Pollizei', 'Politzey', 'Pollucey', 'Pullucey'. Yazılışları farklı olsa da anlam aynı kalmış polis ve iyi düzen bir arada kullanılmış ve toplumun genel refahı için yasal ve idari olarak düzenlenen polisiye kuralları ile nüfusun devlet tarafından yönlendirilmesine işaret etmiştir. *Age*, s.34.

⁴²⁴ *Age*, s.38.

İlk iki dönemde köklü bir değişiklikten ziyade mevcut koşulların aksaklıklarının giderilmesi yönünde hareket edilmiştir. İlk evrede mevcut zümrelerin⁴²⁵ çöküşü ve Reform ile başlayan kriz sonucu eski otoriteler önemini kaybetmeye başlamıştır. Polisin ilk dönemdeki işlevlerine bakıldığında da suçun önlenmesinden daha geniş anlamda iyi düzeni sağlamak olan, zabtetme biçimlerinin kapladığı alanı anlatmaktadır. Tarihsel olarak feodal dönemde Lord'a bağlı olan vassal'ların görece özgürleşmesi⁴²⁶ sonucu oluşan toplumda, özgürleşen bireyler "Kanuni erke tabi olmayan efendisiz adamlar ile eş tutuluyordu."⁴²⁷ Bağımlılık,⁴²⁸ feodal dönemde başeğme anlamına geliyordu. Toplumsal düzende bir yandan lordların diğer yandan piskoposların etkili olduğu bir ilişki söz konusuydu. Bu dönem de bağımlılık, hem toplumsal ilişkiler de hem de büyük varoluş zincirinin bir parçası olmak anlamında, düzenin içsel hiyerarşik anlamı olarak kabul edilmekteydi. Polislik faaliyeti suçluları cezalandırarak toplumsal hiyerarşiyi güvence altına alma odaklıydı. Aslında polisin temel görevi her şeyi yerli yerinde tutmaktı.⁴²⁹ İlk evre de polis, toplum ile devletin çıkarlarının aynileştirilmesinde önemli rol oynuyordu. Devletin çıkarlarını temel alarak genel iyi ve toplumsal refahın kontrolünü sağlıyordu.

17. yüzyıla gelindiğinde ilahi kaynaklı olan düzen kavramı Ortaçağın güvenlik algısını da oluştuyordu. Tanrı henüz öldürülmemiştir. Bu dönem de devlet, toplumsal hayatın düzensizliğini giderecek, yeni bir düzen inşa edecek konuma yükselirken, düzen kavramı aşkın olan ilahi anlamından sıyrılıp egemen güç etrafında yapılandırılmış ve onun emrine girmiştir. Egemen devlet, düzeni inşa etmeye muktedir görüldüğünde, bu inşayı geliştirecek mekanizmada –Polis-

⁴²⁵ Feodal dönemde yaşamalarına rağmen, kendilerini feodal dönem öncesi kutsal törenle çevrili tüzel imtiyaza sahip olarak görülen kitleye verilen ad. Poggi, *Devlet, Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, s.56.

⁴²⁶ Avrupa'da erken 16. yüzyılda işçi isyanlarına rastlamak mümkün hale geldi: 1520-21'de İspanya'da Comuneros, 1524-26'da Alman Köylü ayaklanmaları, 1525'de Germenias, 1525-28'de İngiliz Tekstil İşçilerinin isyanları, 1536-37'de isyanları.

⁴²⁷ Erol Subaşı, "Kapitalizmin Şafağında: Kent, Polis ve Güvenlik", *Kent Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 23, 2018, s.116.

⁴²⁸ Subordinate: mid-15c., "having an inferior rank," from Medieval Latin *subordinatus* "placed in a lower order, made subject," past participle of *subordinare* "place in a lower order," from Latin *sub* "under" (see sub-) + *ordinare* "arrange, set in order," from *ordo* (genitive *ordinis*) "row, rank, series, arrangement" (see order (n.)). <https://www.etymonline.com/search?q=Subordinate>, (Erişim: 19.12.2019).

⁴²⁹ Subaşı, "Kapitalizmin Şafağında: Kent, Polis ve Güvenlik", s.119.

meşruiyet kazanmıştır.⁴³⁰ Polis yönetmelikleri de artık akıl ve iradenin yetkisinde egemen devlet tarafından yürürlüğe konulacak yasalara dayanacaktır. Düzen artık gücü kendinde bulan insan tarafından kurulacaktır. Polis, ilk evresinde geleneksel yasalara ve ilahi kaynaklı düşüncelere dayanırken ikinci evrede egemenin otoritesinde varlığını sürdürecektir. Yeni Dünyanın keşfi, Rönesans, Reform, Kopernik-Galileo-Newton devrimi, düzen fikrindeki değişimin en önemli nedenidir. Uhrevi düzen anlayışından kademeli olarak dünyevi-kusurlu düzen anlayışına geçilmesini anlatır. İlerleme fikri ile düşünüldüğünde politik otorite, matematiksel ve geometrik hesaplarla devletin formu olan polis aracılığıyla yazılı hale getirildi, sistematikleştirildi ve rutinleştirildi.⁴³¹

Otuz Yıl Savaşlarından sonra ortaya çıkmaya başlayan düzenli orduların ve devletin mali giderlerini karşılamak için toplumu, zenginliğin üretilmesi doğrultusunda yönetmekten başka çare yoktu. Modern devlet varlığını korumak için merkantilist politikaları devreye soktu. Birinci evreden ikinci evreye geçişte rol oynayan Merkantilizm -Almanca kullanımıyla Kameralizm-'in gelişimiyle polis biliminin paralellik gösterdiği görülür.⁴³² Devletin refahının artırılması için egemenin kudretinin artırılması gerekiyordu. Refah durumu ile devletin refahının eşitlendiği bu dönemde sürecin devamlılığı için nüfus politikaları, para arzı, ticaretin artırılması için politikalar oluşturulmalıydı. Heckscher'in şehir ekonomisinin ulusallaşması diye betimlediği süreç başlıyordu.⁴³³ Polis ortaya çıktığı sürecin aksine aksaklıkların

⁴³⁰ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, s.45.

⁴³¹ Age, s.43.

⁴³² Justi, “*Polisin bilirkışisi ekmekle, Kameralist de biçmekle mükelleftir.*” diyordu. 1937’de yayınlanan bir kaynakçada 1600 ve 1800 yılları arasında ‘polis bilimi’ başlığında 3.215 çalışma, Kameralizm üzerine 14.000 civarında çalışmanın olduğunu ortaya koydu. Pasquale Pasquino, “*Theatrum Politicium: The Genealogy of Capital –Police and the State Prosperity,*” Graham Burchell, Colin Cordon and Peter Miller(der.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality* içinde (London: Harvester Wheatsheaf, 1991), s.112, Isabel Hull, *Sexuality, State and Civil Society in Germany, 1700-1815* (Ithaca: Cornell University Press, 1997) s.155’den akt. Age, s.52. I. Friedrich Wilhelm tarafından Prusya’da, 1727’de Halle Üniversitesinde “*Oeconomia, Policy und Kammer-Sachen*” kürsüsü, Frankfurt-an der Oder Üniversitesinde ise “*Kameral-Ökonomie und Polizeiwissenschaft*” kürsüsünün kurulması dikkat çekicidir. Benzer kürsüler Viyana (1752), Leipzig (1763), Würzburg (1764), Freiburg, Klagen fürth ve Innsbrück (1768), Göttingen (1765) ve Ingolstadt’da kurulmuştur. Liberal politikaların etkili olduğu dönemde, Polis bilimi gibi Kameralizme ait bu kürsüler, ‘liberal’ inanca sahip kişiler tarafından devralındı ya da liberal politikalara uyumlu hale getirildi. İlk olarak 1768’de Milan’daki Kameral Bilim Kürsüsü, İtalyan Adam Smith’i olarak bilinen Beccaria tarafından dönüştürüldü. Age, s.83.

⁴³³ E. E. Hecksher, *Merkantilismus*, Jena 1932, I. Cilt, s.108’den akt. Jürgen Habermas, *Kamusalığın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sencer), İstanbul 2003, s.79.

tamiri değil, yeni koşulların yaratılmasında etkili olmaya başlıyordu. Polis tarafından korunan şey, aslında modern devletin düzeniydi.

Polis, toplumsal huzuru sağlayacak vaftiz, evlilik ve cenaze törenlerinden, yiyecek ve içeceklerin kontrolüne, köprülerin ve kentlerin denetimine, din ve ahlak dışı kalıpların gözlenmesine kadar her türlü konuya nüfuz ediyordu. Toplumsal düzenin inşası için bu dönemde polis; Paris'te *lieutenant de police*, Rus Çarı Petro tarafından 1718'de St. Petersburg'da, 1733'den itibaren ülke sathında kraliyet polis idaresi (*politsiia*), 1742'de II. Friedrich tarafından polis direktörlüğü ve 1751'de Maria Theresa tarafından da polis şube müdürlüğü olarak taklit edildi.⁴³⁴

Merkantilist anlayışın hâkim olduğu bu dönemde ticaretin hem denetlenmesi hem de desteklenerek zenginliğin sağlanması için çalışılıyordu. Dönemin tahıl politikası en önemli şeydi. Devlet tahılın nereden alındığı, kim tarafından satıldığı, kime satıldığı ve kimin depolarında saklandığı, tahılın miktarını ve her türlü bilgiyi sertifikalandırarak kayıt altına alıyordu. Zira tahılın denetimi ekmek fiyatından, enflasyon oranına, tüccarın kazancına ve doğrudan halka sirayet ediyordu. Toplumsal sükûnetin sağlanması için nüfusun ihtiyaçlarının bilinmesi gerekiyordu. Toplumsal düzen, piyasada var olan belirsizliklere ve kâr oranlarının düşmesine yol açacak gelişmelere terk edilemezdi. Refah ile anlaşılan, kralın savaş masraflarını destekleyen burjuvazi ile alakalıydı. Toplum içinde yoksullaşan bireyler, sermaye sahibi burjuvazinin üzerinde oluşturacağı kaygının giderilmesi için polis tarafından denetlenmesi gerekiyordu.

Polis Şube Müdürü Lemaire'e göre, yiyeceğin görünür olması, "*Yoksulları ayakta tutup, onları cesaretlendirmektedir; bu durum onları aşırı ümitsizliğe sürükleyen sefalet tahayyülüne neden olan korku ve belirsizliği onların düşüncelerinden uzaklaştırmaktadır.*" Leray de Chaumont 1766'da "Eğer Paris'teki 800 bin insan, altı saat için ekmeksiz kalırsa, her şey güme gider"⁴³⁵ diyordu. Toplumdaki insanların aç kalması burjuva için her türlü zarar olarak görülebilirdi.

⁴³⁴ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, s.45.

⁴³⁵ Geoffrey Kay-James Mott, *Political Order and the Law of Labour* (London: Macmillan, 1982), s.126'den akt. Age, s.59.

Burjuvanın kazanımlarını tehlikeye düşürecek yeni bir sınıf ortaya çıkıyordu: emekçi sınıf. Yoksulluğa ve aylaklığa meyleden herkes devletin refahına karşı olan grup içinde adlandırılıyordu. Sonnenfels, tatil ve şenlik zamanlarında kaç iş-saatinin kaybedildiğinin hesabını yapıyordu.⁴³⁶ Devletin refahını sağlayacak iş gücüne yoksul olarak adlandırılanlar sahipti. Toplumun düzenini bozacak aylaklık, dilencilik ve başıbozukluğun zabtedilmesi gerekiyordu.

Polis toplumsal düzensizliğe yol açan yoksulluk ile mücadeleye başlamıştı. Sonnenfels, "İrsi bir talihe sahip olmadığı müddetçe, bir kimsenin geçimini sağlamasının iki yolu vardır: çalışmak veya suç işlemek" diyordu.⁴³⁷ İnsanın geçimini sağlayabilmesinin yolu iş hayatına dâhil olması ile mümkündü. Efendisizlerden duyulan korkuya yanıt olarak ortaya çıkan polis, düzenin inşasında zenginliğin üretilmesi için, yoksulluğa düşmüş aylaklık eden insanların, hesap kitap bilen bireylere dönüşümünde rol oynadı. Bu şu anlama geliyordu, "Polisin dolaşıma sokulan işi, işin dolaşıma sokulmasıydı."⁴³⁸ 18. yüzyıl Avrupası'nda sanayi devrimi ile büyük fabrikaların açılması sonucu zenginliğin artması, bilimsel devrimlerin getirdiği yenilik ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, coğrafi keşiflerle gelen birikim Britanya İmparatorluğu'nun nüfuzunu artırırken, Amerika'da koloniler bağımsızlık mücadelesine başlamış, milliyetçiliği ortaya çıkaran Fransız Devrimi'nin temellerinin atıldığı bir döneme geçilmiştir.

Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği isimli eseri, devletin müdahale etmediği piyasanın kendi kendine yetebildiği bir düzenin habercisiydi. Smith'in kitabı yazdığı ortamda bireyciliğe dayalı özgür bir dünya oluşuyordu. Toplumsal düzenin inşasında rol oynayan Polis'e karşı bakış, değişen ekonomik anlayışı yansıtan Smith'in eserlerinde görülebilir.⁴³⁹ Smith, Hukuk Üzerine Dersler adlı eserinde eski dönemin

⁴³⁶ Van Horn Melton, *Absolutism and the Eighteenth-Century Origins of Compulsory Schooling in Prussia and Austria* (Cambridge University Press, 1988), s.128'der akt. Age, s.65.

⁴³⁷ Age, s.61.

⁴³⁸ Age, s.65.

⁴³⁹ Smith, *Police* kelimesini, yönetmek, siyaset ve hükümet anlamlarına gelen Yunanca *Politeia*'dan gelse de daha dar anlamda kullanmıştır. Smith'e göre 3'e ayrılır: 1. Temizlik, 2. Güvenlik, 3. Ucuz metalar ve mal bolluğu. Bkz. Adam Smith, *Lectures on Jurisprudence*, R. L. Meek, D. D. Raphael ve P. G. Stein (yay. haz.), Indianapolis: Liberty Fund, 1982, s.5-6, 331, 333, 398, 486'den akt. Doğan Göçmen ve Gazanfer Kaya, "Adam Smith'in Siyaset Felsefesine Dair Bir Kuramsal Çerçeve", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, S. 15, 2013, s.85-109.

zenginliğini sağlayan koşulların devamını sağlayacak Polise karşı çıkmazken Milletlerin Zenginliği eserinde, polise dair bakış olumsuz bir hal alırken polis serbest piyasanın önünde bir engel olarak görülmüştür.⁴⁴⁰ 16. yüzyılda toplumsal düzen için tehlike olarak görülen aylaklar -efendisizler- artık fabrikalarda işgücü olarak toplumsal refaha katkı sağlıyordu. Yoksulların iş piyasasına katılması ve fabrikalar da ki gelişmeler uzmanlaşmayı gerektirdi. Smith'in bahsettiği iş bölümü artık mümkün idi. Eski düzene ait aynı ödeme, nakdi ücret talep eden işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla ortadan kalktı.

Bireyselleşmenin arttığı bu dönemde denetim zayıflıyor ve özgür bir dünyaya geçiliyordu. Zenginleşme artık bireyin kendi mülkiyeti üzerinde söz sahibi olmasıyla sağlanabilirdi. Herkesin kendi kendine işleyen bu sistemde daha iyi koşullara sahip olmak için harcayacağı çaba toplumsal zenginliğe yol açacaktı. Toplumsal iyiye, gizli el tarafından yönlendirilen özel çıkar peşinde koşmak ile ulaşılabilecekti. XV. Luis yönetimi 1764 Fermanı ile Fransa'da tahıl üzerindeki denetim mekanizmasını terk etmesi bunun ilk örneğidir. Tahıl üzerindeki her türlü denetimi sağlayan polis sistemini ve buna bağlı kuralları kaldırmış ve serbestlik dönemi ilan etmiştir. Piyasa içindeki herkes Tahıl'ı istediği gibi alıp-satabilecekti. İlk dönemde toplumsal düzen için tahıl kontrolünü sağlayan polis'e karşı bakış, serbest ticaret dönemine geçildiğinde tahıl fiyatlarını yükselttiği ve arzı engellediği için olumsuz bir hal almıştır.⁴⁴¹ Değişen ekonomik anlayışa karşı, feodal dönemin bağımlılık ilişkilerini muhafaza ettiği için polis'in dönüşüme uğraması gerekiyordu. Tahıl da diğer ürünler gibi meta olduğu için serbest bırakılmalıydı. Polisin, bugünkü anlamda suç ile ilişkilendirilen ve liberal politikalara dayanan anlamını kazanacağı üçüncü evreye geçiş süreci başlamıştı.

Liberal politikaların etkili olduğu 19. yüzyılda yasama, yargı ve iç güvenlik alanlarında kanun hâkimiyetinin⁴⁴² olduğu bir döneme geçiliyordu. Feodal dönemin bağımlılık yapısının yerine, özgür bireylerin kendi çıkarlarını koruduğu ve kanun

⁴⁴⁰ Ceyhan Gürkan, "Adam Smith'in Police Kavramı", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, S. 16, 2013, s.151-154.

⁴⁴¹ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, s.73.

⁴⁴² Kanun hâkimiyetini, polis düzeninin üzerine koyma fikri Amerika'da 1779'da Virginia valisi Jefferson tarafından vatandaşların iyi eğitilmeleri için College of William and Marry'de Hukuk ve Polis adında bir kürsü kurması ile atılmıştı. *Age*, s.81.

önünde eşit haklara sahip vatandaşların olduğu anlayışa geçiliyordu. Kanun hâkimiyeti altında yürütülen her şey hukuka uygun olarak yapılmak zorundaydı. Polisin görevi, hukuk'un öngördüğü şekilde işleyecekti. Polis'e verilen yeni görev, suçun önlenmesi ve iç asayişin sağlanmasıydı. İç asayiş sağlayan polisin yanında modern devletin sınırları dışında güvenliğini yurttaş-ordular sağlıyordu. Merkezileşmenin kısmen ortaya çıktığı dönemde İngiltere'de Sulh hâkimliği kurumu, Kıta Avrupa'sında ise, Fransa kökenli İdare müdürlükleri aracılığıyla denetim sağlanacaktı. Modern anlamda devlet kendi sınırları içerisinde kurumsal gücünü daimi kılıyordu. Bu güç ise, daimi yönetim ve yerleşik orduda birleşiyordu.⁴⁴³

1795 yılında hukuk kuralları Prusya'da, *Polizeistaat* (Polis devleti) yerine bir *Reichstaat* (Kanun devleti) ortaya koyuyordu. Avusturya'da 1782 tarihli temel polis reformları, polisin refaha ve güvenliğe dair görevlerini ayırt ediyordu.⁴⁴⁴ Liberal politikalarla şekillenen yeni dönemde krallara karşı halkı destekleyen burjuvazi yeni dönemin kavramlarını da belirliyordu. Burjuva, halkın nitelik kazanması ile kendi menfaatini belirleyebilen ve ona göre hareket eden bireyi ortaya çıkardı. Bu birey kendi emeğinin karşılığı olan mülkiyete sahip olacaktı. Locke, "Her adam kendi şahsında bir mülkiyete sahiptir" diyordu.⁴⁴⁵ Hobbes'un Leviathan'ı ile can güvenliği sağlanan sermaye sahipleri, mülkiyet ile sahip olduğu malların da güvenliğini sağlıyordu. Liberalizmde güvenliğin özgürlükle özdeşleştirilmesi, burjuva toplumunun kalbinde yatan güvensizliği (insecurity) yani mülkiyet güvensizliğini ortadan kaldırma çabasının sonucudur.⁴⁴⁶ Burjuvanın temel kavramı olan güvenlik, kurulan düzenin devamlılığı için esastır.⁴⁴⁷

Londra Metropolitan Polisi'nin 1829'da kuruluşu modern polis teşkilatının kuruluşu kabul edilir. Egon Bitter, "Bugün bildiğimiz haliyle polis, İngiliz

⁴⁴³ Habermas, *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, s.79.

⁴⁴⁴ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, s.83.

⁴⁴⁵ John Locke, "Hükümete Dair İki Risale", (Çev. Kapadokya MYO Çeviri ve Redaksiyon Heyeti), *Batıya Yön Veren Metinler II, Rönesans/Protestan Reformu/Erken Modern Dönem/Bilim Çağı (1350-1650)*, Alev Alatlı (Der.), 2011, s.859-862.

⁴⁴⁶ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, s.103.

⁴⁴⁷ 1840'lar da ortaya çıkan ilk Polisiye romanlarda, polise karşı olumsuz tutum özel mülkiyet fikrinin gelişmesine paralel olarak Polis'in zorunlu olmaktan çıkıp olumlu bir hal aldığını gösterir. Zira bu dönem liberal politikaların etkili olduğu düşünüldüğünde Polis'in Ortaçağ'a özgü hali değişmek zorundaydı. Ernest Mandel, *Hoş Cinayet Polisiye Romanın Toplumsal Bir Tarihi*, (Çev. N. Saraçoğlu ve Bülent Tanater), İstanbul 1996, s.33.

toplumunun on dokuzuncu yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkardığı bir yaratıdır”⁴⁴⁸ yorumunu yapmıştır.⁴⁴⁹ Polis, liberal dönemde kanun ve düzen çerçevesi içinde, kanunda tanımlanmış ve suç olarak addedilen olaylara müdahale etmesi için tek bir çatı altında toplanan ve profesyonel kamu görevlileri ile zor uygulanması olarak tanımlanır.⁴⁵⁰ Polis, kanun tarafından sınırlandırıldığı gibi, kanunun öngördüğü zoru uygulamak zorundadır. Yeni polis teşkilatının kurucuları ve entelektüelleri olarak Sir Robert Peel (1788-1850) ve Patrick Colquhoun (1745-1820) polisin görevini suçu tespit etmekten ziyade önlemek olduğunu vurguladılar. Yeni politik düzenin sağlanması için, yeni araçlara ve kavramlara ihtiyaç vardır. Bu kapsamda Kriminoloji bilimi de 19. yüzyılda suç araştırmaları olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁵¹ Kriminoloji tek tek insanlarla değil aynı zamanda toplum ve toplum içindeki farklı gruplarla da ilgilenir. Toplumsal düzenin sağlanması için suç ve suçlu profilleri çıkaran devlet, güvenliği için polisin gücünden yararlanacaktır. Ülke dışında ordu ile mücadelesini sürdüren devlet, ülke içinde de polisin varlığı ile gücünü pekiştirir. Modern devletin merkezinde yer alan güç ile güvenliğini sağlayan devlet diğer yandan da medeniyetin, hukukun ve düzenin bir parçası olarak görülmüştür. Polis, modern devletin liberal politikalar ile uyum sağlamasında ve düzenin sağlayıcısı olmasında en önemli görevi üstlenmiştir.

2.2.2. Jandarma

Avrupa'da Ortaçağa hâkim olan feodal yapının etkisi gittikçe kırılıyordu. Uzun süren savaşlar toplumların ve devletlerin ekonomik anlamda iflasına yol açıyordu.

⁴⁴⁸ İngiliz düşünce geleneğine yabancı gözükse de *polis* kelimesinin resmi kullanımı 1714'te Kraliçe Anne'in İskoçya'ya ülkenin genel idaresi ile ilgilenmesi için bir polis müfettişi atamasından sonra gerçekleşti. İngiltere'de polis ile ifade edilmese de Fransızcadan bir çeviri olan “politika”(policy) kelimesi, İngilizce'ye “Commenwealt” (kamu yararı, ortak iyi) veya ‘policy’ şeklinde çevrilmiştir. Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, s.48. Policy kelimesinin kökeni için bknz: <https://www.etymonline.com/search?q=policy>, (Erişim: 12.12.2019).

⁴⁴⁹ Egon Bittner, *The Functions of the Police in Modern Society: Cambridge: Oelgeschlager, Gunn and Hain Publishers Inc*, 1980, s.15'den akt. Ali Çağlar, “Polis ve Polisliğin Ortaya Çıkışı: Sosyolojik Bir İnceleme”, *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 4, s.126.

⁴⁵⁰ Güven Şeker, *Polisin Kent Güvenlik Uygulaması ve Yönetim Modeli*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2009.

⁴⁵¹ 1792'de suç psikolojisi isimli kitap ilk Almanya'da yayımlanmıştır. 1876 yılında Sezar Lombroso'nun “Suçlu İnsan” (L'uomo delinquente) kitabının yayımlanması ile suçun ve suçla meşgul olmanın sosyal bir bilim olduğu ortaya konulmuş ve bu tarih kriminolojinin yılı olarak kabul edilmiştir. Age, s.46.

Ortaçağın klasik görüntüsü olan bölünmüşlük, Westphalia ile ortaya çıkan merkezi otoritelere bağlı siyasi ve toplumsal yapılarla değişmeye başlamıştı. Şehirleşmenin başlamasıyla artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması önemli bir sorun teşkil ediyordu. Feodal dönemin toprağa bağlı yapısı, bireylerin bağlı olduğu Lord tarafından sağlanan güvenliği, şehirleşme ile birlikte yeni kurumlara olan ihtiyacı ortaya çıkardı. Feodal dönemin şövalyeleri artık ortadan kalkmaya başlamıştı.

Modern dönem öncesi Avrupa'da şehirler hala Ortaçağ surlarıyla korunuyordu ve geceleri şehrin kapıları kapatılıyordu. Şehre su yolu ile girebilecek suçluların engellenmesi için demir bariyerler alçaltılıyordu. Şehirlerde aydınlatma 1667 (Paris) ve 1669 (Amsterdam) yıllarında kullanılmaya başlandı.⁴⁵² 1667'de Paris polisi, gece bekçilerinin yerine merkezi hükümete bağlı üniformalı birlikler koydu. 18. yüzyıla gelindiğinde bu birlikler, suçları araştırarak *commissaire*'lerden ve atlı devriyelerden oluşuyordu.⁴⁵³

Avrupa'da merkezileşmenin başlamasıyla kırsal kesimde yaşanan ekonomik sıkıntılar sonrası yaşanan göçler, kırsal kesimde var olan derebeylerin de gücünü sarsıyordu. Modern devletin egemen olması ile kurumlarını tedricen oluşturması, yeni dönemde şövalyelerin yerini merkezi otoritenin altında güvenlik teşkilatları alacaktı. Paris'te şehirlerin güvenliği için kurulan polisten sonra kırsal alanda aşayışın sağlanması için Marechaussee iç güvenliğin önemli bir birimiydi. Prusya Jandarması feldgendarmerie, İtalyan jandarması carabinieri ismiyle biliniyordu.⁴⁵⁴ Orduda askeri bir görevi de olan Marechaussee, yol, askeri sevkiyat ve asker firarilerin yakalanmasından da sorumluydu.⁴⁵⁵ 1769 yılında teşkilatlanması hazırlanmış, 1791 yılında da Marechaussee ismi Gendarmerie Nationale (Milli Jandarma) olarak değiştirilmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁵² Julius R. Ruff, *Erken Modern Avrupa'da Şiddet 1500-1800*, (Çev. Didem Türkoğlu), İstanbul 2008, s.112.

⁴⁵³ Age, s.114.

⁴⁵⁴ Ahmet Özcan, "Osmanlı Devletinde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 53, Ankara 2013, s.177.

⁴⁵⁵ Mehmet Soytürk, "Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma Teşkilatı", *History Studies*, C. 4, S. 2, 2012, s.304.

⁴⁵⁶ Güray Alpar, "Geçmişten Günümüze Güvenliğin Sağlanmasında Bir Kolluk Kuvveti Olan Jandarmanın Rolü ve Dünyadaki Konumu", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 2, S. 1, 2013, s.84.

Mutlakıyetçi devletin ortaya çıkmasıyla kralın otoritesi altında Fransa'da merkezi bir güvenlik sistemi oluşturulabildi. Avrupa'da hâkim olan feodal yapı Fransız Devriminden sonra ortadan kalktı. Fransa'da devrimden önce kurulan kolluk kuvveti Marechaussee devrimden sonra Jandarma olarak düzenlendi. Fransız Devriminin ardından ortaya çıkan ve varlığını halen devam ettiren Jandarma 19. yüzyılda Avrupa devletlerinin çoğunda kurulduğu gibi zamanla farklı ülkelere de yayıldı.⁴⁵⁷ Daha sonra Fransa topraklarında hâkim olan düzensizliği düzenleme görevi de verilmişti. Napolyon, ülke içindeki azalan gücünü toplamasında önemli bir etken olan Jandarma sistemini, Avusturya toprakları içerisinde bulunan Lombardai ve Venedik'te kurdu.⁴⁵⁸

Avrupa'nın diğer bölgelerine bakıldığında kırsal kesimi denetim altına almak için 15. yüzyılda İber topraklarında İspanya krallığı, yerel milislerin Santa Hermandad'a (kutsal kardeşlik) dönüşmesini destekledi; masrafları yerel güçler tarafından karşılanan bu konfederasyon, aynı Marechaussee gibi hem yargı hem de polis yetkisine sahipti. 1835'te yerini Guardia Civil'e (Sivil Muhafız) bırakana kadar varlığını sürdürdü.⁴⁵⁹

Osmanlı Devletinde ise Tanzimat Fermanına kadar radikal değişiklikler söz konusu değildi. Napolyon'un Mısır seferi ile Avrupa karşısında teknik açıdan geri kalmış olduğu görüldü. Osmanlı topraklarında güvenlikten sorumlu olan yeniçeriler askeri olarak önemli bir işlev görüyordu. Mısır sorununun yanında Balkanlar'da başlayan isyanlar yeni reformları gerektiriyordu. Fransa'nın etkili olduğu dönemde örnek alınan Paris polis teşkilatının yanında kırsal alanlardaki güvenlik için Zaptiye Müşirliği kuruldu.⁴⁶⁰ 1879'a gelindiğinde Jandarma adını alan Zaptiye müşirliği ile Polis arasında görev ayrımı yapıldı. Jandarma genelgesi⁴⁶¹ Fransa'dan aynen

⁴⁵⁷ Nadir Özbek, “ Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma (1876-1908)” *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, Evren Balta Pakar ve İsmet Akça (Der.), İstanbul 2010, s.53.

⁴⁵⁸ Soytürk, “Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma Teşkilatı”, s.306.

⁴⁵⁹ Ruff, *Erken Modern Avrupa'da Şiddet 1500-1800*, s.109.

⁴⁶⁰ Alpar, “Geçmişten Günümüze Güvenliğin Sağlanmasında Bir Kolluk Kuvveti Olan Jandarmanın Rolü ve Dünyadaki Konumu”, s.84.

⁴⁶¹ Namık Paşa'nın Jandarmaya Dair Layihası için bkz. BOA, HAT, nr:1245-48327 B, 29/Z/1241.

çevrilerek kabul edildi.⁴⁶² Osmanlı Devletinin Tanzimat'la birlikte iç güvenlik konusunda yaptığı reformlarda Batı'nın model alındığı, Jandarma Dergisinin bir sayısında, Avrupai sistemi kabul eden bütün devletlerin jandarma teşkilatı kurmasının mecburiyet olduğu şöyle ifade edilmişti: "*Jandarma tamamıyla Avrupai bir müessesedir. Garp usûl-i idare-i hükümetini kabul eden devletler ilk iş olarak Avrupa sisteminde jandarma teşkilâtı vücuda getirmeğe mecbur olmuşlardır.*"⁴⁶³ Osmanlı Devleti'nin modernleşme çalışmaları, esasında Batı'da ortaya çıkan modern iç güvenlik anlayışının siyasi ve toplumsal gelişmelerin bir sonucudur.⁴⁶⁴

Avrupa'daki modernleşme hareketi ile siyasetten, güvenliğe kadar birçok alanda yapılan değişikliklerle devletler, modern devlet anlayışına uygun olarak yenilikleri yapmaktaydı. Modern devletin egemenliğinden kasıt sahip olduğu ülkenin en uzak köşesine kadar otoritesinin götürülmesiydi. Bu kapsamda Jandarma modern devletin kendi halkı üzerindeki gücünü göstermesi açısından önemlidir. Jandarma, devletin güvenlik sistemlerinden birisi olarak modern devletin merkezi yapılanmasının sağlanmasında ve güvenliğinde önemli bir rol oynamıştır.

2.2.3. Ordu

Modern devlet, halkının üzerinde yaşadığı sınırları belli olan ülkenin egemeni olması ile diğer yapılardan ayrılır. Modern devleti diğer devletlerden ayıran önemli unsurlardan birisi ulusudur. Her devletin kendisini diğer devletlerden ayırmak ve ulusunun üstünlüğünü vurgulamak için iki önemli faaliyeti vardır. Birincisi zorunlu eğitim, ikincisi ise zorunlu askerliktir.⁴⁶⁵ Devletin ulusunun diğerlerinden farklı olduğunu anlatmasının en iyi yolu eğitimidir. Eğitim yoluyla insanlar, ulusal devletin yaşamına ancak eğitilerek katılabilirlerdi. İnsanlar ortaya konulan ve ulus olma

⁴⁶² Soytürk, "Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma Teşkilatı", s.312.

⁴⁶³ Jandarmamızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensîkiye", *Jandarma Mecmuası*, 1 Kanun-ı sani 341, sayı 1, s.16'den akt. Özcan, "Osmanlı Devletinde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839)", s.178.

⁴⁶⁴ Ahmet Özcan, "Osmanlı Jandarmasının Kuruluşuyla İlgili Bazı Problemler", *Türk Tarihçiliğine Katkılar*, Üçler Bulduk ve Abdullah Üstün (Ed.), Ankara 2013, s.157.

⁴⁶⁵ Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı 1874-1914*, s.169-175, 178, 326-329.

yolundaki yeni inanç sistemiyle,⁴⁶⁶ kamu yararını güden ve bunun da yasalar aracılığıyla garanti altına alındığını bilen yurttaşlar haline geleceklerdi. Sadece eğitim yoluyla kazanılamayan değerler ise vatani için canını hiçe sayan ve kendinden değerli gördüğü ülke için savaşıacak ordular ancak zorunlu askerlik ile temin edilebilirdi.

Avrupa'da 15. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın sonu arasındaki dönemde çoğu Avrupa devletlerinde politik ve askeri anlamda merkezi bütünleşmeler oldu. Askeri Devrim ile beraber disiplin; mekanik ve nötr bir yönetim tekniği olarak algılanmaya başladı.⁴⁶⁷ Merkezi otoritenin başında bir kralın ya da bir prensin olduğu ülkelerde devletin toplum üzerindeki etkisini gösteren vergi toplama yöntemleri değişmiş, kralların etrafında Ortaçağa özgü yöntemlerle ulusal ordular oluşturulmuştur.⁴⁶⁸ Bu ulusal ordular, teknik olarak teçhizat zayıflığı bir yana askeri disiplin altında olmamalarından dolayı dağınık, başıbozuk bir tutum içindelerdi. Zira bu dönemde ayaktakımından gelen insanlar,⁴⁶⁹ parasını kim verirse onun için savaşan paralı askerler olduğu için böyle bir ortamda güvenliği sağlamak da kolay değildi. Machiavelli'ye göre İtalya'nın bölünmüşlüğü ordularının düzensiz ve dağınık olmasının yanında paralı askerlerden oluşması sebebiyledir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ 19. yüzyılda yükselişe geçen milliyetçi sloganlar askeri itaat açısından belli bir katkı sağlasa da, hiçbir savaşa ölümü “şehadet” olarak tanımlayan dini söylemler kadar etkili olamıyordu. Askeri modernleşme döneminde dini söylemin kullanımı için bakınız: Mustafa Sabri Sözeri, “Dünya Ordularında Din Terbiyesi ve Teşkilatı” *İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi*, S. 2, İstanbul 1964, s.93-164.

⁴⁶⁷ Gültekin Yıldız, “Ondokuzuncu Yüzyılın İki ‘Standardizasyon Ütopyası’: Kışla ve Hücre Tipi Hapishane”, *Türkiye Günlüğü*, S. 112, 2012, s.122.

⁴⁶⁸ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, (Çev. Birtane Karanakçı), İstanbul 2001, s.103.

⁴⁶⁹ Mob: 1680s, "disorderly part of the population, rabble, common mass, the multitude, especially when rude or disorderly; a riotous assemblage," slang shortening of *mobile*, *mobility* "common people, populace, rabble" (1670s, probably with a conscious play on *nobility*), from Latin *mobile vulgus* "fickle common people" (the Latin phrase is attested c. 1600 in English), from *mobile*, neuter of *mobilis* "fickle, movable, mobile" (see *mobile* (adj.)). Also used of a promiscuous aggregation of people in any rank of life (1680s), and in Australia and New Zealand used without disparagement for "a crowd." Meaning "gang of criminals working together" is from 1839, originally of thieves or pick-pockets; the American English sense of "organized crime in general" is from 1927. <https://www.etymonline.com/search?q=mobile>, (Erişim: 18.02.2020). “Mob” (ayak takımı), Latince'deki *mobile vulgus*'tan kısaltılmış ve onsekizinci yüzyılda yoksulları, yani alt tabaka olarak beliren işçi sınıfını kodlamak için geliştirildi. Aşağıdan gelen ‘ayak takımı yönetimine’ (mob rule) karşı çıkma görevi polisindi. Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, s.94.

⁴⁷⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları, “Tanrı:İktidar”, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, Mehmet Ali Ağaoğulları (Ed), İstanbul 2011, s.333.

Devletin kendi askerleri dışında, silahlı kabileler, göçebeler, soyguncular, eşkıyalar ve korsanların, merkezi idarenin dışında varlıklarını sürdürdükleri bir dönemdi. Bu yapıların kontrolü için yerel idarelerin güçlerini artırması durumunda ise yarı bağımsız askeri idareler ortaya çıkmaktaydı.⁴⁷¹ Avrupa'da askerlere yapılan yatırımların karşılığını alamayan kentin ileri gelenleri hızla zafer kazandıracak silahlar istiyorlardı. Fransız hükümdarlar ise ücretini kendi ödedikleri, kendilerinin denetiminde bulunan bir ordu ile sonuç elde etme düşüncesindeydiler.⁴⁷² Modern düzenli orduların ilk örneğini Hollanda ordusu oluşturmuyordu.⁴⁷³ 19. yüzyıla kadar geçen sürede Avrupa da ülkelerin ordularının askeri olarak büyümesine bakıldığında bu süreç daha iyi anlaşılabilir. Modern devlet için önemli olan, ortaya çıkan bu sınıfın eğitilmesi sonucu vatandaş olarak gönüllü savaşa koşmasıdır.⁴⁷⁴ Gönüllü olarak asker olmaya koşan yurttaşlar sayesinde ülke içinde sağlanan birlik, dış düşmana karşı her daim mücadelenin yolunu açıyordu. Carl Schmitt'e göre genel askerlik hizmeti⁴⁷⁵ olmadan gerçek demokrasiden ve seçim hakkından bahsedilemezdi.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ Giddens, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, s.83.

⁴⁷² Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, s.49.

⁴⁷³ Yıldız, "Ondokuzuncu Yüzyılın İki 'Standardizasyon Ütopyası': Kışla ve Hücre Tipi Hapishane", s.122.

⁴⁷⁴ Monarkın bakışları altında "suni ve tam tekmilli bir makine düzeni" içinde icra edilen askeri resmigeçit, talim ve manevralar, Aydınlanma döneminin politik şekli olan mutlakiyetçi devletin isbat-ı nefis ettiği birer aynaydı. Askeri teknik görüntüsünün arkasında politik bir kareografiye sahip bu "resmi gösteriler (spectacles)" ile monarşik idarenin mutlak hâkimiyet iddiası ve tanzim (rasyonelleştirme) sevdası kamu önünde teşhir ediliyordu. Yani "askeri makine" olarak düzenli orduda görünür kılınan mükemmel mekanik ya da 17. ve 18. yüzyıl Avrupa siyaset literatürünün sevilen metaforuyla "saat düzeneği", aslında sosyo-politik evrenin bütünü için arzu edilene işaret ediyordu. Ulrich Bröckling, *Disziplin: Soziologie und Geschichte millitärer Gehorsansproduktion*, Münih: Wilhem Fink Verlag, 1997, s.68'den akt. Age, s.124.

⁴⁷⁵ Carl Schmitt için politik olan figür, devlet yurttaşı olan "Bürger"dir. Carl Schmitt için "Bürger" vatani için savaşabilen ve ölümü göze alabilen bireydir. Bu kavramı demokratik yurttaşlığı "Citoyen" kavramının karşılığında kullanmaktadır. "Bourgeois" ise "özel adam"(Privatmann)dır. "Bürger" kavramının ise, her iki anlamı içerdiğini öne sürmektedir. "Bourgeois" kendi çıkarını kovalayan ve kendiliğinden devlet için sorumluluk taşımayan insandır. Normal zamanlarda karşılaşılan "Bourgeois"lere karşılık "Bürger" ancak olağanüstü hallerde devlet-yurttaşının (Staatsbürger) doğası olarak ortaya çıkan bir kavramsallaştırmadır. Keita Koga, "Burger and Bourgeois in der Staatsrechtslehre der Weimarer Republik: Bemerkungen zur Liberalismuskritik bei Rudolf Smend, Carl Schmitt und Hermann Heller", *Staat-Souveränität-Velfassung: Festschrift für Helmut Quaritsch zum 70. Geburtstag*, Duncker und Humblot Verlag, Berlin, 2000, s. 615'den akt. Bünyamin Bezci, *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi/Modern Devletin Müdafası*, İstanbul 2006, s.79.

⁴⁷⁶ Carl Schmitt, "Starker Staat und gesunde Wirtschaft", *Staat, Grossraum, Nomos: Arbeiten aus den Jahren, 1916-1969*, Günter Maschke (Hrsg.), Duncker und Humblot Verlag, Berlin, 1995, s.79'den akt. Age, s.79.

Avrupa'da 16. yüzyıldan itibaren başlayan zenginlik devletlerin güçlü ve sürekli ordu besleyecek imkânlarla kavuşması anlamına geliyordu. Mumford ile ortaya çıkan yenilikler modern denebilecek yönlerle sahiptir. Askerliğin teknik yönlerini düzenli bir sıraya koyarak askerlerin bu sıraya göre eğitim almalarını sağlamıştır.

Hollandalı Justus Lipsius ve talebeleri olan prens Moritz von Oranien (Orange) ile Wilhelm Ludwig ve Johann von Nassau tarafından hazırlanan ilk piyade talimnameleri, Rönesans ve Reform'un politik-militer sahadaki ilk ürünleriydi. Roma sonrası Avrupa'da ilk kez Hollanda'da uygulamaya sokulan bu mekanik piyade talimi düzeni, 17. yüzyılın başında ölçeği genişletilerek sırasıyla Fransa, Almanya prenslikleri İngiltere, İsviçre, İspanya ve diğer Avrupa ülke-devletlerinde (territorial monarchy) devreye sokuldu. Prusya Krallığı, "disiplinli piyade"nin başlıca teşhircisi oldu. Bir "üniformalı kral" olan Friedrich'in bizzat talim yaptırdığı askerleri, standartlaşmanın zirvesinde artık birer "otomat"a dönüşmüşlerdi.⁴⁷⁷

Teknik olarak silahların kullanılmasının yanında Avrupa'da askeri akademinin kurulması önemli bir adımdı. Teknik eğitim alan askerlerin, halktan ayrı olduğunu gösteren en önemli gösterge ise modern üniforma ve disiplindi. Avrupa'nın her tarafında askerlerin standart elbiseleri giymesi bir norm haline geldi.⁴⁷⁸ Üniformalarını giyen askerler, kışla⁴⁷⁹ içerisinde düzenli ve disiplinli bir eğitim ile normlara uygun hale geliyordu.⁴⁸⁰ Egemen kendi güvenliğini düşünerek halkına sürekli yurttaşlık dersi veriyordu.

18. yüzyılda yaşanan endüstri devrimiyle birlikte demiryollarından, kömürle çalışan gemilere, postacılık hizmetlerinden, telgraf hatlarına kadar yaşanan yenilikler

⁴⁷⁷ Age, s.122-123.

⁴⁷⁸ Giddens, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, s.158.

⁴⁷⁹ Avrupa'da 17. yüzyıldan itibaren ilk örnekleri görülen modern askeri disiplinin temel mekânlarından birisi 'kışla' diğeri de 'hapisane'dir. Her iki kurumun da ortak özelliği, modern kitle orduları ve endüstriyel manüfaktür üretimin ihtiyaç duyduğu standart ve normal insan gücünü üretmek, savaş ve üretim organizasyonlarında "verimliliği" sağlamak adına insanı standart emek gücü haline getirmektir. Yıldız, "Ondokuzuncu Yüzyılın İki 'Standardizasyon Ütopyası': Kışla ve Hücre Tipi Hapisane", s.118.

⁴⁸⁰ Modern düzenli orduların ilk numunesini oluşturan yeni Hollanda ordusunda talim ve terbiye(exercitium-disciplina) sırasında asker adayı köylülere ve ücretli savaşçılara öğretilen ilk şey "emre itaat" idi. Devrin Newtoncu mekanik dünya tasavvuruna uygun şekilde, askerın tüfeğı eline almasından boşaltmasına kadar olan bütün bir süreç parça hareketlere bölünmüş ve ayrı ayrı resimlerde komutları ile talimnamede gösterilmişti. Bu talimnamelerin bilinen en eski yazma versiyonu 1610 tarihli ve fitilli tüfeğın atışa hazırlanmasına kadar nasıl kullanılacağını gösteren 43 komutu sıralamaktadır. Age, s.122.

savaşın endüstrileşmesine de yol açtı. Askeri emeğin standartlaştırılması süreci, silahların da standartlaştırılmasını zaruri kıldı.⁴⁸¹ Tüm bu gelişmeler Ortaçağa özgü feodalizmin surlarıyla çevrili feodal dönemin, şövalyeliği ve eski kent devletlerinin sonunu da vurguladı. Askerlik mesleği attan inecek, süvariden piyadeye, soylu'dan halka geçecektir.⁴⁸² Paralı askerlik usulünün terk edilmesi ile ulusal orduların kurulması, yeni silahların kullanılması, askeri kamuflaj giyen profesyonel orduların ellerinde topyekûn bir savaşın önünü açtı. Fransız Devrimiyle yurttaş-orduların oluşması, zorunlu askerliğe katılımın zeminini oluşturdu. Ulusçuluk duygularının yayılmasıyla ulus-devletin ulusal ordusunu oluşturacak askerler ordulara katılmaya başladı. Ulus-devletler, ulusal orduları ile üstlendiği egemenliği test eden ve sağlamlaştıran Birinci Dünya Savaşında kendini kanıtladı.

2.3. ULUSLARARASI GÜVENLİK ÖRGÜTLENMELERİ

2.3.1. Birleşmiş Milletler

Uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanması için kurulan ikinci örgüt Birleşmiş Milletler Örgütüdür. BM, Birinci Dünya Savaşından sonra kurulan MC'nin uluslararası alanda barışı ve güvenliği sağlayamaması sonucu Avrupalı devletler arasında varılan işbirliği sonucu ortaya çıkmıştır. Avrupa'da savaşların sona ermesinden sonra yapılacak görüşmelerin alt yapısı savaş döneminde atılmıştır. 1941 yılında Churchill ile Roosevelt'in bir araya gelmesiyle savaş sonrası düzenin nasıl olacağı ile ilgili 8 maddelik Atlantik Demecini yayımladılar.⁴⁸³ ABD'nin savaşa girmeden yayımlanan bu anlaşma ile tarafsızlık politikasını bıraktığı görülüyordu. Pearl Harbor saldırısından sonra Hitler, ABD'ye savaş açması ile bütün büyük güçleri karşısında bulmuştur. 1871 yılında birliğini sağlayan Prusya'nın sömürgecilik yarışına girmesinden sonra dengeleri ikinci defa bozmasına müsaade edilmeyecekti.

⁴⁸¹ Age, s.123.

⁴⁸² Cemal Baki Akal, *Sivil Toplumun Tanrısı*, İstanbul 1990, s.50.

⁴⁸³ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara 1996, s.146.

BM örgütünün kurulmasından önce 1942 yılında Churchill, ABD'ye giderek BM İttifakını kurmuştur. BM İttifakı'na ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere dâhil olmak üzere 22 ülke katılmıştır. Bu ittifaka katılan devletler Mihver devletlerine karşı kesin zafer kazanana kadar savaşıacaklardı. BM İttifakı'na katılmak, savaş sonrası düzen için kurulacak konferansta yer almak için gerekliydi. 1943 yılında Roosevelt ile Churchill arasında Kazablanka Konferansı yapılmıştır. Almanya ve İtalya'nın teslim koşullarının konuşulduğu konferans sırasında Almanya teslim olmuştu. Kazablanka'nın ardından yapılan Washington Konferansı ile Japonya'ya karşı mücadele yöntemleri ele alınmıştır. Tahran Konferansının çıkış noktası olan Quebec Konferansı ile Pasifikteki savaş görüşülmüş ve Sovyetler Birliğinin de toplantılara katılması kararları alınmıştır.⁴⁸⁴

Tahran Zirvesi öncesi 1943 Ekim'inde dışişleri bakanları düzeyinde yapılan Moskova Konferansına İngiltere, ABD, Çin ve Sovyetler Birliği dışişleri bakanları katıldı. Bu toplantı savaş sonrası düzeni için yapılan ilk toplantıydı. Sovyetler Birliği'nin savaştan sonra kurulacak örgütü destekleyeceğini söylemesi ABD için de gerekliydi. Zira MC'nin işlevini ve saygınlığını yitirmesi nedeniyle yeni kurulacak uluslararası örgüte Sovyetler Birliğinin katılması önemliydi.⁴⁸⁵

Tahran Konferansından önce Kahire'de, Japonya ile yapılacak barış antlaşmasının ayrıntılarını görüşen Churchill ve Roosevelt, Kore, Formoza ve Çin'in durumlarına da karar verdiler. Birinci Kahire Konferansından sonra Tahran'a giden Churchill ve Roosevelt orada ilk defa Sovyetler Birliğinin dışına çıkan Stalin ile görüştü. Moskova Konferansında alınan kararların onaylanmasının yanında Tahran'daki toplantının önemli yanı Türkiye'nin savaşa katılması kararıdır. Churchill ve Roosevelt ile Kahire'de görüşen İsmet İnönü, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda ki taleplerini dile getirdi. Tahran Konferansından sonra müttefikler, 1944 yılında Dumbarton Oaks'da yapılan toplantıda BM anayasası üzerinde mutabakata vardı.⁴⁸⁶ Güvenlik Konseyinin oy kullanma konusu hariç her konuda anlaşma sağlanmıştır. Müttefikler arasındaki diplomatik görüşmelerin sonuncusu olan Yalta

⁴⁸⁴ Age, s.171.

⁴⁸⁵ Age, s.172.

⁴⁸⁶ Erdem Denk, *Birleşmiş Milletler Sistemi*, Ankara 2015, s.125.

Konferansı ise savaş sonrası düzeni ile ilgilenmiştir. 1945 yılında yapılan bu konferans savaşın bitmek üzere olduğu bir zamana rast gelir.

Yalta Konferansında Ortak Barış Sisteminin kurulması kararı alınmıştır. Dumbarton Oaks'tan beri üzerinde çalışılan sistemin tasarısında Genel Kurul'da temsil ve Güvenlik Konseyinde yapılacak oylama konusunda uzlaşa sağlanamamıştı. Yalta Konferansı'nda oylama sorunu beş büyük devlete sürekli temsil hakkı ve veto yetkisi verilerek çözüme bağlandı.⁴⁸⁷ ABD ve Sovyetler Birliği'nin yanında Çin, Fransa ve İngiltere büyük devlet sayılarak oy hakkı verildi. Yeni kurulacak örgütün oylama sorununa çözüm bulunduktan sonra İkinci Dünya Savaşına sebep olan Almanya'nın işgal bölgelerine ayrılmasına karar verildi. Savaş sonrası ortaya çıkan sorunlardan birisi de Polonya ile ilgiliydi. Polonya'da hükümetin kurulması konusunda Sovyetler Birliği'nin desteklediği hükümetle, Londra'ya kaçan mülteci hükümeti arasında yapılan koalisyon ile yeni bir anlaşmaya varıldı. Polonya'nın hükümet sorununun çözülmesiyle birlikte devletin sınırlarıyla ilgili ikinci sorun ortaya çıktı. Curzon Çizgisi Polonya-Sovyet sınırı olarak tanınarak bu sorun da çözülmüş oldu. Avrupa'da işgal altında olan devletlerde savaş sonrası dönemde demokratik hükümetlerin kurulması için Kurtarılmış Avrupa Demeci yayımlandı.⁴⁸⁸ Avrupa'da yeni kurulacak düzende artık devletler diplomasi yoluyla sorunlarını çözme yoluna gidecekti. Temmuz 1945'teki Postdam Konferansı savaş sonrası kazanılan zaferin sembolüydü. Uluslararası alanda barış ve güvenliği sağlayacak olan BM Örgütü kurulmuştu. Aslında BM, büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı sonrası statüsünü koruma ve uluslararası alanda ortaya çıkan sorunları bir kurala bağlama amacıyla oluşturulmuştu.⁴⁸⁹

BM, MC'den sonra kurulan ikinci örgütlenmeydi. Uluslararası örgütlerin kendilerine has tüzel kişilikleri, ilke ve amaçları çerçevesinde faaliyetlerini yürütmeye yarayan organları vardır.⁴⁹⁰ MC gibi Avrupa örgütü olmayan BM, üye sayısı, organları ve kurumları ile daha gerçekçi ve temsili bir yapı görünümündeydi.

⁴⁸⁷ Age, s.126-128.

⁴⁸⁸ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.178.

⁴⁸⁹ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.306.

⁴⁹⁰ Denk, *Birleşmiş Milletler Sistemi*, s.13.

Güvenlik Konseyindeki beş büyük devletin üstünlüğüne dayanan bir sistem ile uluslararası alanda barış ve güvenliği sağlama amacındaydı. Uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanması ise devletler arasında sağlanacak görüş birliği ile mümkündü. Postdam konferansından sonra Almanya'nın ikiye parçalanması ile Avrupa'da siyasi ve ideolojik kamplaşma başlamıştı.⁴⁹¹ 1949 yılında resmi olarak ikiye bölünen Almanya'nın bölünmüşlüğü 1990 yılına kadar sürmüştür.

BM'in kurumları ve organları uluslararası alanda çıkan sorunları çözmek amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴⁹² BM işleyişine katkı sağlayan altı temel organdan oluşur. Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve BM Genel Sekreterliğidir.⁴⁹³ BM'nin uluslararası güvenlik ile alakalı olan organları Güvenlik Konseyi ve kısmen de Genel Kuruldur. Bu çalışmada iki organın yapısından ve işlevinden bahsedilecektir. Genel Kurul, bütün üyelerin temsil edildiği merkezi organ durumundadır. Egemen devletlerin temsil edildiği Genel Kurulda bütün devletler eşit oy hakkına sahiptir. Bütün devletlerin katılımıyla uluslararası toplumu ilgilendiren sorunların tartışılmasına olanak sağlamaktadır. Her yıl düzenli olarak toplanan Genel Kurul, gerekli görülen durumlarda özel oturumlar şeklinde de toplanabilmektedir.⁴⁹⁴ Olağan Genel Kurul toplantılarında konuşulması planlanan konular yedi komite tarafından karara bağlanır. Birinci komite uluslararası güvenlik sorunlarına odaklanırken, ikinci komite ekonomik ve finansal konular ile ilgilenir. Üçüncü komite kültürel, sosyal ve insan hakları konularında tartışırken, dördüncü komite siyasi sorunlar ve sömürgeler ile ilgili konularda görüşmektedirler. Altıncı komite uluslararası alanda hukuki konular ile ilgilenirken yedinci komite ise Özel Siyasi Komite olarak Filistin sorununu tartışmaktadır.⁴⁹⁵

⁴⁹¹ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.193.

⁴⁹² BM'nin yürütme organları ile alakalı bakınız: Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara 1964, s.209-304.

⁴⁹³ Ramazan Erdağ, "Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği: BM Genel Sekreterliği'nin Birimleri, Bürokratik ve Siyasi Rolü", *Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu*, Nejat Doğan, Cenap Çakmak ve Halil Kürşad Aslan (Der.), Ankara 2014, s.110.

⁴⁹⁴ Cenap Çakmak, "Birleşmiş Milletler Genel Kurulu: Anarşi, Küresel Yönetişim ve BM Genel Kurulu'nun Rolü", *Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu*, Nejat Doğan, Cenap Çakmak ve Halil Kürşad Aslan (Der.), Ankara 2014, s.13.

⁴⁹⁵ *Age*, s.14.

Uluslararası barış ve güvenliğe dair kararlar merkezi konum da olan Güvenlik Konseyinin tespitine bağlıdır. Genel Kurul'daki kararlar basit çoğunluk ile alınmaktadır. Genel Kurul'un kararları bağlayıcı değil tavsiye durumundadır. Genel Kurulda 193 üyenin temsil edilmesine rağmen Güvenlik Konseyi gibi bağlayıcı kararlar alamaması durumu ciddi şekilde eleştirilmektedir. Güvenlik Konseyi kendisine sunulan ya da kendisinin el koyduğu sorunların çözümü için arabuluculuk, uzlaştırma faaliyetlerinde bulunmaktadır. Barışın tehdit edilmesi durumunda ise aldığı önlemler ekonomik olduğu gibi askeri müdahale biçiminde de olabilmektedir. Barış Koruma görevi olarak adlandırılan askeri müdahaleleri yapan askerlere Barış Gücü denmektedir.⁴⁹⁶ Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar BM Şartı'na dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra 11 olan üye sayısı, 1965 yılında BM Şartı'nın 23. maddesindeki değişiklikle 15'e çıkarılmıştır. BM, devletlerin İkinci Dünya Savaşından sonra çatışmaya başlayan güvenliklerini düzenlemek amacındadır. Soğuk Savaş döneminde 230'dan fazla alınan Güvenlik Konseyi vetoları, BM kararlarının yaklaşık 1/3'ünün engellendiği anlamına gelmektedir.⁴⁹⁷ Uluslararası güvenlik ile alakalı olan bu kararlar Güvenlik Konseyinin 5 daimi üyesinin etkisini ortaya koymaktadır.

Uluslararası alanda işbirliği sağlamak amacıyla kurulan bu örgütler askeri, siyasi konularda ortaya çıkabildiği gibi kültürel ve toplumsal alanlarda da faaliyet göstermektedir. Uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla kurulan BM Örgütü, 5 daimi üyesiyle aldığı kararlar nedeniyle, Genel Kurulu işlevsiz hale büründürerek sorunların çözümü sağlanamamaktadır. Uluslararası alanda güvenlik örgütlerinin oluşturulması için, var olan sorunların tespitinin yapılması ve ardından sorunların çözümü için doğru tedavi yöntemleri kullanılması gerekir. İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan NATO, BM, Varşova Paktı (1990 yılında ortadan kalkmıştır) ve Avrupa Birliği (Avrupa içerisinde)örgütleri, devletlerin farklı isteklerinden dolayı karar alma mekanizmaları, işlevsiz hale gelmeye başlamıştır.

⁴⁹⁶ M. Tefvik Odman, "Barışı Destekleme Operasyonları", *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, 2004, s.68-102.

⁴⁹⁷ Çakmak, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi: Eleştirildiği Kadar Vazgeçilemeyen Bir Aktör", s.36.

Küreselleşme ile birlikte yeni aktörlerin sisteme girmesi ile uluslararası örgütlerin ve devletlerin varlığı sorgulanmaya başlamıştır.

2.3.2. NATO

İkinci Dünya Savaşından sonra uluslararası alanda hegemon güç olan ABD'nin öncülüğünde, Sovyetler Birliğine karşı oluşturulan ittifak sonucu ortaya çıkmıştır. Avrupa'da Almanya üzerindeki görüş ayrılıkları, uluslararası ortamın Doğu (Sosyalist) ve Batı (Liberal) olarak ayrılarak, iki kutuplu adlandırılan dönemin başlangıcını oluşturmuştur.⁴⁹⁸ Bir yandan Prag Darbesi diğer yandan Berlin Bunalımı ile Avrupa'da kesin ayrılık başlamıştır. Bu süreçte Prag darbesinden sonra İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg dışişleri bakanları Brüksel Antlaşmasını imzalayarak, Avrupada yaşanacak silahlı saldırı durumunda yardım etmek amacıyla Batı Birliği Savunma Örgütü'nün temelini atmışlardır.⁴⁹⁹ İki büyük güç olan ABD ve SSCB arasındaki güvensizlik, uluslararası alana hâkim olmaya başlamıştır. Kore Savaşı ile Kuzey Atlantik Antlaşması, örgüt haline getirilerek Avrupa Müttefik Komutanlığı kurulmuştur.⁵⁰⁰ İşte bu ortamda ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelesinin yansıması olan NATO, 4 Nisan 1949 tarihinde imzalanan Washington Antlaşması ile ortaya çıktı. Washington'da yapılan antlaşma ile Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD arasında imzalanarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, yani NATO kuruldu.

Ulus-devletlerin katılımıyla oluşturulan NATO uluslararası bir örgüttür. NATO'ya üye olmak için imza atan ülkeler, 5. ve 6. maddelerde belirtilen coğrafi alanda güvenliklerini tesis etmek amaçındadır. Uluslararası alanda koruma sağlama amacıyla olan örgüt aynı zamanda hukuk, demokrasi ve özgürlükler alanında da ittifak üyelerine işbirliği yapılması konusunda vurgu yapmıştır. NATO farklı

⁴⁹⁸ Nejat Doğan, "Nato'nun Örgütsel Değişimi, 1949- 1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 60, S. 3, Ankara 2005, s.70.

⁴⁹⁹ Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", *Uluslararası İlişkiler*, C. 10, S. 40, 2014, s.6.

⁵⁰⁰ Doğan, "Nato'nun Örgütsel Değişimi, 1949- 1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", s.72.

konularda işbirliği için çalışmalar yapsa da Soğuk Savaş döneminde askeri ittifak olarak kabul edilmiştir.⁵⁰¹ "NATO, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bir ideoloji ve pratik olarak bilinçaltı amaçların (güvenliği tesis etmek), tehditlerin (SSCB, komünizm), beklentilerin (meşruiyet sağlamak) sonuçları bağlamında kurulmuş bir araçtır."⁵⁰²

NATO'nun başında üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan Kuzey Atlantik Konseyi vardır. Forum niteliğinde olan bu organ, en yüksek karar organı olarak siyasi danışma ve dayanışma niteliği de taşır. Askeri ittifak olan NATO'nun yönetimi, egemen devletlerin üyesi olması hasebiyle eşit haklara sahip devletlerin oybirliği sonucu aldığı kararlar ile sağlanır. Dışişleri bakanları sürekli toplantı halinde olamayacaklarından dolayı üye ülkelerin atadıkları büyükelçi düzeyinde olan daimi temsilciler hafta da birkaç sefer toplanırlar. Konseyin dışişleri bakanları ise senede iki defa toplanırlar. Bu toplantılara NATO Genel Sekreteri başkanlık eder. Genel Sekreter tüm komitelerin başkanı olmasının yanında uluslararası alanda yönetimden sorumludur. NATO'nun en yüksek askeri organı ise Askeri Komitedir. Üye ülkelerin Genel Kurmay Başkanlarından oluşan komite, barış döneminde NATO bölgesinin ortak savunması konusunda tavsiye ile yükümlüdür. NATO bölgesi üç uluslararası komutanlığa bölünmüştür. Atlas Okyanusu Komutanlığı, Avrupa Komutanlığı ve (Manş) Kanal Komutanlığı.⁵⁰³ NATO komutanlıkları da bu komiteye karşı sorumludur. Kuzey Atlantik Konseyi gibi Askeri Komite için de Genelkurmay Başkanını temsilen bir daimi temsilci atanmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde yaşanan mücadelenin sembol güvenlik örgütlerinden birisi olan NATO günümüzde 28 üyeye sahiptir. NATO Antlaşmasına imza atan tüm üye ülkeler için antlaşma savunma ilkesine dayanır. Kore Savaşından sonra tırmanan gerginlik sonrası ABD, ulusal güvenlik adı altında uygulamaya soktuğu politikalarla hem kendi güvenliğini hem de İkinci Dünya Savaşının kazananı olarak uluslararası sistemin güvenliğini de sağlamak görevini ele aldı.⁵⁰⁴ Uluslararası alanda bir yandan

⁵⁰¹ Erdem Özlük ve Duygu Özlük, "NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 31, Konya 2014, s.210.

⁵⁰² *Age*, s.211.

⁵⁰³ Veli Yılmaz, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1998, s.250.

⁵⁰⁴ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.208.

ekonomik düzenlemeleri yaparken bir yandan da askeri alanda genişleme stratejileri yürütüyordu. Demir perdenin Batı tarafında kalan bölgenin güvenliği için kurulan NATO, zamanla hem örgütsel gelişimini hem de savunma araçlarını tamamlamıştır.

Soğuk Savaş döneminde varlığına kavuşan örgütün izlediği stratejiler de zamanla değişiklikler baş göstermiştir. NATO'nun örgütsel gelişiminin dört safhada gerçekleştiği söylenebilir. Bunlar, *Aşırı Gerginlik Dönemi (1949-1962)*, *Görece Yumuşama Dönemi (1963-1969)*, *Statükonun Korunması Dönemi (1970-1984)*, *Yeniden Yapılanma Dönemi (1985-1999)*dir.⁵⁰⁵ ABD ve SSCB'nin nükleer güce sahip olmasıyla birlikte kitlesel karşılık stratejisi kabul edilirken, 1960'lardan sonra yaşanan Küba krizi ile esnek mukabele stratejisi benimsenmiştir. NATO bir yandan yumuşamayı amaç edinirken, esnek mukabele doktrini ile de araçlarını değiştirmiştir. 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi ile Avrupa'da güvenlik rejimi doğmuştur.⁵⁰⁶ 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Avrupa'nın ikiye bölünmüşlüğü bir süre sonra ortadan kalkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa güvenliği için kurulan NATO, Batı Almaya ve Doğu Almanya'nın birleşmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin etkisinde olan devletlerle yeniden ilişki kurarak var olan kazanımlarını korumak istemiştir. 1991 yılında NATO üyeleri ile Bulgaristan, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya ve Romanya'nın katılımı ile Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (KAİK) kurulmuştur.⁵⁰⁷ Soğuk Savaş döneminde uluslararası barış ve güvenliği tesis amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde coğrafi alan olarak genişlemiştir. 1990 sonrasında tehdit olarak gördüğü ülkeleri bünyesine katarak yeniden yapılanmaya gitmiştir.⁵⁰⁸ Bir yandan NATO genişlemesini sağlarken, diğer yandan diplomatik ilişkilerini artırmıştır.

⁵⁰⁵ Doğan, "Nato'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne", s.70.

⁵⁰⁶ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.318-334.

⁵⁰⁷ Fırat Purtaş, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk-Amerikan Askeri İlişkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 1, S. 2, 2005, s.12.

⁵⁰⁸ Haktan Bırsel, "'Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı "Madalyonun İki Yüzü"', *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 25, 2012, s.114.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte ebedi düşman olarak görülen Doğu Blok'unun dağılmasıyla NATO'nun geleceği tartışılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin diğer önemli sonucu ise; Sovyetler Birliği ve Varşova Paktının yıkılmasıyla birlikte ABD tek süper güç olarak kalmıştır. ABD'nin tek başına kalması diğer devletler ile ilişkilerinde de dengesiz bir durumu ortaya çıkardı. Soğuk Savaş sonrası uluslararası alanda barış ve işbirliği kurma amacıyla kurulan örgütün varlık nedeni ortadan kalktı. Kırılma noktası olarak da değerlendirilebilecek bu konu, 1990 yılından sonra NATO zirvelerinde ittifakın geleceğiyle ilgili tartışmalara yol açtı. NATO'nun geleceği ile ilgili düşünceler iki farklı görüşe yol açmıştır. Bir kesim NATO'nun varlığının Varşova Paktı gibi sona ermesi gerektiğini söylerken diğer kesim ise, varlığının devam etmesi gerektiğini söylemişlerdir.⁵⁰⁹

NATO'nun 21. yüzyıl güvenlik ve savunma konsepti Eski Yugoslavya'da ortaya çıkan olaylar neticesinde şekillenmiştir. İlk büyük askeri operasyonunu 1995 yılında Bosna'ya yapan NATO, BM gözetiminde IFOR ve ardından SFOR'u kurmuştur. Kosova krizi ile ilgili de KFOR kurulmuştur. Balkanlar'da yaşananlara müdahalesinin ardından 2000'li yıllarda yaşanan gelişmelerle dönüşümünü devam ettirmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra Akdeniz'de yürüttüğü operasyonun yanında yeni strateji belgelerinde de gösterilen kriz yönetimi, afetlerle mücadele, siber güvenlik, enerji kaynaklarının korunması gibi konularda NATO kapsamına alınarak faaliyet alanını genişletmiştir.⁵¹⁰

2.3.3. VARŞOVA PAKTI

İkinci Dünya Savaşından sonra ABD'nin öncülüğünde kurulan NATO'ya karşı Moskova'nın önderliğinde Varşova Paktı kuruldu. Batı'ya karşı Doğu Bloku'nun askeri örgütlenmesi olan Varşova Paktı, NATO'nun kurulmasından 6 yıl sonra 14 Mayıs 1955'te ortaya çıktı. Varşova Paktı'na, Sovyetler Birliği'nin yanında

⁵⁰⁹ Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk-Amerikan Askeri İlişkileri”, s.8.

⁵¹⁰ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, s.328-330.

Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Doğu Almanya ve Arnavutluk (1968 yılında çekildi) bu savunma örgütünün üyesi oldular.⁵¹¹

1947'li yıllarda Varşova Paktına üye olan ülkeler komünist rejim altında yönetilen ülkeler haline gelmişlerdi. Batılı ülkelerin kendi aralarında işbirliğini güçlendirmek amacıyla ittifak yapmaları üzerine, Sovyetler Birliği de Demir Perde blokunu güçlendirmek için üye ülkeler arasında saldırmazlık ve dostluk antlaşmaları imzaladı. Siyasi alanda işbirliğinin yanında uluslararası komünizm faaliyetlerini yeniden düzenleyerek, Avrupa'nın önde gelen komünist partilerini Silezya'da topladılar. Bu toplantının ardından 5 Ekim 1947'de Kominform'un kurulduğu ilan edildi. Kominform, işçilerin vatani olarak Sovyetler Birliğinin savunulması, ABD'nin temsil ettiği emperyalizme karşı mücadele edilmesi ve tüm dünyayı kapsayacak Sovyetler Cumhuriyeti'nin kurulması için ortaya çıktı.⁵¹² Bu amaçlardan görüldüğü gibi Sovyetler Birliği, ABD'nin karşısında olduğunu ilan ediyordu. Bu toplantıdan sonra yayımlanan Bildiri'de dünyanın iki bloğa ayrıldığı açıklandı.⁵¹³

Batı'da ise Marshall Planı'nın ortaya çıkması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması üzerine Moskova'da Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya temsilcileri arasında yapılan toplantı sonucunda Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) kuruldu. COMECON'a daha sonra Arnavutluk (1949), Demokratik Alman Cumhuriyeti (1950), Moğolistan (1962) ve Küba (1972)'da katılmıştır. Ekonomik Konseyin amacı; Marshall yardımlarıyla Sovyetler Birliği ile ticareti olan ülkelerin egemenliklerine ve ulusal çıkarlarına zarar vereceği düşüncesiyle ABD, İngiltere ve diğer ülkelere ekonomik olarak bağımlı olmamak için Sovyetler Birliği ile konsey üyeleri arasında ekonomik işbirliğini sağlamaktır.⁵¹⁴

Ekonomik örgütlenmenin yanında askeri savunma örgütü olarak kurulan Varşova Paktı'nın amacı Doğu Avrupa ülkelerinin güvenliğini sağlamanın yanında,

⁵¹¹ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.244.

⁵¹² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul 1995, s.436.

⁵¹³ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1994*, İstanbul 1995, s.664.

⁵¹⁴ Hüseyin Pazarcı, "Comecon(Hukuksal Yönü)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 27, S. 3, Ankara 1972, s.220.

Sovyetler Birliği'nin etkisini devam ettirmektir. Doğu Avrupa'da ilişkilerini sağlam temellere oturtmaya çalışan Sovyetler Birliği, Finlandiya ile Dostluk ve İşbirliği antlaşması imzalamıştır. Sovyetler Birliği etkisini muhafaza etmesinin yanında, Mayıs 1948'de Çekoslovakya'da komünistler yönetime geçmiştir. Asya'da yönetimi devralan komünistlerle 1949 yılında dostluk antlaşması imzalamıştır. 1948 yılında Mao'nun başında olduğu yönetim Moskova ile birlikte hareket ediyordu.⁵¹⁵ Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen SSCB, Asya, Avrupa ve dünyanın farklı bölgelerinde komünizme yakınlık duyanlara dostluk gösterirken, ABD ise liberal dünyanın efendisi olarak komünizme karşı oluşturulan cephede hareket etmeye başladı. SSCB, Ortadoğu'da ise ulusal kurtuluş hareketlerini destekleyerek, Ortadoğu ülkelerinin Batı'ya yaklaşmalarının önüne geçmek istiyordu.

Sovyetler Birliği 1955 ve 56 yıllarında nüfuz politikalarını yürütürken 20. Kongre'deki yenilikler Doğu Avrupa'da çok merkezli bir yapının ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Sovyetler Birliği, Amerikan üslerinin Avrupa'dan çıkması, NATO'nun dağılması ve Batı Almanya'nın ilişkilerinin gevşemesi ile Almanya üzerinde etkisini artırma amacı güdüyordu. Batı'nın Avrupa'da zayıflaması durumunda Sovyetler Birliği rahat bir biçimde etkisini artıracaktı. Varşova Paktı'nın kuruluş antlaşmasında belirtildiği gibi, üye ülkeler arasında birleşik askeri komutanlık kurulması ve Doğu Avrupa ülkelerinin topraklarında Sovyet ordularının yerleşmesini içeriyordu.⁵¹⁶ Balkanlar'da etkili olan Tito ile ilişkilerin tekrardan düzeltilmesi de bunun içindi. Sovyetler Birliği'nin Mart 1955'te yapılan Avusturya Devlet Antlaşması ile Avusturya'ya karşı tutumunun değiştirdiğini gösteriyordu. 1948-1953 arasında Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Arnavutluk tam anlamıyla Sovyet uydusu konumundaydı. Varşova Paktı, Doğu Avrupa ülkeleri ile var olan ilişkilerini sağlam temellere bağlamak amacıyla oluşturulmuştu.⁵¹⁷

Savaş sonrası Rusya'sında Stalin'in dünyada devrim olacağı tezi, Sovyetlerin etkisi olan bölgelerde yayılmaya başladı. Sovyetler Birliğinin 20. Kongre'sinde

⁵¹⁵ Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1994*, s.665.

⁵¹⁶ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.244.

⁵¹⁷ Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1994*, s.674.

Stalin'e karşı ciddi eleştiriler yükselmeye başladı. Doğu Avrupa ülkelerinde kurulan koalisyon rejimlerinin yanında komünist parti diktatörleri geldi. Avrupa'da ve Asya'da da başlayan hareketler Moskova merkezli devrimin başlayacağı düşüncesinde etkili oldu.⁵¹⁸ Sovyet önderleri, Stalin'in ölümünden sonra Marksist-Leninist ve Stalinist düşüncelerle yüklü bir dış politika devraldılar.

Sovyetler Birliği'nin uluslararası sistem içerisinde kapitalist dünyaya karşı politikalarının yeniden oluşturulması gerekiyordu. Böyle bir ortamda 20. Kongre'de Sovyet yönetimi, Sovyet dış politikasında "*barış içinde birarada yaşama*" ilkesini uygulama kararı aldı.⁵¹⁹ Kapitalist ve Sosyalist politikaların bir arada barış içinde yaşayabilecekleri düşüncesiyle hareket edilmeye başlandı. Batı ile mücadele barışçıl yöntemlerle devam ettirilecekti. Bir arada yaşama düşüncesinden farklı olarak Lenin'in emperyalizm politikasından ayrılarak farklı politika izlenecekti. Kruşçev yönetiminin yeni politikalarının Polonya ve Macaristan'da bağımsızlık mücadelesine yol açtığı görülüyordu. Sovyet yönetimi anında duruma müdahale ederek gücünü göstermiş oldu.⁵²⁰ 1960'lı yıllara gelindiğinde Yugoslavya'dan sonra Çin-Sovyet anlaşmazlığı da ortaya çıkmaya başladı.⁵²¹

1956 yılında yapılan Moskova Konferansından sonra birliği güçlendirme amacıyla hareket eden Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkelerinin dış politikalarında bağımsız hareket etmelerine izin vermekteydi. Diğer yandan bağımsız hareket eden bu devletlerin komünist birlikten kopmamaları için de sınırlamalar getiriyordu. 20. Kongreden sonra birlik, çok merkezli bir yapıya dönüşmeye başladı.⁵²²

Brejnev Doktrinin esasını oluşturan SSCB resmi gazetesi Pravda'da 1968 günü yayınlanan *Egemenlik ve Sosyalist Ülkelerin Uluslararası Yükümlülükleri* (Suverenitet i internatsional'nye obyazannosti sotsialicticheskikh stran) yazısına göre; sosyalist olan bir ülkenin kapitalizme döndürülme çabası tüm ülkelerin sorunu

⁵¹⁸ Yılmaz, *Siyasi Tarih*, s.241.

⁵¹⁹ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.337.

⁵²⁰ Age, s.244.

⁵²¹ Türkkaya Ataöv, "Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 19, S. 2, Ankara 1964, s.241-281.

⁵²² Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.346.

olarak görülmüş ve birlikte mücadele edilmesi esas alınmıştır. 1979 yılındaki Afganistan işgali de bu doktrine dayanarak yapılmıştır.⁵²³

1985 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği Komünist Parti Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov, iktidara geldikten sonra Brejnev Doktrinin geçersiz olduğunu ilan ederek önemli gelişmelerin yolunu açtı. 1987 yılında *glasnost* yani *açıklık*, 1989'da da *peretroyka* yani *yeniden yapılanma* hareketini başlattı.⁵²⁴ 1989 yılına gelindiğinde komünizmin çökmesi ile Doğu Avrupa ülkeleri serbest kaldı. SSCB'nin etkisinden kurtulan ülkeler demokratik yönetimleri kurarak liberal politikalara eklemlendiler. 1 Nisan 1991'de Varşova Paktı'nın dağılmasıyla birlikte savaş sonrası ortaya çıkan iki kutuplu sistemin yapısı ortadan kalktı.⁵²⁵ Bu gelişmeler üzerine Doğu Bloku ülkeleri ekonomik işbirliği örgütü olan COMECON'un feshine ilişkin protokolü 28 Haziran 1991 günü Budapeşte'de imzaladılar. Ardından NATO'ya karşı kurulmuş olan Varşova Paktı'nda üye devletlerin kararıyla 1 Temmuz 1991'de resmen sona erdi.

⁵²³ Denk, *Birleşmiş Milletler Sistemi*, s.242.

⁵²⁴ Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1994*, s.797.

⁵²⁵ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.245.

SONUÇ

Güvenlik kavramının Antik Yunan döneminden modern döneme kadar geçirdiği değişim ele alınırken, modern devletin merkezi kavramı olarak ulusal ve uluslararası güvenlik sorunları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bugün devletin güvenliğinden söz edildiğinde bu modern devletin güvenliği olacaktır ve bir düşüncenin ürünüdür. Güvenlik kavramının Avrupa tarihi açısından önemini ortaya koymakla birlikte bugün Batı düşüncesinin temeli olan Antik Yunan ve Roma düşünce olarak etkisini gösterdiği gibi kurumsal olarak da kendinden sonraki süreci etkilemiştir. Güvenlik kavramının yaşadığı değişim göz önüne alındığında kavramsal olarak değişim yaşansa da kavramları ortaya çıkaran düşünce aynı kalmaktadır ve devamlılığını sağladığı görülmektedir.

Atina'nın bulunduğu coğrafyadaki güvenliği üç şeye bağlıydı: Helenlerin özgürlüğü, Atina'nın ün sahibi olması ve müttefiklerinden korunması. Atina, Helenlerin özgürlüğünü sağlasa da bir müddet sonra kazandığı ün ve saygı müttefiklerine karşı baskıya yol açtı. Atina'nın hem maddi hem de siyasi olarak güçlü olması ile bu gücünü müttefiklerine karşı kullanmaya başladı ve bir müddet sonra aşırılığa yol açtı. Atina'nın müttefiklerini kendine bağımlı hale getirmesi şehir-devletlerinin isyanına yol açtı. Atina güçlü olduğu için güvende hissettiği bir durumdan şehir-devletlerinin müdahale etme korkusu daha fazla aşırılığa sebep oldu. Bu noktada Atina'nın güvenlik isteği (asfalia) aşırılığa yol açmasının yanında Atina'yı da güvensiz bir ortama sürükledi. Atina'nın güvenliğini sağlamak için uyguladığı emperyalist politikalar Peloponnesos Savaşlarına yol açtı. Atina'nın tutumlarına karşı tarafsız kalmak isteyen Melos'lulara karşı zulmü kendi güvenliği (asfalia) için gerekenleri yapması anlamında ortaya çıktı. Atina'nın bulunduğu coğrafyadaki güvenliğinin en önemli yanı müttefiklerden korunması olarak görülüyordu. Asfalia burada müttefikler karşısında tökezlemeye karşı güvenliğe karşılık gelir. Atina hem var olan gücünü hem de liderliğinin sorgulanmamasını kendi güvenliği ile özdeşleştiriyordu. Atina da gördüğümüz güvenlik algısı bir yandan devletin varlığına işaret ederken bir yandan da gücünden kaynaklanan ün'ün

devam etmesine karşılık geldiği görüldü. Atina şehir-devletleri arasında güçlü olduğu için ondan beklenen adil olması ve öyle yönetmesiydi.

Asfalia kavramı, Atina'nın gücünü birliğin çıkarı için değil kendi çıkarlarını korumak ve devam ettirmek için müttefikleri üzerindeki baskısını artırması ve bu baskının aşırılığa yol açması anlamında Atina'nın çıkarlarına göre ortaya konulmuştur. Asfalia şehir-devletleri arasında adil bir yönetimi değil güçlü olanın gücünü meşrulaştırmasını anlatır.

Atina'nın Makedonya'nın egemenliğine girmesiyle Avrupa içinden yeni bir güç olarak ortaya çıkan Roma, M.Ö. 50'li yıllarda devlet olarak anılmaya başlanır. Roma, güçlenmesi ve nüfuzunu artırması ile birlikte emperyal politikalar izlemeye başlamıştır. Roma'nın emperyal politikaları sonucunda siyasi anlamda kullanılan securitas, Roma'nın iç savaştan çıkarak barış ve huzur ortamına kavuşması anlamında kullanılmıştır. Securitas, M.Ö. 1. yüzyılda kullanılan securus sıfatından türemiştir. Antik Yunan döneminde Demokritos düşüncesini devam ettiren Lukretus'un eserinde huzur, dertsizlik ve sakinlik anlamlarına gelmektedir. Bu kapsamda kavramın felsefi düşünceden etkilendiği düşünüldüğünde bunun devlet yapılanmasındaki karşılığı securitas'dır. Securitas, toplumda huzursuzluğun ve isyanın olmadığı anlamına gelmektedir. Pax-Romano'nun yaratılması için kullanılan kavram, imparatorluğun koruması altında bulunan hayatın güvenliğini anlatan Roma Barışı ile alakalıdır. Augustus ile barış ve sükûnet ortamı olarak anlaşılan securitas, Roma'nın gücünün sonsuzluğundan bahsetmektedir. *Imperum Romanum*'un güvenliği, tebaanın güvenliğidir.⁵²⁶ Devlet ile halkın güvenliği eş tutularak devletin varlığı halkın varlığı anlamına gelmektedir. Roma İmparatorluk olarak şehir-devletlerinden daha büyük toprakları hükmetmiş ve devlet yapılanması olarak kurumsal altyapısı kendinden sonraki süreci de etkilemiştir.

Roma bugünkü Avrupa'nın oluşmasında devlet yapısı ve hukuk kuralları ile etkili olmuştur. Batı Roma'nın yıkılmasıyla birlikte gücü eline alan Kilise hem siyasi güç hem de dini güç olarak 16. Yüzyıla kadar hâkimiyetini sürdürdü. Avrupa, Kilisenin etkisi altında Karanlık Çağ olarak adlandırılan dönemden Rönesans ile

⁵²⁶ Marc Neocleous, *Savaş Erki, Polis Erki*, Çev. (Beyza Sumer Aydaş), Ankara 2014, s.53.

çıkıştır. Kültürel olarak kalkınmanın yanında siyasi bölünmüşlük içinde bulunan Avrupa coğrafi keşifler ile zenginleşmeye başlamıştır. Ekonomik olarak güçlenen Avrupa devletleri sömürgecilik ile beraber sömürge rekabetine başladıkları bu dönemde Avrupalı devletler güçlü olmalarının yanında sömürgelerinin ve ticaret yollarının da güvenliğini sağlamak durumundaydılar. Teknolojik gelişmeler ile birlikte büyük gemilerin yapılması ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması için yapılan ticaret anlaşmaları burjuvanın mallarının güvenliğini sağladığı gibi devletlerin rakiplerine karşı güçlü olmasını sağlıyordu. Aslında güçlü olmaları güvenliklerini sağlamasının bir yönünü ifade ediyordu.

Avrupa'da kentin ortaya çıkmasıyla birlikte modern devletin ilk kurumları olan beledi örgütlenmeler ortaya çıkmıştı. Sınırlar kesin olarak çizilmese de polis o dönemde toplumsal düzen ile alakalı ilgili her konuyla ilgileniyordu. Toplumsal düzenin sağlanması kentin güvenliği ve ticaret yapan burjuvanın güvenliği ile ilgiliydi. Kentlerde ortaya çıkan aylakların cezalandırılması için ortaya konulan aylaklar yasası toplumsal düzenin güvenliği içindi. Aslında kavramsal olarak güvenlik olmasa da politikalar güvenliğin sağlanması içindi. Ekonomik olarak güçlenen devletler güvenliklerini sağlamak zorundayken dini olarak da Kilisenin etkisi altındaydılar.

5. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın etkili olduğu düşünüldüğünde güvenlik, şüphenin karşıtı olarak inancın güvencesi (certitudo) biçiminde kullanılmıştır. Kilisenin etkisi düşünüldüğünde Kilise kendi güvenliği için her şeyi yasaklamıştır. Kilise hem var olan siyasi gücünü korumak hem de dini otoritesini sağlamlaştırmak için kendi dışında hakikat olmayacağını ilan etmesi ile aslında toplumun hem dini hem siyasi olarak güvenliğini sağlama görevi olduğunu beyan etmiştir. Batı Roma'nın yıkılmasıyla onun mirası üzerine konan Kilise aslında devlete de benzetilebilir. Kilise bütün kitapları yasakladığı gibi kendi fetvaları ile bütün kelimeleri, kavramları ve düşünceleri de belirleyerek aslında inancın güvencesi olan certitudo'yu kendi güvenliği ile eş tutmuş ve Kilise'ye duyulan şüphe Tanrı'ya duyulan şüpheye denk tutulmuştur. Güvenliğe verilen bu yeni anlam Aziz Augustine'in bireyin kurtuluşuna yol açacak inayet öğretisinden etkilenmiştir. Reformasyonla Kilise'nin etkisini kaybetmesi ve modern devletin egemenliği üzerine

kurulu yeni düzene geçişle Ortaçağın güvenlik algısı ortadan kalkmıştır. Artık yeni düzende her şey egemen devlet üzerine inşa edilecek ve onun ile kaim olacaktır. 5. yüzyılda Batı Roma'nın yıkılmasıyla siyasi anlamından sıyrılan güvenlik kavramı 16. yüzyıla kadar Hristiyanlık ve Antik Yunan düşüncesinin devamı olan felsefi düşüncelerin etkisinde kalarak dönüşüme uğramıştır.

Güvenlik kavramının Westphalia düzeni ile ortaya çıkan modern devletle birlikte Ortaçağa ait anlamından farklı bir anlama geldiği görülmektedir. Güvenlik kavramı Hobbes ile birlikte devletin varlığının temeli olarak görülmüştür. Güvenlik modern devletin varlığını devam ettirmesi için yapılması gereken herşeyi kapsamaktadır. Önemli olan modern devletin ebediliğini sağlamaktır. Genel olarak teoriler Hobbes'a atıf yaparak devletin güvenliğini izahını anlatırlar. Hobbes; güvenlik kavramını ve modern devletin güvenliğini ortaya koyarken düşünceleri Antik Yunan döneminde asfalia kavramını ve securitas kavramını etkileyen Demokritos ve Epiküros'tan etkilenmiştir. Demokritos ve Epiküros'nun düşüncelerini devam ettiren Lukretus ile tanışması ise arkadaşı Gassendi'den yararlandığı düşünüldüğünde düşüncenin devamlılığı göze çarpacaktır. Ayrıca Hobbes, realist düşüncenin temel aldığı Peloponnesos Savaşları eserini tercüme ederek Tukidides'in kavramları ile modern dönemi algılamıştır.

Hobbes'un çalışmalarını ortaya koyduğu döneme bakıldığında ise; herşeyin akıl ile bilinebileceği bir sürecin başlangıcıdır. Newton'un Yasaları ve Kartezyen Felsefe ile ortaya çıkan yeni düşünceler doğa'nın, insanın, toplumun matematiksel hesaplar üzerinden bilinebileceği üzerinedir. Tanrı düşüncesinin kötü görülmesi ve Kiliseye duyulan öfke nedeniyle dinin etkisi ortadan kalkmış, seküler bir anlayış hâkim olmuştur. Eskinin yani dinin yerine ikame edilen akıl ile devletler, toplumlar yeni düzeni daha doğru şekilde kuracaklardır. Böyle bir düşünce ortamında güvenlik kavramı da aklın sınırları içine alınmış ve modern devlete verilmiştir. Modern devletin güvenliği var ettiği gibi güvenlik de modern devleti var edecektir. Modern devletin kendine güvenmesinin yolu açılmış, egemenliği amaç edinen devlet çıkarlarını da güvenliği için gerekli görmüştür. Ontolojik ve epistemolojik olarak Tanrı'dan kopan anlayış yerini hukuk ve onun sınırları ile belirlenmiş çerçeveye de sürdürecektir.

Westphalia Barışı ile ortaya çıktığı kabul edilen devlet düzeni, tek tip form haline gelerek yeni kurulacak devletlerin örneği olmuştur.⁵²⁷ Egemen olmasıyla kendinden önceki yapılardan farklılaşan bu devlet yapısı yaygın hale gelerek modern uluslararası ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Bu devlet yapısının yaygın hale gelmesiyle uluslararası kavramı ortaya çıkmış, bu kavram aynı güvenlik algısı ile hareket eden devletlerin oluşturduğu sistemi anlatır olmuştur.

*Modern dünyada tek bir siyasi toplum türü tanınmakta ve onun varlığına izin verilmektedir. Bu, ‘ulus devlet’ dediğimiz türdür. Onları tanımak son derece kolaydır. Ulus devletlerin, sınırları, başkentleri, bayrakları, ulusal marşları, pasaportları, paraları, askeri geçit törenleri, ulusal müzeleri, büyükelçilikleri ve genellikle de Birleşmiş Milletlerde bir sandalyeleri vardır. Bu devletlerin aynı zamanda ulus devletlerin sınırları içinde tek hükümeti, tek bir eğitim düzeni, tek bir ekonomisi ve çalışma düzeni ile tüm yurttaşları için geçerli tek bir hukuksal sistem vardır.*⁵²⁸

Batı Avrupa'da oluşmuş modern devlet sisteminin yayılması aynı zamanda Batılı mekânsal tahayyülün de yayılması anlamına gelmektedir. Zira modern devlet algısının önemli bir özelliği mekâna bağımlı olmasıdır.⁵²⁹ Devlet egemenliğini mekânsal olarak bir ülke üzerine inşa edince algısı da mekâna göre olmaktadır. Güvenlik açısından bakıldığında modern devlet güvenlik algısından dolayı mekânsal tahayyülünü aşamamaktadır. Belli mekâna bağımlı olan modern devlet, kendi sınırları içerisinde sağladığı güvenliği dışarıya için düşünmesi yapısı itibarıyla mümkün değildir. Güvenlik algısı mekâna göre şekillenen devletin amacı egemenlik olunca adalet de araç haline gelmiştir. Rasyonelite'nin egemen olduğu düşünüldüğünde araçların amaca uygun olması gerektiği ve bu uygunluğun da devleti korumak için olması modern devlet için geçerlidir. Bu Carl Friedrich'in

⁵²⁷ Örneğin Thongchai Winichakul, 1900 ile 1915 arasında geleneksel Tai dilinin *krung* ve *muang* sözcüklerinin büyük ölçüde yok olduğunu belirtir, çünkü bu sözcükler egemenliği mukaddes başkentleri ve büyüklük, iktidar türü ya da mertebesi bakımından hiçbir şartnamenin olmadığı göze çarpan, ayrı nüfus merkezlerine göre resmediyordu. Aynı zamanda, eski kullanımında büyüklük, nüfus ve iktidara dair herhangi bir nitelendirme olmaksızın yer yüzünün bir parçasına işaret eden *prathet* sözcüğü de, (ki böylece bir bölge, kent, ilçe, hatta bir ormanın parçası anlamına gelebiliyordu), gitgide politik olarak teritoryal bir kendilikle sınırlı ulus anlamına gelmeye başlıyordu. Bakınız. *Siam Mapped: A History of the Geo-body of Nation* (Chiang Mai: Sikworm Books, 1998), s.48, 81'den akt. Neocleous, *Devleti Tahayyül Etmek*, s.170.

⁵²⁸ Anthony D. Smith, 'State-Making and Nation-Building', in J. A. Hall (ed.) *States in History*, Oxford: Black well, 1986, s. 228'den akt. Pierson, *Modern Devlet*, s.85.

⁵²⁹ Achille Mbembe, "At the Edge of the World: Boundaries, Territoriality, and Sovereignty in Africa", *Public Culture* 12 (1), (Güz, 2000), s.283'den akt. Bacık, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, s.83.

belirtiği gibi çıkar'a dayalı bir rasyonalitedir.⁵³⁰ Devlet, menfaate nisbet ederek amacını belirlemektedir. Akıllı olmasından kast edilen çıkarlarını korumasıdır. Egemen olmasından kastedilen de ülkesinin sınırları içerisinde olmasındandır. Sınırın ortaya çıkmasıyla iç ve dış'a dair politikalar da ortaya çıkmıştır.

Modern devletin sınırsallığı iç ve dış politikasına atıf yapmaktadır. Devletin ülkesi içindeki güvenliği ulusal güvenlik ile nitelenir olmuştur. Ulusal güvenlik askeri olduğu gibi toplumsal, kültürel ve siyasi politikaları da içermektedir. Ulusal güvenlik ülkenin dışına yönelik olarak görülmesine rağmen aslında hem iç hem dışa yönelik politikaları içerdiği görülmüştür. Özellikle polisin ortaya çıkmasıyla başlayan süreç sosyal güvenliğe evrilmiştir. Avrupa'da kentin ortaya çıkması ile yeni bir yaşam ve yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla bunları anlamlandıracak kelimelere, kavramlara ihtiyaç duyulmuştur. Sanayi devrimiyle birlikte halkın işçi olarak fabrikalar da çalışması için sosyal sigortalar devreye sokulmuştur. Bu süre. Kiliseye karşı isyanı destekleyen burjuvanın serbest piyasa ekonomisinin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumsal düzensizliğe yol açacak aylak sınıfın kontrol altına alınması sürecidir. Sosyal güvenlik ile işçilere hakları verildiği düşüncesi salık verilerek burjuvanın duyduğu güvensizlik giderilmiştir.

18. Yüzyıldan itibaren devletin kurumlarının oluşması ile birlikte iç güvenliği anlatan sosyal güvenlik kavramı İkinci Dünya Savaşından sonra sıkça kullanılacak olan ulusal güvenlik kavramının temelidir. Aslında ekonomik kaygılardan ortaya çıkan güvenlik anlayışı halkı da içine alarak bütünü anlatır olmuştur. Ulusal güvenlik kavramı ile sosyal güvenlik bir madalyonun iki yüzü gibidir. Bir yandan devlet ülke içindeki güvenliğini sağlarken sınırların çizilmemiş ulusal güvenlik kavramı ile de kendi güvenliğini sınırlarının içindeki her şeyi kapsayabileceğini göstermiştir.

İç ve dış ayrımının ortaya çıkması sınırı ortaya çıkarmıştır. Devletler artık politikalarına iç ve dışa dair olarak ayrıma gitmek zorunda kalmışlardır. İç güvenliği sağlaması için oluşturduğu güvenlik örgütleri de bunu anlatır. Jandarma ve Polis, iç güvenliğe dairken, ordu ise dışa yönelik güvenliği sağlar. Aslında bütüne

⁵³⁰ C.J. Friedrich, *Constitutional Reason of State: The Survival of The Constitutional Order* (Providence, RI: Brown University Press, 1957), s.7'den akt. Neocleous, *Devleti Tahayyül Etmek*, s.77.

bakıldığında içi ve dışı düşünüldüğünde güvenliği sağlanan modern devlettir. Dünya da mevcut 216 devlet bu devlet yapılanmasına göre oluşturulmuştur. Şekli olarak ayniyetin yanında devletlerin istekleri, düşünceleri ve kabulleri olarak ayniyete sahiptir. Özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra imparatorlukları yıkarak ortaya çıkan bu devlet yapılanması bilinebilir özelliğe sahiptir. Modern devleti amacı egemenliğini devam ettirmektir. Sınırları dışında adaleti sağlama mecburiyeti olmadığı için çıkarları neyi öngörüyorsa onu yapmaktadır. Esasen ve şeklen ayniyet gösteren bu devletler aslında birbirinden farksız biçimde aynı şeyleri istemektedirler. Devletlerin istekleri, amaçları ve çıkarları önce kendi halkı ve ülkesinin çıkarları ile eş olmalı ve ona göre yapılmalıdır. Uluslararası alanda güvensizlikten söz edilmesi güçlü devletlerin adil bir düzen kurmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Modern devlet olarak kurulan bu yapıların amacı adalet olmayınca istekleri, çıkarları adaletin önüne geçmiş ve kendi çıkarını maksimize etme düşüncesi güder olmuştur. Aynı amaçları güden devletlerin birbirleriyle çatışmaları devlet yapılarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu devlet yapılanmasının Batı Avrupa'dan tüm dünyaya yayılarak uluslararasılaşması insanlığın ilk evresinden beri varlığını devam ettiriyor şeklinde veri alınarak ortaya konulmuştur.

1648 Westphalia Barışı ile ortaya çıktığı kabul edilen bu devlet yapılanması modern döneme özgüdür. Modern döneme özgü olması hasebiyle onun düşünce yapısını yansıtmaktadır. Modernleşme hareketi ile birlikte siyasetten ekonomiye, ticaretten güvenliğe kadar yapılan değişiklikler ise modern devletin kurumsal yapısına uygun olan düzenlemelerdir. Bu kapsamda devleti veri alan ve güvenlik ile ilişkisini ortaya koyan çalışmalar bu devlet yapılanmasının ve bir paradigmanın ürünü olduğu ve onun özelliklerinin yansıttığının ortaya konulması gerekir. Bizim çalışmamız da vurguladığımız nokta modern devlet yapılanması sömürgecilik ile birlikte Avrupa dışı dünyayı yayılmış ve genel form halini almıştır. Avrupa dışı dünya için mecburi form halini alan bu devlet yapılanması kurumlarını getirmesinin yanında zihni özellikleri ile geldiği yerin kültür, din ve yönetim özelliklerini geri plana atmıştır. Uluslararası alanda çatışmalara sebep modern devletin güvenlik algısıdır. Zira uluslararası alanda kabul edilen tek devlet yapılanması modern devlettir. Modern devlet dışında kalan yapılar/örgütler/düşünceler hem meşru görülmez hem de haydut

olarak nitelenerek sistemin dışına itilmişlerdir. Bugün güvenlik çalışmaları da bir paradigmanın ürünüdür.

Güvenlik kavramının genişletilmesi ve derinleştirilmesi konusundan önce yapılması gereken kavramın sınırlarının çizilmesidir. Zira kavramın sınırlılıkları bilinmeden üzerinde çalışılması muğlaklığın ortadan kalkmasına değil devam etmesine yol açmaktadır. Güvenlik kavramının tanımı yapılmadan yani kavramın neleri kapsayıp neleri kapsamadığı ortaya konulmadan tehdit olarak tanımlanan şeylerin güvenlik konusu haline getirilmesi döngünün içinde kalmaya sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, Gökmen Tarık, *İktisadî Değiştirmek*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, Birinci Baskı, V Yayınları, Ankara 1989.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden-İmparatorluğa*, 4. Baskı, İmge Yayınları, İstanbul 2004.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Ulus-Devlet Ya da Halkın Egemenliği*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2010.

Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 1. Baskı, İmge Yayınları, Ankara 1994.

Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Birinci Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1991.

Akal, Cemal Bali, *Sivil Toplumun Tanrısı*, Afa Yayıncılık, İstanbul 1990.

Akal, Cemal Bali, *Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı*, İkinci Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1997.

Akal, Cemal Bali, *Devlet Kuramı*, Cemal Bali Akal (Der.), Birinci Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2000.

Aldrich, Winthrop W., *An Appraisal of the Federal Social Security Act: Address Vefore the Institute of Public Affairs*, Charlottesville, Virginia, 10 Temmuz 1936.

Alker, Hayward, ‘‘Emancipation in the Critical Security Studies Project’’, *Critical Security Studies and World Politics*, ed. Ken Booth, Lynne Rienner, Colorado, 2005.

- Alpar, Güray, “Geçmişten Günümüze Güvenliğin Sağlanmasında Bir Kolluk Kuvveti Olan Jandarmanın Rolü ve Dünyadaki Konumu”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C. 2, S. 1, Mayıs 2013, s.79-106.
- Arends, J. Frederik M., “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, S. 22, Yaz 2009, s.3-33.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C. 1-2 (1914-1995), Genişletilmiş İkinci Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul 1995.
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.
- Arnold, David, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, (Çev. Osman Bahadır), Birinci Baskı, Alan Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon’a*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- Art, Robert “Security”, Joel Krieger (der.), *The Oxford Companion to Politics of the World*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1993, s.820–822.
- Art, Robert, “Security”, Joel Krieger (der.), *The Oxford Companion to Politics of the World*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1993.
- Ataöv, Türkkaya, “Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 19, S. 2, Ankara 1964, s.241-281.
- Aydın, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 1, Bahar 2004, s.33-60.
- Bacevich, Andrew, *American Empire: The Realities and Consequences of U.S. Diplomacy*, Harvard University Press, 2004.
- Bacık, Gökhan, *Modern Uluslararası Sistem: Köken, Genişleme, Nedensellik*, Kaknüs Yayıncılık, İstanbul 2007.

- Bakan, Zerrin A., “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”, *21. Yüzyıl*, C. 1, S. 3, Ekim- Aralık 2007, s.35-47.
- Baldwin David A., “Güvenlik Kavramı”, (Çev. Çiğdem Şahin), Kamer Kasım ve Zerrin A. Bakan (Ed.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, ASAM Yayınları, Ankara 2004, s.1-37.
- Baudrillard, Jean, *Simulakrlar ve Simulasyon*, (Çev. Oğuz Adanır), 2. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003.
- Bauman, Zygmunt, *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, (Çev. Abdullah Yılmaz), 4. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- Baylis, John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18, Yaz 2008, s.69-85.
- Becker, Carl L., *Heavenly City of the Eigteenth Century Philosophers* (New Haven: Yale University Press, 1967).
- Bekcan, Umut, “NATO İttifak mı Ulusal Güvenlik Aracı mı?”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 36, 2008, s.85-91.
- Beriş, Hamit Emrah, *Egemenliğin Dönüşümü: Tarihsel ve Siyasal Açından Egemenlik Kavramının Yeni Anlamı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Bezci, Bünyamin, *Carl Schmitt’in Politik Felsefesi/Modem Devletin Müdafası*, 1. Basım, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Beydilli, Kemal, “Avrupa, Tarih”, *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, s.135-136.
- Biersteker, Thomas J. ve Weber, Cynthia, *The Social Construction of state sovereignty as Social Construct*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

- Bilgen, Arda, “Güvenliksiz Kalkınma, Kalkınmasız Güvenlik Mümkün mü? Güvenlik-Kalkınma İlişkisinin Dönüşüm Süreci ve Farklı Yaklaşımlarla Kavramsallaştırılması”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 14, S. 55, 2017, s.19-40.
- Bilgiç, Ali, ““Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 8, S. 29, Bahar 2011, s.123-142.
- Birdişi, Fikret, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*, 3. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.
- Birsel, Haktan, “Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı “Madalyonun İki Yüzü””, *Süleyman Demirel Üniversitesi FEF Dergisi*, S. 25, Mayıs 2012, s.109-124.
- Bittner, Egon, *The Functions of the Police in Modern Society: Cambridge: Oelgeschlager, Gunn and Hain Publishers Inc*, 1980.
- Bloch, Ernst, *Rönesans Felsefesi*, (Çev. Hüsen Portakal), 1. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul 2002.
- Bloch, Marc, *Feodal Toplum*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Birinci Baskı, Savaş Yayınları, Ankara 1983.
- Bock, P. G. ve Berkowitz, Mortob, “The Emerging Field of National Security”, *World Politics*, 19, (1966).
- Booth, Ken, ‘Security and Emancipation’, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4, 1991.
- Booth, Ken, *Theory of World Security*, New York, Cambridge University Press, 2007.
- Bostanoğlu, Burcu, *Türkiye ve ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.

Bottomore, Tom, *Frankfurt Okulu*, (Çev. Ahmet Çiğdem), Vadi Yayınları, Ankara 1997.

Bozdağlıoğlu, Yücel ve Özen, Çınar, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 4, Kış 2004, s.59-79.

Bozkurt, Nejat, *20. Yüzyıl Düşünce Akımları (Yorumlar ve Eleştiriler)*, 2. Baskı, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

Bradley, S. Klein, ‘Conclusion: Every Month is “Security Awareness Month”’, Keith Krause and Michael C. Williams, (eds), *Critical Security Studies: Concepts and Cases* içinde (London: UCL Press, 1997).

Brauch, Hans Günter, “From a Hobbesian Security to a Grotian Survival Dilemma”, 40th Anniversary Conference of IPRA, Peace and Conflict in a Time of Globalisation, Sopron, Macaristan, 5-9 Temmuz 2004, http://www.afes-press.de/pdf/Sopron_Survival%20Dilemma.pdf, (Erişim: 19.12.2019.);

Brauch, “From a Security towards a Survival Dilemma”, Brauch, *Globalization and Environmental Challenges*, s. 537-552’.

Brauch, Hans Günter, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18, Yaz 2008, s.1-47.

Braudel, Fernand, *Uygarlığın Grameri*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara 1996.

Bröckling, Ulrich, *Disziplin: Soziologie und Geschichte militärischer Gehorsansproduktion*, Münih: Wilhem Fink Verlag, 1997.

Burckhardt, Jacob, *İtalya’da Rönesans Kültürü* I-II, (Çev. Bekir Sıtkı Baykal), Maarif Basımevi, İstanbul 1957-1958.

Burke, Peter, *Avrupa’da Rönesans Merkezler ve Çeperler*, (Çev. Uygur Abacı), İslık Yayınları, İstanbul 2016.

- Burns, R. Nicholas, “The New NATO and the Greater Middle East”, NATO and the Greater Middle East, Prague, Czech Republic, 19 Ekim 2003.
- Buzan, Barry, *İnsanlar, Devletler ve Korku*, (Çev. Emre Çıtak) 2. Basımdan Çeviri, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul 2015.
- Cevizci, Ahmet, *Ortaçağ Felsefesi*, Asa Kitabevi, 2. Basım, Bursa 2001.
- Chomsky, Noam, *Amerikan Müdahaleciliği*, (Çev. Taylan Doğan-Barış Zeren), 3. Baskı, Aram Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Collins, Alan, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, (Çev. Nasuh Uslu), Üçüncü Basımdan Çeviri, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul 2017.
- Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi*, Cilt 7, Bölüm 2, Üçüncü Baskı, İdea Yayınevi, İstanbul 2004.
- Çağlar, Ali, “Polis ve Polisliğin Ortaya Çıkışı: Sosyolojik Bir İnceleme”, *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 4, s.120-132.
- Çakmak, Cenap, “Birleşmiş Milletler Genel Kurulu: Anarşi, Küresel Yönetişim ve BM Genel Kurulu’nun Rolü”, Nejat Doğan, Cenap Çakmak ve Halil Kürşad Aslan (Der.), *Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s.13-35.
- Çalış, Şaban ve Özlük, Erdem, “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm Realizm Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, Konya 2007, s.225-243.
- Çıtak, Emre, “Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik”, Emre Çıtak ve Osman Şen (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Ankara 2014, s.33-47.
- Çiğdem, Ahmet, *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, Ankara 1997.
- Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Genişletilmiş 4. Baskı, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul 2018.

- Denk, Erdem, *Birleşmiş Milletler Sistemi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2015.
- Deutsch, Karl W., “Security Communities” James Rosenau (der.), *International Politics and Foreign Policy*, New York, Free Pres, 1961.
- Dickinson, G. Lowes, *The European Anarchy*, The Macmillian Company, New York, 1917.
- Dillon, Michael, *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought* (London: Routledge, 1996).
- Doğan, Nejat, “Nato’nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey-Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütüne”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 60, S. 3, Ankara 2005, s.69-108.
- Doğan, Zehra, Güvenlikleştirme Süreçlerinde Medyanın Rolü: 28 Şubat Örneği, Yayınlanmamış, Doktora Tezi, Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2019.
- Eagleton, Catherine; Williams, Jonathan; Cribb, Joe ve Errington, Elizabeth ile Birlikte, *Paranın Tarihi*, (Çev. Fadime Kahya), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- Eco, Umberto, *Ortaçağ, Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı), 2. Basım, Alfa Basım, İstanbul 2014.
- Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Muhammed’den Reform Çağına*, Cilt 3, (Çev. Ali Berktaş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003.
- Elliott, J. H., *The Old World and the New 1492-1650*, Cambridge 1970.
- Elton, G.R., *Reformasyon Avrupası 1517-1559*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul 2012.
- Eralp, Atila, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, Atila Eralp (Der.), *Devlet, Sistem, Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.57-89.

- Erdağ, Ramazan, “Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği: BM Genel Sekreterliği’nin Birimleri, Bürokratik ve Siyasi Rolü”, Nejat Doğan, Cenap Çakmak ve Halil Kürşad Aslan (Der.), *Birleşmiş Milletler: BM Sistemi ve Reformu*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s.109-131.
- Ericson, Richard V.; Doyle, Aaron and Barry, Dean, *Insurance as Governance*, Toronto: University of Toronto Press, 2003.
- Erincik, Selçuk, “Hobbes: Tanrı Devlet’inden Tanrı Devlet’e ya da Plenitudo Potestatis’in Serancamı”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, S. 26, 2015, s.10- 23.
- Erincik, Selçuk, “Robert Filmer’in “Kralların İlâhi Hakları” Anlayışı”, *Turkish Studies*, Volume 13/25, Fall 2018, s.447-465
- Mandel, Ernest, *Hoş Cinayet Polisiye Romanın Toplumsal Bir Tarihi*, (Çev. N. Saraçoğlu), Yazın Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Ersoy, Eyüp, “Realizm”, Ramazan Gözen (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.159-186.
- Falk, Richard A., *Dünya Düzeni Nereye Amerikan Emperyalizmi Jeopolitikası*, (Çev. Neşenur Domaniç ve Nusret Arhan), Birinci Basım, Metis Yayınları, İstanbul 2005.
- Ferro, Marc, *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev. Muna Cedden), 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2002.
- Ferry, Luc ve Renault, Alain, *Siyaset Felsefesi*, (Çev. Ertuğrul C. Gürçan ve Murat Erşen), Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Filmer, Robert, *Patriarcha and Other Political Works of Sir Robert Filmer* (P. Laslett, Ed.). Oxford: Basil Blackwell, 1949.
- Gibbon, Edward, *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Cilt 1, (Çev. Asım Baltacıgil), Tuba Matbaacılık, İstanbul 1987.

- Giddens, Anthony, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, (Çev. Cumhuriyet Atay), İkinci Basım, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2008.
- Giddens, Anthony, *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev. Ümit Tatlıcan), 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Göçmen, Doğan ve Kaya, Gazanfer, ‘‘Adam Smith’in Siyaset Felsefesine Dair Bir Kuramsal Çerçeve’’, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, S. 15, Bahar 2013, s.85-109.
- Gönlübol, Mehmet, *Milletlerarası Siyasî Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 179-161, Ankara 1964.
- Gözen, Ramazan (ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- Gözen, Ramazan, ‘‘İdealizm’’, Ramazan Gözen (Der), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.67-117.
- Gözler, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007.
- Güriz, Adnan ve Ersöz, Gülfem, ‘‘Avrupa’da Reform Hareketi Ve Mülkiyet Sorunu’’, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 25, Ankara 1968, s.239-271.
- Gürkan, Ceyhan, ‘‘Adam Smith’in Police Kavramı’’, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, S. 16, Güz 2013, s.149-174.
- Habermas, Jürgen, *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar), 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Düşünce Tarihi*, 3. Baskı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1977.
- Hartmann, Anja V. ve Heuser, Beatrice, *Tarih Boyunca Avrupa’da Savaş ve Barış*, (Çev. Onur Atalay), Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006.

- Harvey, David, *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. Sungur Savran), 2. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 1997.
- Harvey, David, *Sermaye Muamması Kapitalizmin Krizleri*, (Çev. Sungur Savran), Sel Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Hecksher, E. E., *Merkantilismus*, Jena 1932, 1. Cilt.
- Herz, John H., “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, Cilt 2, No 2 Ocak 1950.
- Heywood, Andrew, *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev. Hızır Murat Köse), Sekizinci Basım, Küre Yayınları, İstanbul 2017.
- Hobsbawm, Eric J., *İmparatorluk Çağı 1874-1914*, (Çev. Vedat Aslan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.
- Hobsbawm, Eric J., *Sermaye Çağı 1848-1875*, (Çev. Bahadır Sina Şener), 2. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.
- Horkheimer, Max ve Adorno, Theodor W., *Aydınlanmanın Diyalektiği Felsefi Fragmanlar I*, (Çev. Oğuz Özügül), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1995.
- Huberman, Leo, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev. Murat Belge), İletişim Yayınları, İstanbul 1990.
- Hull, Isabel, *Sexuality, State and Civil Society in Germany, 1700-1815* (Ithaca: Cornell University Press, 1997).
- Irmak, Sadi, *Leonardo da Vinci ve Rönesans*, İkbal Kitabevi, İstanbul 1963.
- İnalcık, Halil, *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, 4. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- İplikçioğlu, Bülent, *Helen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Jones, Richard Wyn, *Security, Strategy, and Critical Theory*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1999.

Jones, W. T., *Klasik Düşünce, Batı Felsefesi Tarihi*, Cilt 1 (Çev. Hakkı Hünler), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş, “Orta Asya’da Güç ve Zihniyet”, Muhammet Savaş Kafkasyalı (ed.), *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, Türkistan-Ankara 2012, s.15-52.

Kafkasyalı, Muhammet, “Tanrısız Bir Düzen Kurgusu: Uluslararası İlişkiler ve Orta Asya’ya Yansıması”, Muhammet Savaş Kafkasyalı (ed.), *Orta Asya’da İslâm: Temsilden Fobiye*, Cilt 1, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, Türkistan-Ankara 2012, s.1-51.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş, “Kutadgu Bilig Işığında Türk-İslâm Devlet Anlayışından Modern Devlet Algısına Geçiş”, *Yûsuf Has Hâcib’in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul 18-20 Kasım 2016, ss.468-472.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş, “Uluslararası İlişkilerin Haddini Belirlemek: Kurgusal Kimlikten Doğal Kimliğe”, Muhammet Savaş Kafkasyalı (ed.), *Balkanlarda İslam: Miadı Dolmayan Umut*, Cilt 1 (Muğlaklıktan Berraklığa), Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, Türkistan-Ankara 2016, s.29-47.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş “Güvenlik Kavramının Anlamı ve Uluslararası Sistem”, Mehmet Akif Okur (ed.), *Güvenlik: Kargaşa ve Belirsizlik Çağından Nereye?*, Kocav Yayınları, İstanbul 2018, s.51-61.

Kalaycı, Nazile, ‘‘Daimon’dan eudaimonia’ya: Aristoteles’te mutluluk’’, *Aristoteles, Cogito Dergisi*, S. 77, Yaz 2014, s.257-275.

Karabulut, Bilal, Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Karaosmanoğlu, Ali L., ‘‘NATO’nun Dönüşümü’’, *Uluslararası İlişkiler*, C. 10, S. 40, Kış 2014, s.3-38.

Kardaş, Tuncay, ‘‘Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?’’, Zeynep Dağı (Der.), *Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye*, Alfa Yayınevi, İstanbul 2007, s.125-153.

Kaufmann, Franz-Xaver, Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem: Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften, Stuttgart, Ferdinand Enke, 1973.

Kay, Geoffrey ve Mott, James, *Political Order and the Law of Labour* (London: Macmillan, 1982).

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, (Çev. Birtane Karanakçı), Sekizinci Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

Kiraz, Sami, ‘‘Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik’’, Emre Çıtak ve Osman Şen (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Ankara 2014, s.109-121.

Knorr, Klaus, ‘National Security Studies: Scope and Structure of the Field’ Frans N. Trager ve Philip S. Kronenberg (der), *National Security and American Society, Theory, Process and Policy* içinde (Lawrence, KS, 1973).

Knutsen, Torbjorn, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, (Çev. Mehmet Özay), Birinci Baskı, Açılım Kitap, 2006.

Koga, Keita, ‘Burger und Bourgeois in der Staatsrechtslehre der Weimarer Republik: Bemerkungen zur Liberalismuskritik bei Rudolf Smend, Carl Schmitt und

Hermann Heller”, *Staat-Souveraenitaet-Verfassung: Festschrift für Helmut Quaritsch zum 70. Geburtstag*, Duncker und Humblot Verlag, Berlin, 2000.

Kolasi, Klevis, ‘‘Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?’’, Emre Çıtak ve Osman Şen (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Ankara 2014, s.121-155.

Küçükalp, Derda, *Siyaset Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Labno, Jeannie, *Rönesans, Ayrıntıda Sanat*, (Çev. Elif Dastarlı), 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.

Lamy, Steven L., ‘‘Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism And Neo-liberalism’’, John Baylis ve Steve Smith (der.), *The Globalization Of World Politics: An Introduction To International Relations*, New York, Oxford University Press, 2006, ss. 205-224.

Landes, D., *The Wealth and Poverty of Nations*, London 1998.

Laski, Harold J., *Liberty in the Modern State*, Harmondsworth: Penguin, 1937.

Laslett, Peter, Introduction. *Patriarcha and Other Political Works of Sir Robert Filmer* (P. Laslett, Ed.). Oxford: Basil Blackwell, 1949.

Lefebvre, Maxime, *Amerikan Dış Politikası*, (Çev. İsmail Yerguz), İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Levi, Peter, *Eski Yunan*, 3. Cilt, (Çev. Neşe Erdilek), İletişim Yayınları, İstanbul 1987.

Levy, Marc A., ‘‘Is The Environment a National Security Issue?’’, *International Security*, Vol. 20, No. 2, Fall 2005.

Locke, John, ‘‘Hükümete Dair İki Risale’’, (Çev. Kapadokya MYO Çeviri ve Redaksiyon Heyeti), Alev Alatl (Der.), *Batıya Yön Veren Metinler II*,

Rönesans/Protestan Reformu/Erken Modern Dönem/Bilim Çağı (1350-1650), 2011, s.859-862.

Luraghi, Raimondo, *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev. Halim İnal), E Yayınları, İstanbul 2000.

Lyotard, J. F., *Postmodern Durum*, (Çev. Ahmet Çiğdem), Vadi Yayınları, Ankara 1997.

M., May, *Die Arbeitsfrage* (1848) aktaran Rolf. Engelsing, 'Zur politischen Bildung der deutschen Unterschichten, 1789-1863' *Hist. Ztschr.* 206, 2 (Nisan 1968).

Macdonald, Hugh, 'The Place of strategy and the idea of security', *Millennium*, 10: 3 (1981).

Machiavelli, *Hükümdar*, (Çev. Gaye Demircioğlu ve Ayşe Çavdar), Dergâh Yayınları, İstanbul 2008.

Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

Masala, Carlo, "Demographic Pressure and Ecological Restraints: The Case of the Mediterranean", *International Security Challenges in a Changing World*, Kurt R. Spillman ve Joachim Krause (Ed.), Bern, Peter Lang, 1999.

McNeill, H. William, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, (Çev. Yusuf Kaplan), Birinci Baskı, Külliyyat Yayınları, İstanbul 2008.

McNeill, H. William, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alaeddin Şenel), 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2002.

Mearshimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton, New York, 2001.

Melton, Van Horn, *Absolutism and the Eighteenth-Century Origins of Compulsory Schooling in Prussia and Austria* (Cambridge Uni. Press, 1988).

- Miller, Benjamin, ‘The Concept of Security: Should It Be Redefined?’, *Journal of Strategic Studies*, 24/2 (2001), pp. 1324.
- Monas, Sidney, *The Third Section: Police and Society in Russia under Nicholas I* (Camb, MA: Harvard University Press, 1961).
- Mouritzen, Hans, *Finlandization: Towards a general theory of adaptive politics* (Aldershot: Avebury, 1988).
- Mutlu, Güliz, Euripides’in Oyunlarında Peloponnesos Savaşı’nın Yankılanışı, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- Neocleous, Marc, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, (Çev. Gül Çorbacıoğlu - Ersin Embel), Dipnot Yayınları, Ankara 2011.
- Neocleous, Marc, *Toplumsal Düzenin İnşası Polis Erkinin Eleştirisi*, (Çev. Ahmet Bekmen), H20 Kitap, İstanbul 2013.
- Neocleous, Marc, *Güvenliğin Eleştirisi*, (Çev. Tonguç Ok), NotaBene Yayınları, Ankara 2014.
- Neocleous, Marc, *Savaş Erki, Polis Erki*, (Çev. Beyza Sumer Aydaş), NotaBene Yayınları, Ankara 2014.
- Neocleous, Mark, *Devleti Tahayyül Etmek*, (Çev. Akın Sarı), NotaBene Yayınları, Ankara 2015.
- Nevins, Allan ve Commager, Henry Steele, *ABD Tarihi*, (Çev. Halil İnalcık), 1. Baskı, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2005.
- Nye, Joseph S. ve Welch, David A, *Küresel Çatışma ve İşbirliğini Anlamak*, (Çev. Renan Akman), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Odman, M. Tefik, ‘Barışı Destekleme Operasyonları’, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, Mersin 2004, s.68-102.

Oğuztürk, Burcu Kalkan, *Güven Sorumluluğu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2008.

Onuf, Nicholas, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Teory and International Relations*, Columbia, University of South Carolina Press, 1989.

Oppenheimer, Franz, *Devlet*, (Çev. Alaeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu), Kaynak Yayınları, İstanbul 1984.

Özbaran, Salih, “Avrupa’nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası”, İdris Bostan ve Salih Özbaran (ed.) *Türk Denizcilik Tarihi 1*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2009, s.99-111.

Özbek, Nadir, “Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Jandarma (1876-1908)”, Evren Balta Paker-İsmet Akça (Der.), *Türkiye’de Ordu, Devlet Ve Güvenlik Siyaseti*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.46-78.

Özcan, Ahmet, “Osmanlı Jandarmasının Kuruluşuyla İlgili Bazı Problemler”, Üçler Bulduk ve Abdullah Üstün (ed.), *Türk Tarihçiliğine Katkılar*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2013, s.153-162.

Özcan, Ahmet, Osmanlı Devletinde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 53, Ankara 2013, s.173-194.

Özipek, Bekir Berat, *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2017.

Özlük ve Özlük, Erdem ve Duygu, “NATO’yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 31, Konya 2014, s. 209-225.

Paker, Evren Balta, *Küresel Güvenlik Kompleksi*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Panofsky, Erwin, *İkonoloji Araştırmaları Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar*, (Çev. Orhan Düz), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012.

Pasquino, Pasquale, "Theatrum Politicium: The Genealogy of Capital –Police and the State Prosperity," Graham Burchell, Colin Cordon and Peter Miller(der.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality* içinde (London: Harvester Wheatsheaf, 1991), s.112.

Paterculus, Velleius, *Compendium of Roman History (Res gestae divi Augusti)*, çev. F. W. Shipley, Cambridge Mass, Harvard University Press, Loeb, 1924.

Pazarcı, Hüseyin, "Comecon(Hukuksal Yönü)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 27, S. 3, Ankara 1972, s.217-255.

Philippe, Raynaud ve Stephane, Rials (Der.), *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, (Çev. İsmail Yerguz, Necmettin Kamil Sevil, Emel Ergun ve Hüsnü Dilli), İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Philpott, Daniel, "Modern Uluslararası İlişkilerin Dini Kökenleri", Esra Diri (Yayına Haz.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul 2013, s.203-249.

Pierson, Christopher, *Modern Devlet*, (Çev. Neşet Kutluğ- Burcu Erdoğan), Birinci Basım, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2014.

Pirenne, Henri, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), 6. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul 2013.

Pirenne, Henri, *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, (Çev. Şadan Karadeniz), 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Platon, *Devlet*, (Çev. Furkan Akderin), 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul 2015.

Poggi, Gianfranco, *Çağdaş Devletin Gelişimi*, (Çev. Şule Kut ve Binnaz Toprak), 1. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

- Poggı, Gianfranco, *Devlet, Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, (Çev. Aysun Babacan), 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Purtaş, Fırat, ‘‘Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk-Amerikan Askeri İlişkileri’’, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 1, S. 2, 2005, s.7-30.
- Ruff, Julius R., *Erken Modern Avrupa'da Şiddet 1500-1800*, (Çev. Didem Türkoğlu), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2008.
- Roberts, J.M., *Avrupa Tarihi*, (Çev. Fethi Aytuna), İnkılap Kitabevi, İstanbul 2015.
- Roosevelt, Franklin D., ‘Eleventh State of the Union Address’, 11 Ocak 1944, in *The Public Papers and Address of Franklin D. Roosevelt 1944-5* (New York: Harper and Brothers, 1950).
- Roosevelt, Franklin D., ‘Message to the Congress on Social Security’, 17 Ocak, 1935, *Public Papers* içinde, Vol. 4. New York, Random House, 1938.
- Rostovtzeff, I. Michael, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, 1926.
- Russ, Jacqueline, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, (Çev. Özcan Doğan), 1. Basım, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2011.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1996.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, 12. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2003.
- Sarıgöllü, Ayşe, *Lucretius ve Eseri*, Yarıaçık Cezaevi Matbaası, Ankara 1973.
- Schmitt, Carl, ‘‘Starker Staat und gesunde Wirtschaft’’, *Staat, Grossraum, Nomos: Arbeiten aus den Jahren, 1916-1969*, Günter Maschke (Hrsg.), Duncker und Humblot Verlag. Berlin, 1995.

- Schmitt, Carl, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), 5. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2016.
- Schnapper, Dominique, *Yurttaşlar Cemaati Modern Ulus Fikrine Dair*, (Çev. Özlem Okur), Kesit Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Schrimm-Heins Andrea, “Gewißheit und Sicherheit. Geschichte und Bedeutungswandel der Begriffe ‘certitudo’ und ‘securitas’”, *Archiv für Begriffsgeschichte*, Böl.I, XXXIV, 1991, s.123-213 ve Böl.II, XXXV, 1992, s. 115-213
- Demir, Sertif, “Avrupa Güvenlik Mimarisinin Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye’nin Bu Güvenlik Mimarisindeki Yeri”, *Harp Akademileri Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 5, S. 9, Haziran 2009, s.9-51.
- Shapiro, Michael, J., *Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice* (Minneapolis; University of Minnesota Press, 1992).
- Shklar, Judith N., *After Utopia –The Decline of Political Faith-*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2. Baskı, 1969.
- Smith, Adam, *Lectures on Jurisprudence*, R. L. Meek, D. D. Raphael ve P. G. Stein (yay. haz.), Indianapolis: Liberty Fund, 1982.
- Somçağ, Selim, *Avrupa Feodalizminin Evrimi*, Bağlam Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 1994.
- Soytürk, Mehmet, “Modern Devlet ve Güvenlik: Fransa, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Jandarma Teşkilatı”, *History Studies*, C. 4, S. 2, Temmuz 2012, s.301-316.
- Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 2. Basım, Der Yayınları, İstanbul 2005.
- Sözeri, Mustafa Sabri, “Dünya Ordularında Din Terbiyesi ve Teşkilatı.” *İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi*, S. 2, İstanbul 1964, s.93-164.

- Steans, Jill, Pettiford, Lloyd Ve Diez, Thomas, *Introduction to International Relations -Perspectives and Themes-*, Essex-England, Pearson, 2005.
- Subaşı, Erol, ‘‘Kapitalizmin şafağında: Kent, polis ve güvenlik’’, *IDEALKENT – Kent Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S. 23, s.113-133.
- Subrahmanyam, S., *The Career and Legend of Vasco da Gama*, Cambridge 1997.
- Swingewood, Alan, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çev. Osman Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998.
- Şeker, Güven, *Polisin Kent Güvenlik Uygulaması ve Yönetim Modeli*, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Şenel, Alaeddin, *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üzerine*, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- Şenel, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1982.
- Şenel, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, (4. Kısaltılmış Basım), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1995.
- Şentürk, Leyla Varlık, *Analitik Resim Çözümlemeleri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- Tanilli, Server, *Uygarlık Tarihi*, 22. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006.
- Tanrısever, Oktay F., ‘‘Güvenlik’’, Atila Eralp (Der.), *Devlet ve Ötesi*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.107-125.
- Taylor, Trevor, ‘‘Utopianism’’, Steve Smith (ed.), *International Relations: British and American Perspectives*, Basil Blackwell, Oxford, 1985.
- Teschke, Benno, *1648 Söylencesi*, (Çev. Bülent Şimşek), Can Yayınları, İstanbul 2017.

Hobbes, Thomas, *De Cive Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, (Çev. Cihan Deniz Zarakolu), 3. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul 2018.

Hobbes, Thomas, *Leviathan*, (Çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Biersteker, Thomas J. ve Weber, Cynthia, ‘*The Social Construction of state sovereignty as Social Construct* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

Toynbee, Arnold, *Medeniyet Yargılanıyor*, (Çev. Ufuk Uyan), İşaret Yayınları, 1988 İstanbul.

Tukidides, *Peloponnesos Savaşları*, (Çev. Furkan Akderin), 2. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul 2017.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih 1789-1994*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Ülgener, Sabri F., *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul 1981.

Vergara, Francisco, *Liberalizmin Felsefi Temelleri Liberalizm ve Etik*, (Çev. Bülent Arıbaş), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Viotti, Paul R. ve Kauppi, Mark V., *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, (Çev. ed. Metin Aksoy), 5. Basımdan Çeviri, Nobel Yayıncılık, İstanbul 2016.

Virilip, Paul, *Negative Horizon* (1984), Çev. Michael Degener (London: Continium, 2005).

Vural, Suat, *Hindistan’da İngiliz Hâkimiyeti*, Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Waever, Ole, ‘Insecurity, Security, and Asecurity in the West European Non-War Community’, in Emanuel Adler and Michael Barnett (eds.), *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, pp.69-118

- Waever, Ole. "Securitization and Desecuritization", *On Security*,(ed.) Ronnie D. Lipschutz New York: Columbia University Press, 1995, ss.46-86.
- Waever, Ole. *Securitisatıon: Taking stock of a research programme in Security Studies*, Chicago: PIPES, Basılmamış Konferans Tebliğı, 2003.
- Waltz, Kenneth, "Realist Thought And Neorealist Theory", *Journal Of International Affairs*, Cilt 44, Sayı 1, 1990, ss. 21-37.
- Waltz, Kenneth, "Uluslararası Politikanın Değışen Yapısı", *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 17, Bahar 2008, s.3-44.
- Waltz, Kenneth, *İnsanlar, Devlet ve Savaş Teorik Bir Analiz*, (Çev. Enver Bozkurt, Selim Kanat, Serhan Yalçınır), Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2009.
- Waltz, Kenneth, *Uluslararası Politika Teorisi*, (Çev. Osman S. Binatlı), Phoenix Yayınevi, Ankara 2015.
- Watt, W. Montgomery, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2013.
- Weber, Max *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev. Zeynep Gürata), Ayraç Yayınları, Ankara 1999.
- Wendt, Alexander E., "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapan-Yapı Sorunu", *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, S. 23, Güz 2009, s.3-44.
- Wendt, Alexander, *Social Theory of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- White, Lynn Townsend, "What Accelerated Technological Process in the Western Middle Ages?", A. C. Crombie (Ed.), *Scientific Change: Historical Studies in the Intellectual, Social and Technical Conditions for Scientific Discovery and Technical Invention, from Antiquity to the Present*, Heinemann, London, 1961, s. 272-291; *Medieval Technology and Social Change*, Oxford, Oxford University Press, 1962.

- Wilkinson, Claire, “The Copenhag School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securization Theory Useable Outside Europe?”, *Security Dialogue*, Vol. 38, No. 1, 2007, ss.5-23.
- Winkler, Emil, “S  curite”, *Abhandlungen der Preußische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse Nr. 10*, Berlin, Verlag der Akademie der Wissenschaften in Kommission bei Walter de Gruyter u. Co., 1939.
- Wolfers, Arnold ‘National security as an ambiguous symbol’, *Discord and Collaboration 7* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962), Bölüm 10.
- Wolfers, Arnold, “National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Cilt 67, No 4, 1952, s. 481–502.
- Yalvaç, Faruk, “Devlet”, Faruk Yalvaç (Der.), *Devlet ve   tesi*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.15-53.
- Yalvaç, Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar”, Atila Eralp (Der.), *Devlet, Sistem, Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.131-185.
- Yalvaç, Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 8, S. 29, Bahar 2011, s.71-99.
- Yergin, Daniel, *Shattered Peace: The Origins of the Cold War and the National Security State*, Boston, Houghton Mifflin Co., 1997.
- Yıldırım, Engin, “Anthony Giddens’ın Yapılanma Teorisi”, *Bilgi*, S. 1, 1999, s.25-44.
- Yıldız, Gültekin. “Ondokuzuncu Yüzyılın İki ‘Standardizasyon   topyası’: Kışla ve Hücre Tipi Hapishane.” *Türkiye G  nl    *, S. 112, G  z 2012, s.118-135.
- Yılmaz, Sait, *Uluslararası Güvenlik*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2017.

Yılmaz, Veli, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1998.

Muhammet Savaş Kafkasyalı ile Röportaj, *Yerli Düşünce Dergisi*, S. 54, Ankara 2019, s.8-15.

İnternet Siteleri

<http://www.newadvent.org/cathen/06701a.htm>, (Erişim: 01.01.2020).

<http://www.un.org.tr/includes/files/18.pdf>, (Erişim: 05.12.2019).

<https://www.un.org/undss/>, (Erişim: 05.12.2019).

<https://logeion.uchicago.edu/certitudo>, (Erişim: 01.01.2020).

<https://www.etymonline.com/search>, (Erişim: 05.12.2019).

<https://www.un.org/en charter-united-nations/index.html>, (Erişim: 05.12.2019).

<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.283766/page/n89>, (Erişim: 05.12.2019).

Liddell ve Scott, Greek-English Lexicon,

[http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=a\)merimni/a&highlight=securitas](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=a)merimni/a&highlight=securitas), (Erişim: 05.12.2019).

<https://www.britannica.com/place/United-States/The-second-New-Deal-and-the-Supreme-Court>, (Erişim: 10.11.2019).

<http://www.simplypsychology.org/maslow.html>, (Erişim: 05.12.2019).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/aragon>, (Erişim: 17.01.2020).

http://www.afes-press.de/pdf/Sopron_Survival%20Dilemma.pdf, (Erişim: 19.12.2019).

<https://biography.yourdictionary.com/martin-behaim>, (Erişim: 10.04.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yaşar ATALAY

Doğum Yeri : Bolu

Mesleği :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kırıkkale Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Polis Akademisi-Uluslararası Güvenlik

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Yabancı Dil Puan ve Türü : YÖKDİL (İngilizce)- 67

Bilimsel Faaliyetler :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta : yasar_atalay14@hotmail.com

Tel. : 539 745 9514

Tarih : 2020

EK 16: Tez Yazım Kılavuzuna Uygunluk Değerlendirme Formu

Tez yazarı	
Tez adı	
Lacivert cilt rengi (yüksek lisans)	
Bordo cilt rengi (doktora)	
Cilt ön yüz yazıları kurallara uygun	
Cilt sırtı kurallara uygun	
Boş sayfa var	
İç kapak kurallara uygun	
“Telif hakları beyannamesi” sayfası kurallara uygun	
Jüri üyeleri imza sayfası kurallara uygun	
Önsöz sayfası kurallara uygun	
İthaf yok (olmamalı)	
Özet sayfası kurallara uygun	
Abstract sayfası kurallara uygun	
İçindekiler sayfası kurallara uygun	
İçindekiler sayfa numaraları ile metin sayfa numaraları uyumlu	
Sayfa numaraları sağ alt köşede ve doğru verilmiş	
“Kısaltmalar” listesi kurallara uygun	
“Şekiller” listesi kurallara uygun	
“Tablolar” listesi kurallara uygun	
“Ekler” listesi kurallara uygun	
Tez, yazım klavuzundaki sıralamaya uygun	
Bölüm başlıkları ayrı bir sayfadan başlıyor	
Başlıklar kurallara uygun	
Başlık öncesi boşluk var	
Metin içindeki başlıkların yeri içindekiler ile uyumlu	

Bütün paragraflar bir tab içeriden başlıyor (Başlık sonrası paragraf hariç)	
Metin sayfalarının düzeni yazım kılavuzuna uygun	
Bölüm ve birinci derece başlıklar büyük, diğerleri küçük harf	
Yazı karakter ve puntosu kurallara uygun	
Sayfa kenar boşlukları kurallara uygun	
Atıflar kurallara uygun	
Dipnotlar kurallara uygun	
Kaynakça kurallara uygun	
Uygulamaya dayalı (spss, stata, eviews, vs) çalışmalarda kullanılan veriler ekte yer alıyor	
Özgeçmiş var	
Başlıklar ile paragraf arası boşluk var	
Metin içindeki tablolar kurallara uygun	
Metin içindeki tablo, şekil altında kaynak gösterilmiş	
Metin içindeki şekiller kurallara uygun	
Ekler kurallara uygun	
Tablolar, şekiller, ekler sayfa yapısına uymakta	

Değerlendirme sonucu:

.....

.....

.....

.....

.....

.....